

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
Josef Jelínek

Vl. 1987

O B S A H

K V Ě T E N 87

Milan Kundera	Verše z let 1946 - 47 [2-5]
Milan Uhde	Popis jednoho mechanismu [6-12]
Miroslav Červenka	Příběh [13]
Věra Stiböröová	Kdo by spal, když hoří Trója [14-28]
Pavel Šmíd	Pokoj s jedním oknem [29-37]
Miroslav Červenka	Podívej, trhám... [38]
Jan Trefulka odpovídá	Velká Morava hledá svého muže [39-54]
Lence Procházkové	Stesk nad krásnou knížkou [55-63]
Zdeněk Urbánek	Několik poznámek o ztraceném prozaikovi [64-76]
Ivan Klíma	Dopis Josefu Šafaříkovi [77-82]
Pavel Švanda	Otázky nad iněditní literaturou [83-96]
Zdeněk Rotrekl	Lidská trapnost... [97-102]
Milan Jungmann	Román metaforikův [103-107]
Milan Uhde	Z katalogu čtenářských záznamů [108-114]
Iva Kotrlá	Pražské Jazzové dny 1987 /I./ [115-130]
gfm	Záznam [131-134]
em	Revizor a naši furianti [135-139]
Vlasta Chramostová	[140-142] Doba /M. Šimečka: Literární zločiny...
- D -	[143-149] Dokument /Návrh stanov Moskevského družstevního nakladatelství/
- D -	Tisk [150]
- T -	Jaro je tam [151-154]
František Janouch	Jarní vítr [155-157]
Ludvík Vaculík	

K V Ě T E N 87

O B S A H

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

O B S A H

K V Ě T E N 87

Milan Kundera
Milan Uhde
Miroslav Červenka
Věra Stiborová
Pavel Šmíd
Miroslav Červenka
Jan Trefulka odpovídá
Lence Procházkové
Zdeněk Urbánek
Ivan Klíma

Pavel Švanda
Zdeněk Motrekl
Milan Jungmann
Milan Uhde
Iva Kotrlá
gfm
sm
Vlasta Chramostová
- D -
- D -

- T -
František Janouch
Ludvík Vaculík

Verše z let 1946 - 47
Popis jednoho mechanismu
Příběh
Kde by spal, když hoří Trója
Pokoj s jedním oknem
Podívej, trhám...

Velká Morava hledá svého muže
Stesk nad krásnou knížkou
Několik poznámek o
ztraceném prozaikovi
Dopis Josefu Šafaříkovi
Otázky nad iněditní literaturou
Lidská trapnost...
Román metaforikův
Z katalogu čtenářských záznamů
Pražská Jazzové dny 1987 /I./
Záznam
Revizor a naši furianti
Doba /M. Šimečka: Literární zločiny...
Dokument /Návrh stanov Moskevských a
družstevního nakladatelství/

Tisk
Jaro je tam
Jarní vítr

K V Ě T E N 87

O B S A H

SNUBNÍ PRSTEN

"Vrať mi milá prstýnek"

"Já vrátiti a býti bez svíráčku
mé prsty mé prsty se mi rozletíte
Vrátiti já a býti bez svíráčku
co drží pohromadě odsrdeční proud"

"Vrať mi milá prstýnek
a zas to budu já jako jsem kdysi býval:
plnější o nerozhodnost, nesevřen neurčen
beze všech dotěrných jistot a opor
které by chtěly život dopředu vyhotovovat"

"Vrať mi milá prstýnek"

"Já vrátit prsten mého směrníčka
a ztratit potom pocit prava leva
Vrátiti prsten a pak se rozfrknout
semhlenc támhlenc Býti jen taková
tudlenc támlenc"

Dál pokračoval spor
Každý jen víc a víc
přísahal sobě
A nikdy se nesejdou

ZAMILOVAL JSEM SE V ŠESTI LETECH

jsa duchem vlastně o deset let starší

Má zamilovanost

líbila se nejen kohoutkům pejskům holubičkám
ale i jedné holce z předměstí

"Poslyš"

říkala, "jsi svou vůlí o deset let napřed
Miluješ-li mne dnes Tvé tělo deset let
bude dorůstat tu lásku A deset let
budeš mi věrný jako onuce"

"Poslyš"

řekl jsem jí, "lížu-li tě teď jak štěně
a myslím-li přitom na něco víc Za deset let
mé hlazení se stane převrácením a má láska
rubomanií."

MÁ A TVÁ ŠEREDNOST

náhle se vynořily bez skafandrů z hlubin
Zjednodušily kuchyňku nohou a uvaří nám
autentičtější čaj

"Uviděla jsem na svém těle vyrážku tak nestoudnou
že se mi rozkodrcala kůže A přece, vím to,
teprve nyní naše bezprostřednost najde
ponorku k naší extralásce" Polovinu jejích očí
rozcukal tehdy pláč
ustupující zvolna dešti jímž jsem odcházel

"A přece" zaslechl jsem ji ještě říkat si
"teprve nyní
celá ubřečená a ošklivá jak kojeneček
chápu všechnu chlípnost tvé zrcadlovosti
můj hlubináčku"

PORTRET ŠESTNÁCTILETÉ W.Z.

Zlehounka ťuká
srdcem svého jazyka

"Těch moudro moudrostí
žvástaných kolem nás
Já s tebou budu mluvit svým karguláčkem
a ty se mnou svým týnemtánem

Řeknu ti...
řeknu ti...
Co je komu po tom, že ti řeknu

Zlehounka ťuká srdcem svého jazyka
a rukama svých nohou
vede mne za rukáv
Šli jsme nahatým ránem
a samou radostí jsme kulhali

NEVĚRNÉ

Čekal jsem na ni dlouho Nakonec
unaven už přšlavým vypadáváním
svých zubů Usedl jsem na okraj
chodníku.

"Chovala jsem pro tebe malého
červotoče Utekl a hryzá teďka
v šuplácích tvého mozku"

Cítil jsem na jazyku pepř
jejího klína A břichem mi stoupala
šlápěj její nohy Ale to už se mi nechtělo
volat na ni

Lidé čarující si to kolem ani neuviděli
malého drndálka zapadlého do dláždění
v něhož jsem se umenšil na tvůj rozkaz
ty kdesi čertvíkde

IMAGINÁRNÍ PORTRET I.

Oldřich Wenzl zploditel autoerotické srandy
válí se na pohovce

Poloplavé děvče: "Oldříšku,
myslíš na mne?" Ale jeho kůže laskající se s pohovkou
myslí jen a jen na sebe a Oldříšek, ten teprv.
(Jeho bělostná duše sídlí t.č. v jeho uondaných nohách
schylujících se k zapomnění.)

Setkáme se jednou, Oldřichu Wenzle,
setkáme (už teď mi pláče dojetím buzeranství mých očí)
setkáme se jednou zády k sobě, vy
nespolečensky hovoře k svému mezinoží, já nespolečensky
vůbec nehovoře.

Ale naše kolovrtná srdce
budou si vyměňovati monology sebechvál
kromě nichž není pravdy.

Poznámka: Tyto básně svého kamaráda jsem si opsal za
krajně nepočestným účelem: chtěl jsem je
vydávat za své a oslňovat jimi spolužačky
na gymnáziu. Nepamatuju si, že by se mi to
podařilo. Třeba se jimi potěší kolovrtná
srdce čtenářů dospělejšího věku.

Jan Trefulka

P o p í s j e d n o h o m e c h a n i s m u

Jednoho rána na podzim roku 1972 jsem se z novin dověděl, že se o mně na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa zmínil ve svém diskusním příspěvku předseda Svazu českých spisovatelů Jan Kozák. Vyslovil ostrý podiv nad tím, že politicky zdiskreditovaným spisovatelům, jako jsem já, poskytují státní instituce příležitost uveřejňovat nová díla a pobírat za to honorář.

Vracím se k tomu ne proto, že bych svůj spisovatelský osud pokládal za důležitější nebo tragičtější než osudy jiných spisovatelů nebo svých bližních, kteří o sobě vyprávět neumějí nebo nechtějí. Vími o dávných a nedávných mrtvých. Chci se pokusit popsat mechanismus ostrakizace a svého případu používám, protože je takřikající poruce.

Byl ojedinělý dvojím způsobem. Jednak byli v roce 1972 čeští spisovatelé předurčení k pohřbu zaživa už dávno umlčení, jednak byli umlčení neveřejně. U mne se likvidační praxe naopak hlásala a rozhořčeně a pohoršeně vymáhala na nejvyšším politickém fóru a před veřejností.

Byl jsem tím překvapen. Kromě toho jsem se nepovažoval za autora politicky zdiskreditovaného. Nikdy v životě jsem nebyl politicky organizován a do politických souvislostí jsem vstupoval buď jako autor her, nebo jako redaktor ~~literárního~~ literárního měsíčníku bývalého Svazu spisovatelů a jako funkcionář bývalého výboru téhož Svazu. V šedesátých letech jsme se zasazovali o větší občanskou a uměleckou svobodu a protestovali proti invazi v srpnu 1968. Bylo to v souladu s některými prvky oficiální politiky.

Měl jsem sice dost fantazie na to, abych si uměl představit, že se taková angažovanost může v roce 1972 někomu zdát nesprávná nebo dokonce škodlivá, ale v tom roce už byla dost dlouho vyloučena.

Náš měsíčník dva roky nevycházel, bývalý výbor bývalého Svazu neexistoval, Svaz byl založen znovu na přísně výběrovém principu a jeho členem jsem se nestal.

Ostatně kdyby politické souvislosti, do nichž jsem vstoupil v roce 1968 a předtím, byly nejodsouzeněhodnější, byla tu slova nového generálního tajemníka strany, která veřejně vyřkl na začátku sedmdesátých let: že si každý píše posudek na sebe sám, to znamená, že rozhodující není, co kdo mluvil a dělal dřív, ale jak se projevuje teď.

Byl jsem ochoten na takový konsensus přistoupit. Živil jsem se jako spisovatel z povolání, a i když mě ředitelé divadel a jiných kulturních zařízení nerozmažovali, netrpěl jsem nouzí o práci.

Byl jsem připraven mlčet napříště o tom, co se mi na československém politickém systému nelíbilo, a snažit se, aby se mé výtvořky vešly do rámce nové státní kulturní politiky.

Nebyla to snadná představa. Už z prvních opatření režimu nastoleného po dubnu 1969, především ze zákazů některých autorů bylo zřejmé, že to bude kulturní politika, která hledá svůj vzor v padesátých letech, a to jsem měl za špatné a bezvýchodné. Přesto mě nikdy nenapadlo, že bych první provedení své hry měl zadat jinému divadlu než českému. V duchu tohoto přesvědčení jsem si i prakticky počínal, podepisoval a plnil autorské smlouvy, žil téměř osaměle a věřil, že jako spisovatel přežiju a udržím se ve sféře povoleného umění, i když třeba na jeho okraji.

S odstupem let jsem si vědom, že to byla zaslepená a scestná naděje plynoucí z mé mravní nezralosti. Bylo mi šestatřicet, trpěl jsem prominentskými návyky z šedesátých let, a kdyby se mnou zacházeli jen trochu líp, byli by mě získali. K jakým koncům by mě to přivedlo, je jiná otázka.

Vím, že mi to přiznání neslouží příliš ke cti, ale je třeba

to říci. Později se totiž ozvaly hlasy, že se zakázaní autoři vyřadili z české literatury sami. Prý trucovali nebo snad někým nebo něčím pohrdali. Takové pocity jsem neměl a jistě jsem v tom nebyl sám.

Na druhé straně doznávám, že jsem Kozákovým výpadem tak docela překvapen nebyl. Už od roku 1970 jsem slýchal, že se o mně na úřadech pověřených správou kulturních záležitostí mluví nevlídně. V létě 1971 před pražskou premiérou mé úpravy starší české komedie žádal pracovník státní divadelní agentury ústně ředitele divadla o zprostředkování, abych svou práci podepsal pseudonymem. Oficiální instrukce prý sice o mně vydány nebyly, ale bude rozumné nejitřit spletité poměry.

Vyhověl jsem.

Začátkem roku 1972 mi táž divadelní agentura oznámila, že nebude obnovovat smlouvy o zahraničním provozování mých her. Formálně neměla na takový postup právo. Někteří autoři, které to potkalo jako mne, na svých zahraničních smlouvách trvali a nepoužívali napříště služeb státní divadelní agentury.

Byl jsem loajální až k sebezničení: vzal jsem zrušení svých zahraničních smluv na vědomí a doufal, že až spletité poměry pomínou, budou kontrakty obnoveny.

V lednu 1972 úspěšně intervenovali dva významní činitelé Svazu divadelních umělců, aby byla z repertoáru jednoho pražského divadla stažena má zmíněná úprava starší české komedie.

Zhruba v téže době, to jest počátkem roku 1972, mě k sobě pozval spisovatel známý mimo jiné i dobrými styky s novými vůdčími funkcionáři české kultury. Prý je ochoten mi pomoci a poradit. Ví, že jsem ohrožen. Měl bych něco podniknout. Navrhl, abych mu napsal osobní dopis vyjadřující ochotu literárně pracovat v nových podmínkách. Udělal jsem to. Spisovatel ten dopis po domluvě se mnou ukázal komusi vlivnému a poskytl další radu: Mám jít na sekretariát nového Svazu spisova-

- 4 -

telů. Tajemník si prý se mnou pohovoří, je upřímný, očekává, že slíbím příspěvek pro nově vzniklý nebo vznikající Literární měsíčník - a všechno dobře dopadne.

K tomu jsem se už neodhodlal. Nechtělo se mi do toho, odkládal jsem to, váhal jsem mezi strachem, co mi provedou, jestli tam nepůjdu, a hrůzou, ~~která~~ k čemu mě přimějí, jestli tam půjdu. Pak přišel podzim 1972 a ta návštěva se stala bezpředmětnou.

Mechanismus ostrakizace vstoupil velmi rychle do vyšší fáze. Nevím, zda diskusní příspěvek Jana Kozáka otištěný v ústředním deníku strany měl za následek vydání nějakých celostátních úředních direktiv týkajících se mé práce, nebo zda se situace vyvinula spontánně. V Jihomoravském kraji, kde žiju, byla taková direktiva zveřejněna. Krajský deník Rovnost otiskl projev tajemníka strany pro ideologické otázky, projev obsahoval pět pokynů pro divadla v kraji a třetí z pokynů ukládal "přerušit spolupráci s autory typu Uhdeho".

Od té doby až dodneška mi nikdo oficiálně nenabídl žádnou literární práci a nikdo nepřijal mou hru. Byť i jen k nezávaznému přečtení. Dostal jsem pouze nabídky neoficiální, mezi čtyřma očima. Spočívaly na základní podmínce: práci musí podepsat někdo jiný a mé autorství musí zůstat utajeno.

Protože jsem stále doufal, že jde o dočasný stav, přistoupil jsem na tu podmínku a psal pod cizím jménem. Tak byla uvedena spousta mých textů, většina z nich byla příznivě hodnocena v novinách, některé došly uznání a cen v celostátních i mezinárodních soutěžích. Jsou to texty, za které se nestydím, vyjadřují poctivě můj tehdejší svět, a nemohu-li vyjmenovat konkrétní tituly, je to jen proto, že stále platí slib mlčení, který jsem dal těm, kdo mě zaštilili.

Proč se o tom zmiňuju? Abych doložil, že zákaz nesledoval proklamovanou očistu kultury od údajně zhoubných myšlenek a děl, nýbrž

směřoval k likvidaci autorovy osoby.

Když se za pár let ukázalo, že zakazy jednotlivých autorů jsou nikoli kulturně politický výstřelek poplatný mimořádné situaci, nýbrž program na desetiletí, ba na věčné časy, zanikly jaksi samy od sebe i příležitostí psát na cizí jméno. V roce 1976 už nikdo nebyl ochoten riskovat, že se spolupráce se mnou prozradí a zaštitovatel se dostane do podobného postavení, v jakém jsem byl já.

Fakt, že jsou někteří autoři zakázáni, začali v té době kolegové, známí i přátelé, kteří sami zakázáni nebyli, brát jako něco trvalého i ve své konkrétní tvorbě. Literární a divadelní historikové začali psát stati věnované obla~~st~~em, v nichž jsem kdysi legálně působil, o mně se však nezmiňovali. Ani negativní zmínky nebyly přípustné.

Mé knihy byly už několik let vyřazeny ze všech veřejných knihoven.

Konečně jsem pochopil, že si představitelé moci žádný oboustranně přijatelný kompromis nepřejí, že jim nejde o pohružku likvidace, nýbrž o likvidaci doslova a do písmene.

V prosinci 1976 jsem podepsal Chartu 77. Její základní prohlášení vyzývá k dialogu s činiteli zodpovědnými za stav české společnosti a její kultury. Měli iniciativu Charty přijmout jako konstruktivní upozornění na neudržitelný stav věcí. Nevěřil jsem, že to tak pochopí. Pro mne byl podpis Charty výkřikem zoufalství. A likvidovaný, který při své vlastní likvidaci křičí, vytváří si jen další přitěžující okolnosti. Tak si taky úřady Chartu vyložily: jako důkaz neochoty začlenit se a smířit se s vnuceným údělem, tedy jako důkaz nepřátelství. Štvaří kampaň, kterou rozpoutaly, neměla v mírových dějinách moderního českého státu obdoby.

Existoval jsem v těch letech bez doležitelného příjmu a bez zaměstnání. Staral jsem se doma o dvě malé děti. Žili jsme s platu mé ženy. Byl nevelký, protože jí stranické orgány kvůli mně nedovolily obhájit přírodovědnou disertační práci odevzdanou v prosinci 1970 a oceněnou po odborné stránce bez výhrad kladně. Neobhájená práce znamenala zároveň zastavení veškerého platového postupu.

V létě 1977 mi mou ženu předvolal tehdejší ředitel jejího ústavu a oznámil jí, že dostal z vysokých stranických míst příkaz, aby ji z akademické půdy odstranil. Hodněska neví, zda příkaz skutečně čí-
tal, nebo zda jednal z vlastní iniciativy. Pokládám se pravděpodobněj-
ší druhou možností. Ředitel však rozhodně vyjadřoval dobovou náladu.
A co měl: Začal okamžitě s konkrétními kroky, aby pohrůžku splnil, a není jeho záliba, že se mu to nepodařilo.

Situace naší rodiny byla tehdy bez naděsky zlá. Číedník míst-
ního překladatelského střediska mou ženu informoval, že ani ona ani
já nemáme na honorář předkládat. Zkušenost lidí podobného osudu, jako
byl náš, potvrzovala, že náhradní kvalifikované místo nelze najít a že
jsem velký, ba často nepřekonatelný, potíže i s nalezením místa nekva-
lifikačního; náš soused, spisovatel jako já, měl o tom už tehdy pí-
semnou dokumentaci čítající desítky negativních odpovědí a byl stále
bez místa.

Navíc mě začali vyšetřovat pro příklivnictví, to jest že se vy-
týbám pectivé práci a zdoreje mé obřivy jsou nekale.

Obrátil jsem se v nejvyšší nouzi na divadelní agentura, která
mě kdysi povinně zastupovala. Poslal jsem jí svou novou hra, variaci
na klasický ruský román, a požádal jsem o předání divadla a o průskus
vyhlídek na uvedení. Odpověděla, že o žádné mé práce není nikde zájem.
Přitom nezloune předtím vrátila zahranišním platci opožďený honorář
vzniklý na základě někdejší platné smlouvy, kterou kdysi sva jsem

uzavřela. Odmítnutí odůvodnila písemným prohlášením, že autora "již nezastupuje".

Učinil jsem tedy rozhodnutí, s nímž jsem po léta otálel v marné a mylné snaze neprohlubovat roztržku: předal jsem své hry zahraničnímu nakladateli.

Tak vidím mechanismus ostrakizace. Jsou ovšem i jiná hlediska. Policejní úředníci mi například v uplynulých desíti letech čas od času domlouvali, že jediná cesta, která pro mne přichází v úvahu, nechci-li se vystěhovat, je cesta sebekritiky. Mám prý "přemýšlet ve směru Svazu spisovatelů". A ať nečekám, že se mi jednou někdo omluví.

To skutečně nečekám. Odmítl bych to, i kdyby s tím v budoucnu ten někdo za mnou nečekaně přišel. Zkušenost, které jsem jako zakázaný autor nabyl, poznání a sebezpoznání, kterého jsem se dobral, to vše jsou hodnoty, které mi brání uvažovat o sobě v pojmech křivdy a zadostiučinění. Ale žádná instituce, žádný úředník kultury ať taky nečekají, že budu prosit o odpuštění já. S tím se obracím na jiné adresy.

První krok k nápravě - nenalezl jsem lepší slovo, ale jsem si vědom, jak je ploché a nevýstižné - musí udělat představitelé a vykonavatelé státní kulturní politiky. Buď mlčením o věci a praktickou nečinností předvedou, že se stále ztotožňují s praxí, podle které autor označený za politicky zdiskreditovaného ztrácí navždy domovské právo v národní kultuře, anebo budou zákazy zrušeny.

Je to krok představitelný a uskutečnitelný, konkrétní a jednoznačný, nikoho nenutí vzdát se vlastních názorových východisek, pokud je kdo má a pokud ~~ta východiska~~ neobsahují zmocnění k vyhlazovací politice.

Bez tohoto kroku je jakákoli řeč o změně mravního ovzduší v české kultuře nevěrohodná a prázdná.

Milan U h d e

20

Miroslav Červenka

P Ě Í B Ě H

Omámení jsme zírali
do hájů za řekou
coś tam květle mluvili jsme
o květním plátku v hrubé srsti
na hřbetě daně chyceném

Z lesů a hor se kouřilo
i náš háj přidal růžový obláček
jak září západu
zviditelněný výdech umírajícího
oblak nad lesy narůstal
vítr ho chyt a nes
přes kalnou vodu plavé břehy
jako poselství dávné něhy

do kolejnic jež prořezal rez
do zažralých trav
do zžedlých fasád z něho zabušil
kyselý déšť

Věra Stiborová:

K D O B Y S P A L, K D Y Ž H O Ř Í T R Ó J A

Ráno se Lukš divil, že se vůbec probudil.

Tak ho ty myšlenky na věci poslední posedly.

Takhle asi vypadá očištěc, řekl si zatížený duchnou.

Pokoj byl úplně zaplněný nábytkem.

Měl včera co dělat, aby sem vůbec vkročil. Sotva místo na kufr, Lukš se rozhlížel, snad na stůl, na některý ze stolů, opravil se vzápětí, leč všechny přeplněny množstvím popelníků, váz, sošek. Snad raději pod. Ne, ani tam, překážel by krabicím a košům. Ani jinam. Kromě postelí, stolků a pohovky tu zabíraly místo podstavce na květináče, celá poschodí květinových podstavců ze skla, z ohýbaného kovu, z proutí, ze dřeva. A na podstavcích modré hortenzie s květy žilkovanými jak stará majolika. Podsvětlní barva. Lakovaná rakev spouštěná na popruzích. Zvolna. Čechy krásné, Čechy mé. Oblíbená píseň nebožtíkova. Prohlížel pokoj za srdceryvných projevů nástrojů, potom zazněl sopránek, duše má, po oknech se popínaly zdobné fazole červenobílé a třásly se zvonce fialových petuní, se touhou pne, a na parapetech vějíře papyrů až po kotníky ve vodě a v množení téměř viditelném, kdepak Čechy, Lukš znehybněl v zamyšlení, takhle asi vypadá nilská delta, znehybněl déle než se patřilo, bude mumifikován, omotán plátnem, nato do rakve z cedrového dřeva jako ve starých říších. Ale nakonec vzal s povděkem na vědomí desítky plaváčků rozsazených po postelích a vůbec leckams, panenky byly oblečené do chodských krojů a do kominických oblečků pro štěstí: přece jen Čechy.

Ne že by si oddychl, Lukš.

Jestliže tetička a zároveň paní domácí hledala na Lukšově tváři překvapení, našla je. Jestliže hledala včěčnost, utěšila se, že intelektuálové nemají ve zvyku dávat ji najevo okázale. Aspoň ne hned.

Ukázala pod okno.

Snad na téhle pohovce abyste. Manželské postele bych nechala ráda ustlané. Ve skříni udělám místo. Moc toho nemáte.

Lukš mávl směrem, kde tušil hlavní město.

Něco mi ještě přivezou, řekl velkomožně.

Tím tónem očividně okřála.

Vyklidím to, slíbila velmožovi podřízeně. A za chvíli bude káva, dnes na vaši počest, mistře.

Přestože mistr a velmož, dala najevo, že káva nebude na denním pořádku.

Lukš zaznamenal na sklech dveří mléčné bílé postavy žen s dlouhými vlasy, v řízách, ploužící se mezi nebem a zemí, a párek amorků, laškujících se svými šípy, mléčně bílí leptaní amorci s toulci na nahých bříškách zaujali Lukšovu pozornost jen na chvíli, neboť ty si ještě prohlédne při každém otevření a zavírání dveří, teď musí hlavně načerpat sílu, aby pohlédl na pohovku, na níž mu bude denně usínat. Zde odpočívá. Mnoho květinových darů. Na kretonku zdá se pivoňky. Ještě svíčky. Málem zavolal. S povzdechem usedl na pohovku a ta vydala mnohohlasý stena per. Kufr dal vedle. Otevřel víko. První nač patřil, bylo zrcátko na holení a v něm utýraná tvář. Vyděsil sám sebe. Sám strašný vyděsil se Kaliban. Pohledem na se.

Osaměl.

Jen zdánlivě. Za amorky a ženami a dlouhými vlnovitě se vzdouvajícími vlasy se pohyboval objemný stín tetiččin, cinkly lžičky o porcelán možná sváteční, vrzla dvířka příborníku, otřesem rozechvěly rozehrály se číše s poháry uvnitř. Pak zavisštění smetáku. Smetí na plechovou lopatku. Lukš naslouchal, určoval zvuky známé, dohadoval se o neznámých a hleděl se uklidnit.

Od oken se k němu hnaly vítající davy hortenzií, od zdi alegorické vozy postelí a pohovek, hejna polštářků, tlupy židlí vycpaných, vyplétaných, ohýbaných i prostých vojenských plátěných a průvody květináčků s nadějnými sazenicemi. Vojín Lukš bude mít dnes hlídku. Stráž u mrtvého. Vojín L. zastřelen na útěku. Manželské postele se závratně bouřily směrem k šestibokému lustru málem křišťálovému, obletovanému mouchami, vytrvalými hmyzy v nepravidelnýchmohouhelnících, zpátky, sem tam, ostrý úhel, nepředvídané a nevypočitatelné cikcak ospalých much, občas usedajících na šestiboký lustr a pak znovu obletovaný, obletovaný, obletovaný.

Málem zadřímł.

Když otevřel oči, došlo mu, že je nebožtíkem. Uzřel svateu

rodinu v oválném rámu, zelenou a růžovou, potom plody Edenu včetně palem datlových v pozadí, a kučeravého chlapečka se vztaženou ručkou, holoubka a jeho patiček. Uklidnilo ho to, nikoli očistec. Nebe!

Mistře, káva!

Vstal, umiňoval si vypít zakázaný nápoj bez odmluvy. Nemohl si dovolit říct že něco nesmí anebo nemůže. K tomu ke všemu, jak se říkalo. Otevřel dveře s amorky, stanul na prahu a obrátil se směrem, kterým se vrátí.

Takže Lukš stál zase na nějakém prahu a zíral do nitra cizího pokoje.

X

Ráno se Lukš divil, že se vůbec probudil.

Ze zdola stoupal prach nedlážděné předměstské silnice.

Milá Pavlino, psal v duchu, v tomhle pokoji zaručeně nenajdu místo pro svůj psací stůl, ledaže bych vyhodil oknem deset tisíc kominiček pro štěstí. Nech ho zatím v Praze. Nestěhuj. Slíbila ti, ta stará čarodějnice, ta stará čarodějnice škrtnout, vepsat na mokrý obtaž inkoustovou tužkou tvá drahá tetička, slíbila ti tvá drahá tetička, pokud si pamatují, pro mne třetí pokoj na konci chodby, ten zůstal na klíč, anebo podkrovní komůrku zcela prázdnou. Ale bydlím v její ložnici se svatou rodinou. Na ježíška jsem si už trochu zvykl, ale panebože ta střelnice kolem, hotový jarmark, střelnice kolem hotový jarmark škrtnout. Naštěstí netřeba. Vůbec nevysázeno. Naši sazeči jsou elita dělnické třídy, Pavlino, už sami vědí, co počít. Neřekl jsem jí samozřejmě ani slovo, i ty, prosím tě, mlč. Vypadala by to, že jsem vrcholně nespokojený, což je pravda. Ale já tu potřebuju nějaký čas vydržet a zas něco po delší době neklidu napsat. Rád bych totiž. Rád bych. Rád bych. Rád.

Vstal. V nohou měl kufřík, vlastně nohy v kufříku. S pocíty, které si Lukš umínil vyluštit daleko později, jak jsme zvyklí říkat: až přijde vhodná doba zatímco vhodná doba nejenže nepřichází ale vůbec nikdy nemíní přijít, s pocíty, které si umínil vyluštit později, akademicky a zcela pro sebe, umístil kufr tak, aby si ho umně přidržel nohama a vybral potřebné prádlo. Vybral, zavřel, vstal.

Učinil dva kroky. Jenom dva. A uviděl se v zrcadle tetiččiny toalety. Za sebou měl ještě jeden pokoj zmáčknutý jakousi dá-

belskou perspektivou, neboť zrcadlo v rámu taktéž oválném jako svatá rodina, připevněné k toaletce dvěma ozdobnými šrouby, hodně zešikma, jako v úkloně, odráželo skutečnost směšně neskutečnou: hle, m i s t r s l o v a vstává z kanape, sražený a ve spodním prádle, šedivý vous neholený, obrovskou lebku zešpičatující se směrem k vrcholu oválu, v záplavě modrých zvětšených i zmenšených hortenzií. Už včera zaživa pochován. Dnes vzpomínán moudrým lidem. Nato se uviděl v zrcadlech dalších, špatně broušených či kalných a s odloupaným amalgamem, zprava, zleva, duhově, zeleně, modře, zlatožlutě, podle zákona odrazu i zezadu, vtisknutý mezi dva šatníky, trochu sehnutý a s lebkou zčista jasná chorobně zploštělou, jak si teď, hle, mistr natahuje své ctihodné kalhoty, svou velectěnou kazajku, jak si zapíná všechny knoflíky, pečlivě, pečlivě všechny, v domě je dáma nebo jest v domě dámy. Teď však musí bohužel nemytý a neholený přes vedlejší místnost do koupelny, v koupelně pak znovu se svlékatí. Pročísl se zlehka. Bojácně se rozhlédl. Ulekl. Mezi pootevřenými dveřmi skříně zasvětélkoval pár zvířecích očí. Šelma. Přistoupil, otevřel, dveře zavrzaly zdlouha uuuuuuuúúúh, ulekl se, zavřel, dveře vrzly nanovo o oktávu výš ííííh. Tetiččino boa, zdá se letité, liška zrzavá se skleněnýma očima a s klipsnou na čumáku.

Zaklepal na vlastní dveře zevnitř.

Odhodlal se odejít a vejít, velmož.

Jak se vám líbí pokoj, řekla tetička hlasem domácí paní.

Pocestný mistr slova pouze kývl. Nemytý nemůže se tu dlouho zdržovati.

Koupelnu najdete vprave, ukázala prstem, ač stál zády k. Tedy vlevo. Dodala cosi o jeho psacím stole, zcela ex abrupto a že zatím není možno a tak dále a takdále. A na odchodu mistra pocestného L. dodala ukázala prstem omotaným teď ovčí vlnou, neboť cosi háčkovala, na prkna pod sebou.

Až zemře ta pod námi, bude byt váš.

Ztuhlý, nemytý a nečesaný se opet na někoho díval z cizího prahu. Učinil čelem vzad, pozvolně a bez pomoci proutkaře našel vodovod.

Až umře.

Čekala díky, bláhová.

Lukš mlčel. A cítil, kterak je mu to mlčení připisováno k tíži.

Lukšův holicí strojek se prodíral vonnou pěnou. Zdá se vůně narcisů, modrých iris. Zatracené květiny, řekl Lukš, a pak opatrně, aby tu nezůstala ani stopa po jeho vousu, splachoval pěnu se svahů umyvadla. Sázel by veškeré, jaképak veškeré a co veškeré, ale což, sázel by veškeré na to, že mužský vous by se jí protivil. Dnes a takto.

x

Lukš se vydal na obchůzku městem.

Několikrát tudy projížděl při služebních cestách, párkrát se zdržel přes den. Město mu nikdy nepřípadalo jiné než řada ostatních, u nichž lze předem učinit součet: náměstí, kostel, nějaká řeka a nějaký most přes ni, hotel, pár hostinců, hrad nebo zámek. Toto mu připadlo stejné, pokud z nábřeží neušřel obzor s lesy a modř zavěšenou nad starým kamenným mostem a zoubkovanou kaštanovým listím jako rámem, lesy a modř ho zaskočily, že musel postát - a jako by snímal jejich otisk pro barevnou litografii, jako by chvění listů nad sebou zvěčňoval nekonečnou řadou momentek v té slavnostní náladě, která ho prostoupila. Zdaleka to nebyl předpokládáný součet! A ten dojem se nenarušil ani když kráčel po skončené služební povinnosti zas k nádraží a když zas nastupoval do špinavých vlaků, naopak, Lukš si v sobě podržel neuvěřitelně přesnou představu zelené věže kostela, dřevěného ochozu, na němž o vánocích zpívají zpěváčci kole-dy, nesl si s sebou tiché ambity a kamenné mostní segmenty zdvojené vodou v prstenu svatební u vědomí, že na ně zapomenout nelze a že je také nelze překrýt něčím jiným, jiným pohledem na jiné město, ještě před nádražím se ohlédl, nebe nad dvojřadou lipovou alejí bylo růžové, hradby města se zrcadlily v řece pod splavem, úzká věž ze světlého zdiva s nasazenou korunou z měděnky stála co věrná stráž nad střechami živého města, z modrých par stoupal bledý měsíc. Nezapomene.

Tak ho toto město provázelo, aniž o to nějak zvlášť usiloval, jako by slavnost pokračovala i v těch nejspěchanějších dnech: stačilo, aby šel někdy kolem květinářství ulicí hlavního města například, a tu zahlédl na stěnách obchodu zlaté chvění, řekl si, odkud, zastavil se, uzřel na mramorové podlaze obchodu konev s vodou, a když hladinu v příznivém úhlu zasáhl sluneční paprsek - už tu zas byly: záblesky světla z hladiny pod starým mostem, zelená věž kostela směřující k růžovým oblakům,

vápencové kameny nábřeží vyhráté laskavým červnem, plavá luna v parách stoupající z lesů. Znovu leželo to město před ním, v dolíku dlaně, tiché, uzamčené, a zářilo jako kamej z achátu.

Po těchto zážitcích ze služební cesty šel a jel Lukš do města s jistými pochybnostmi. Jakou bude mít město tvář po tak dlouhé a trpké cestě, již bylo mu uraziti, jakou bude mít tvář, když tu bude muset žít v neustálém čekání, marném třeba, v neustálé obavě možná. Šel vyhrátými ulicemi mezi okrovými a žlutými omítkami, dotýkal se rukama okapů tak nízkých, dotýkal se starých dveří, železných klik a nahlížel do tmavých chodeb, kde průvanem osychaly šedé a červené kosočtverce dlaždic.

Shledání bylo šťastné.

Třeba zrovna tady skončí mé putování, říkal si zamilovaně Lukš, když stál nad rybářskou loďkou přivázanou ke břehu na řetěz, který melodicky drhnul po kamenech navigace. Tady. Zde. Nalezl město jak bývalo, jenom na rozdíl od vzpomínky jaksi nově pootočené, avšak takto již do jeho mysli umístěné natrvalo. Tak i zůstane.

Šel a šel, stromy a domy, průčelí, věž, ulice, střídal, par nábřeží, a přidával ke shledání a přidával k radosti a k tomu, co mu právě jeho zamilované srdce našeptávalo, i Pavlíniny zkažky z jejího dětství a mládí. A i ty se na všech kamenech a věcech usazovaly jako patina a Lukšova radost se násobila, neboť ve všech uzřel Pavlíninu tvář. Zas byli dva, zas byli spolu.

Až za město šel a hluchavky, při cestě ho udivovaly nezvykle obrovskými květy, nejsou tak nepodobné svou důmyslnou stavbou orchidejím, i utrhl a chutnal na patře jejich medovou sladkost. A mydlice obdivoval, ty vyžíhané lososově růžové s příměsí bělí, ten neuvěřitelně sladký kvaš v pankejtech, a potom sílenky, knotovky, pcháče.

Jen malý stín šel za ním, prozatím polednem sražený, úhlem nadhlavníku určený, kouřově průsvitný stín. Ale neodbytně dotíral a budil Lukšovu nelibost. Měl by se vrátit do svého pokoje a pracovat. Ale ne, ne, nelíbila se mu tetička, ani její dům, v tom ničeho z Pavlínina slibného vykládání nenalézal, a kdyby si mohl volit, nikdy by tam už nevkročil, ani okem by nezavadil o tu kasárensky strohou omítku severního domu, byť okrášlenou květinami. Šel Lukš a stín nehmotně přilepený na jeho paty a hned zas na jeho záda, hned vyvstávší pod jeho nohama a provlé-

kající se pružně kupředu a zase naskakující před něj, když to nečekal, takže o něj zakopl, stín, stín, stín, stín se s ním neustále vlekl, a když ho vzal konečně na vědomí, snažil se ho ohmatat, určit jeho obrysy, leč neurčil, neohmatal ten proteovský fantóm, snažil se tedy na něj zapomenout, ale stín se mu připomínal hned zprava, hned zleva, a tak ho nechal a vlekl ho s sebou.

Lukš v tuto slavnostní chvíli, kdy se k město chystal důvěrněji přimknout, začal tušit, že se kolem něj zase něco stahuje. Nějaká síť.

X

Lukš šel, vlekl se spíše.

Radost prchala. Šel.

Obrátil list a kroky.

Tady na březové lávce se kdysi fotografovala Pavlína s kučeravým bratrem a s matkou v kloboučku hodně do čela. Tudy chodívala božíhodové procesí s baldachýnem, cesta nastlaná pivoňkami a růžemi. Zde nedělí co nedělí v zeleném pavilónu koncerty, ouvertury, árie. Město si potrpělo na muziku. Na obecní účet vydržována kapela už v minulém století.

Šel.

Šel parkem bez hudby. Šel zeleným chladivým parkem, šel ještě chladivějším průchodem polepeným plakáty, matiné, divadlo v přírodě, pantomima na zájezdu, jediné představení, koncert jazz kapely, dražba, upozornění na očkování zvířat proti vzteklině. Obcházel, procházel, vyšel, bloudil, postál. Zčistajasna ho přepadla vlajkosláva na hradním nádvoří.

Výstava.

Hledání zlata.

Prošel studenými ambity, zaplatil vstupné, bloudil chodbami kolem zlatonosných map. Centrem celého hradu dnes: hrudka ρ velikostí vyloupnutého burského oříšku, drsná, pórovitá, strupevitě oblepená, mikroskopickými ploškami mnohostěnná, neproniknutelně teď obklíčená nerozbitným sklem.

Tudy, vrátil ho starostlivý kustod.

Děkuji, řekl Lukš, ale dál roztržitě postával na kakaově hnědých, leskle polévaných, historicky cenných kachlících. Z nádvoří se sem valily školní výpravy.

Zde, tudy, nařizoval kustod, málem mu tím směrem natočil

hlavu.

Zde, tudy, nařizoval hlasitěji kustod školní výpravě a pokračoval: tam písek z roztlučených skal, z hlubokých kamených štol, v nichž zlaté rudy poskrovnu, tenké třeba jen znamená zlaté žíly a už se kutalo, člověk se spouštěl denně do nebezpečných neprobádaných hlubin, zde v kraji v úžlabí za Smrkovcem například, šachty svatého Ivana a šachty svaté Alžběty. A dlabal a dlabal a vyhrabával člověk nové ch odby, zahlcován prachem, zavalován kamením, hledal neúnavně zlaté žíly, hledal, dusil se, potil se, hledal vleže, vkleče, na zádech, kutal. Zde podobizna Coloreda, jenž věci rozuměl a bral průby z hornin a zlatonosného písku.

Milióny, milióny let se utvářela země než byla hotová se svými skalami, se svým vrásněním, ticho, křičel kustod, začínaje přednášku významně slibujícím tónem, neboť děti lomozily a lomozily. Milióny a milióny, křičel kustod, a člověk se do ní odvážně ponořil, aby jí vyrval to nejcennější. Ticho! Nejcennější.

V Lukšovi se probudila zvědavost.

Nejcennější.

Sem, křičel kustod nedůtklivě. Všichni!

Sem!

Bylo tam.

Lukš se zahleděl na ten drobínek. Zdaleka se netřpytil, jak měl.

Kustod k Lukšovi pristoupil, neboť návštěvníkova okázalá netečnost a neokázalá nespokojenost i probuzený zájem jakýsi kusto-da vyzývaly. Navíc: je to on? Zprvu zaváhal. Je to on! Valouny též, tamhle, pokynul nějaké skupině a valounům. Vypadáte, řekl zkusmo a zpytujícímě kustod Lukšovi, jako bych vás odněkud, řekl bych, znal. Nejste od novin?

Tázaný odvětil, že není.

Ale, dal si zlatonosný kustod ukazováček k modře oholené bradě, měl jsem za to i měl bych za to, že, a udělal krok vzad. Aby si ho prohlédl. Poměřil.

Lukš důrazně vrtěl hlavou.

Pan Lukš?

Ne, nezlobí se, není Lukš, nějakého Lukše že zná, ale Lukšů je spousta, řekl nato Lukš, jen v telefonickém seznamu hlavního města, teď si vymýšlel, jich napočítáte asi padesát.

Promiňte, řekl kustod odbočuje, poskytnu tu dětem lekci z geologie v prázdninovém balení, řekl ještě, šťasten, že přišel na jméno věci podstatné. A chtěl jsem též.

Lukš pokývl a vzdálil se.

Milióny, halasil kustod. Mlel a mlel.

Vytvořením kamenného obalu přestala být země svítícím tělesem. Konec astrálního období. Pamatujte si, astrální období. K prvnímu zkapalnění atmosférických par došlo při teplotě, pamatujte si, nato kustod.

Lukš s rukama za zády přepozorně naslouchal, cosi ho přinutilo zastavit se a stát, cosi se vtíralo do mysli, cosi se nabízelo.

Zárodky prvních oceánů, řekl kustod.

Slzy, řekl si Lukš.

Horké lijáky rozpustily slupku pevných solí na Praze, a tu se teprve rozbíhají vlastní geologické dějiny země, kustod přivřel významně oko směrem k Lukšovi, mělo to znamenat, hleďte, jak dokážu přivábit jejich pozornost, umím v tom chodit, pane, to dělá letitá praxe, jsem pedagog, pane. Částice rozpadlých hornin se přemísťovaly a ukládaly se v podobě hornin nových.

Bere to od adama, řekl si Lukš, zděšený jeho precizností. Nejdlejší cesta jak se nikam nedostat u posluchačů tohoto druhu. Ale nakonec by se také mohl místo osvěty rozvalovat někde na břehu a chytat ryby anebo pěstovat jiřiny. Očumovat stánky s klobáskami. Klábosit na zápraží ve vybledlých montérkách. A on osvětu a kravatu. Zasloužilý kustod.

Kolem zběsile páčil nový dav školáků, všichni s lízátky. Vznikl nepopsatelný šum. Nadávka jedna a vzápětí druhá. Kdosi pronikavě hvízdal.

Ticho, křičel zoufale kustod. Zvedl prst. A začal tiše a tajuplně. Nejprve nebylo slyšet, pouze pohyboval ústy. Pak přece. O rudných ložiscích.

Ztichlí. Další školáci se řítí dupajíc nezbedně od vchodu, prstence planetek v chaotickém zmatku. Ujeli na rohožce. Klouzali se po kachlicích, ztrácejíc nepřiměřeně velké, obludné muzejní bačkory. Uvnitř každého hloučku nějaký ztracený učitel, šoupaje svědomitě a příkladně nohama v neforemných bačkorách též.

A řev a řev. Další a další výpravy. Děti mávaly žlutými

vstupenkami. Volaly se nadávkami. Žvýkaly. Kustod vyčkával. Udělal pár kroků směrem k Lukšovi, úspěšný podnik, poznamenal spiklenecky a zasvěceně pronesl číslo prodaných vstupenek od počátku prázdnin do dnešního dne a prstem naznačil, že to bude ještě lepší, to není konec, a že tuto výstavu miní počítat, dokončil s pedagogickým akcentem poznámku in margine, k nejvýznamnější akci vzdělávající občany až do.

Vzdělávající se občané křičeli sprostě jen tak z pouhé radosti.

Na výlevný vulkanismus, řekl vzdělaný kustod vulkanické mládeži a urovnal si letité avšak udržované tmavé sáčko, jsou vázána některá ložiska. Už byl skokem v pernu. Bral to hopen. U graptolytových břidlic s vtroušeným pyritem. Pyritem, opakoval. Tam! Hleďte!

Lukš se přilepil na vnější nejpohyblivější a nejmítanější část žakovských davů, sám dosti zmítán, leč povolující a ustupující. Jsa úslužen všem proudům střídavým, jak praví náš Vilík. Kustod si o mně myslí, že jsem podivín, to nejčastěji činí ti, jimž chybí vysvětlení jiná.

Kustod se dal na pomalou obchůzku, promyšleně našlapuje, pata chodidla, obrát vzad, jediný zde v polobotkách, skvostně vyleštěných, pata, chodidla na hnědé lesklé plasticky formované kachlíky v barvě kakaa. Kustod našlapoval, vymohl si jakýs takýs prostor, chodil, ruku na modré tváři, Lukš se dal do pohybu též, ruku na tváři neholené, zastyděl se, neboť se zčistajasna vedle jeho pravého ramene vynořil ženský obličej utrápený z odpovědností, kterou má za mládež, nenakadeřená, ulízaná, staropanensky ulízaná, šourala se, vláčejíc bačkory nemotorně, asi si myslela, že Lukš je pedagog z jiného roje, chtěla se na cosi, vymanila z chumlu pravici, ale zas ji nechala klesnout, vzdychla, spustila víčka na tak úzký obličej nečekaně rozměrná, pak obrátila oči ke stropu, vzdychla ještě jednou, Lukš se pohnul, za zády ho pobízel uraganový kustodův hlas, zdůrazňující mimo veškerou pochybnost, že.

Vznik rud jest v nepřímé souvislosti s vystupováním diabasového magmatu, prohlásil kustod lišácky a pianissimo, využil zcela neočekávaně chvíle, kdy výkřiky utichly a kdy bylo slyšet jen šoupání bačkor po kachlících. Jak to dokázal. Facie červeného pískovce a mramory se rozbíhaly do zase začínajícího

řevu. Kdosi hvízdal tak ostře, že se rozdrnčely tabulky v oknech. Smích, řehot, zamečení. Kustod se prohýbal v elegantních piruetkách a koráby bačkor ho následovaly. Nalevo napravo mramor.

Jak se dostane ke zlatu? Zřejmě generálním útokem. Obchvatem. Stratég, neúnavný učitel na odpočinku patrně. K těmto funkcím se rádi propůjčují, pracují zadarmo a až do smrti, šíří osvětlu, vzdělanost, zdravého ducha. A také bludy.

Oblast karbonské Tethydy byla na dosah, moře klesalo a stoupalo a zase opa opa opadávalo. Celé věky stoupalo, celé věky opadávalo. Mořská transgrese.

Transgressssssse! sssssyčel kustod nad šmačcháním, nad šepoty, nad spikleneckými šepoty a nad diluviálními skřeky školáků. Nato mělke moře epikontinentální. Kustodův hlas se též rozprostíral mělce, šplounal, směřoval. Šestičlenní koráli. Amoniti. Cykasovité. A na zeměkouli jest již, čo? Ticho. Ticho! A v tom tichu začal život! vykřikl kustod. V jemných litografických vápencích malmu, zde vpravo, nalezení unikátní archaopteryx. Viz obrázek. A.

Lukš nemohl zabránit povzdechu téměř hlasitému.

Tento proces, tento proces ma, ano, ano, Lukš svůj povzdech nedokončil, kustod ho přerušil výkřikem: archaopteryx na obrázcích vpravo! ano, ano, tento proces, Lukš slyšel svůj vzdech, jenž dozněl jak odliv zašuměvšího epikontinentálního moře. I v člověku se přelévají vlny paměti, přílivy a odlivy, vzpomínky zanechávají otisky letmé, mizivé, jak šlápoty v mokřých pobřežních píscích anebo trvalé jako zkamenělí amoniti na dnech paleogenních moří, první slovo, první píseň, první kroky na nepevné rotující zemi, vrásnění pochybností, vulkány bolesti, slané slzy smutku, slova a světlo, světlo a slova, objetí. A pak to hledání dávno zasutých gest, dávno zapomenutých jmen, zapomenutých prý, to vynořování, odevzdávání se, Lukš sám sobě naslouchal, nadarmo Řekové nevyznávali bohyni paměti Mnemosyné jako vládkyňni básníků, jež za dcery měla Múzy! Nikoli objevování, nýbrž znovunalézání!

Kustod balanceval na pokraji vyhaslých sopek, uděšeně zíral do zpeklých jícnů. Plankton se rozpadá, tvrdil. Tvoří se nafta. Nadchází období ledovců, sálský glaciál, viselský glaciál, oteplení, ledovce, ledovce, pohromy, vrásnění. Kustod si pohrával s ukazovátkem a vrásnění měl i na čele.

Rozhodně došel opět k hrudce velikosti burského oříšku.
Zlato! Pohleďte!

Děti se zase začaly strkat, valily se, narážely na sebe, křičely, vedle pravého Lukšova ramene se vynořila opět ta utrpená učitelka, obdařila Lukše vyvráceným pohledem, významným pohledem, jako by celou tu dobu nemyslel na nic jiného než jak se znovu dostat do její blízkosti, aby se o ní mohl otřít ramenem a možná i neholenou bradou, odvrátila se nazlobeně, ovce, Lukše zamrzela její hloupost.

Zlato, křičel kustod.

Vření se zrychlilo, děti si šlapaly po nohou, některé využívaly chaosu k bitkám, podrážely si nohy, padaly na lesklé kakaově hnědé kachlíky, ječely, výskaly, v očích šelmí lesk a na tvářích skvrny, plácl tam sebou jeden jak široký tak dlouhý, bradu si málem rozrazil o hranu ochranného skla, jiný přes něj, schválně. A ještě jeden. Leželi na sobě, funěli, bušili do sebe, padni kam padni.

Ovce řekla, chovejte se přece způsobně a na delší dobu zavřela obě oči, pohrdavě, vyčkávavě, bez odezvy.

Víte jakou to má cenu? křičel kustod.

Nevyslovil. Leč utišil davy přemítáním o mnohamístné císlíci a co všechno by za ni.

Děti se prodíraly ke zlatu dravě, rozrážely houfy, vyskakovaly, podlézaly stoly s miskami rud, hrnuly se ve vlčích smečkách, zuby vyceněné. Zlato, ozývalo se zleva zprava, se supěním, zlato, zlato, Lukš si prohlížel zvětšeniny snímků z nalezišť, obcházel poloshnilé klády z výdřevy, kameny, písek, Lukš písek prohrábl, odplýval mu mezi prsty, český klondajk. Postál, postál, přemýšleje. Děti se vytrácely do nádvoří a Lukš se vrátil k hrudce již neobklíčené.

Tak za nehet.

Z té spousty věků. Z té spousty hlušiny.

Dlouho stál nad tím drobínkem.

Stál.

Takto se dobývá z pralátky v lidském nitru.

Báseň. Obraz. Hudba.

x

Venku závrať ze slunečního světla.

Vyhnul se davům dětí, dal se po stinné straně náměstí,

zabočil do vlídné, úzké, starobylé uličky nízkých domků. Probouzela vždycky v Lukšovi myšlenky na dětství jeho i její.

Stanul.

A stál.

Utkvěle zíral do prostoru cukrárny s malými stolečky a tí-
těrnými sedačkami, hleděl přes sklo výkladu, stíněné oranžově
a bíle pruhovanou plachtou ozdobně vykrajovanou na přesahu do
obloučků, a z vnitřku na něj zvědavě a možná udiveně, se lži-
čkou na půli cesty od talířku k ústům, se soustem dortu na lžič-
ce, hledělo dítě.

Usmál se.

Pavčina.

X

Medek nahmatal po stranách svého rubínového sametového ka-
nape řadu mosazných cvočků. Zvláštní, nikdy je nepočítal. Ale
teď by je spočítat mohl, aby věděl, co má doma, co je jeho, co
mu patří. Kdyby mu to náhodou někdo vzal, aby to mohl požadovat
zpátky. Kolik je hodin? Ještě je má na zápěstí, zapomněl si je
včera sundat, něco vypil, sundat. Jedenáct. Aby pomalu vstával.

Na dřevěné bedně do mokrého hadru do mokrého hadru zabale-
ná zamotaná trčela do prázdna vzpínajíc ruce ke kohoutku stře-
chy hliněná dívka s věnečkem z blatouchů ve vlasech. Zosobnění
luhí. Z kouta urputně zeleně neduživě zhýrale nešťastně zírala
karbanická tvář s esem právě vytaženým z rukávu a koldokola sa-
dy lahví a ještě koldokola sady skutečných zelených lahví, bo-
hužel prázdných, konstatoval Medek. A přímo na stěně črty uhlem,
akt, jenjen oživnout, zkusí to zůstat ještě chvílku v posteli.
Okno do kvetoucí růžovobílé zahrady, v rohu loubí, po dřevěných
příčlích pne se fialová vistárie. Na druhé straně za zdí jen
holý dvůr se spádem ke kanálu.

Medek přestal počítat mosazné knoflíky, dal ruce klesnout,
spíš by měl spočítat láhve. A narazil spuštěnou rukou na hřbet
knihy, již včera před spaním odložil.

Rozčeřenou hladinu pokrývky urovnal jediným pohybem, na-
táhl nohy. Sladce, něžně mu bylo. Jakou měl Rousseau nejraději?
Modrou. Modroněžněfialovou. Barvínek.

Ještě okamžik.

Ještě.

Tichoučce zastavilo před domkem auto. Jen šelest.

Medek nastražil uši.

Krok, druhý a další.

Kdosí vsouvá dopis do schránky a odchází, ozvěna kroků zpátky po kamenném dvorku. Auto se rozjíždí.

Nevěřícně, kdo a kdo tak brzy, odhodil Medek pokrývku, vykročil přes starou knihu se zlacenou ořízkou, nerad našlapoval nerad bosými chodidly na ztvrdlé drobečky hlíny. Obálku vytáhl, prohlédl, odtrhl.

Major Černý dává o sobě vědět.

Medek se zachmuřil, nato se rozchechtal.

A zachmuřil.

Černá barva, černá. Lumière de la spiritualité, řekl hromově, že ho ještě mohl slyšet.

Budiž světla, řekl ještě hromověji!

X

Co budete dělat, řekl rybář.

Mlčela.

Chodím sem rybařit už dvacet let, znám to tu jako svoje boty. Včera večer se to stalo. Polili to petrolejem. Byl jsem támhle za těmi poraženými habry, znám to tu, vždyť vám to povídám. Hořelo to jako vích, sláma lítala a hořelo až mezi větvemi toho velkého akátu, všechno syčelo a praskalo, nahoře se vznášel kus černého papíru, nejdřív jsem měl za to, že je to káně. Ale byl to papír, plachtil nad tím žárem vysoko jako pták.

Mlčela.

Pomůžu vám přes brod, abyste, nedokončil a popadl krabici.

Krabice byla promáčená.

Co je to, ptal se.

Z krabice tekla tuk, roztavená šlehačka, červená sirupovitá tekutina a něco jako čokoláda.

To je dort, řekla.

Co s ním chcete, řekl a pokoušel se krabicí otevřít. Odtrhl víko.

Žalostný sražený zbytek. Dokonce nějaké mouchy v tom.

Co s tím? zeptal se.

Pokrčila rameny.

Hodil krabici do potoka, krabice se nejistě zakolébala jako pramička vpuštěná na vodu, strásla s boků jiskřivou tříšť kapek, usadila se v proudu pevněji a vydala se na cestu, plula ko-

lébavě, kodrcala se, otáčela se ve vírech, obeplouvala třpytné kameny, nadnášela se se svou čokoládovou čepicí na jedno ucho, odplouvala, odplouvala s polevou prosakující papírem.

Dívali se na ni, menší a menší, mizející v proudu, zaháněnou tokem, mizející v dálce, dívali se na ni oba dva, loučíce se zas s nějakou představou, každý s jinou.

X

Četl Medek v knize se zlatou ořízkou, nevstáváje z rubínově červeného sametového kanape, po straně souměrně pobitého mozaznými cvočky, přikrytý pokrývkou zacákanou barvami, četl Medek, v satyrské tváři stín:

Alexandr Veliký za doboyačných krvavých tažení dal rozkaz svým krutým vojákům, aby Théby byly vypleněny, obyvatelé do jednoho pobiti, město aby lehlo popelem. Pindarův dům však aby byl nejen ušetřen, nýbrž střežen jako oko v hlavě. Neboť básníkův dům je posvátný i pro nepřítel.

Četl Medek, četl, nevstáváje.

/úryvky ze stejnojmenné novely/

Poznámka:

V tomto úryvku je použit jeden verš z Aeneidy /VIII-689/90, překlad O. Vaňomý/ a verš ze sbírky básní Splav Fráni Šrámka.

563

25. prosince jsem vstal v jedenáct hodin.

26. prosince nesněžilo.

27. prosince šel Benny asi v poledne kolem nemocnice. Na mostě začalo sněžit.

28. prosince se lidi vyhýbali špinavé břechce sněhu ze včerejška. Mám chuť někam jít, ale nejsou peníze.

29. prosince bylo od rána pěkně.

30. prosince.

31. prosince je poslední den roku. Je to jedno jakého. Stalo se to zvykem. Nebylo hezky, nebylo nijak stejně jako včera. Dnes si toho nikdo nevšiml. Dnes nejde o počasí.

31. prosinec je ve výhodě proti ostatním dnům. Je poslední. Všichni o něm vědí, nikdo si ho nevšimá.

1. ledna jsme se stěhovali na Starý město.

Nebyly tam kamna.

Dostali jsme dva klíče od vchodu z ulice, klíč ke dveřím do pokoje a klíč od branky na zahradu. Na zahradu se dalo jít jak z ulice, tak spodem okolo zámku. Většinou jsme chodili spodem přes zahrádku. Museli jsme brankou na ulici. Do pokoje se dalo jen z ulice. Nemohli jsme nikde říkat, že máme byt. Když se řekne b y t v tomhle městě, myslí se něco většího, než byl náš pokoj. Možná i v jiných městech se tím myslí něco většího.

Těšili jsme se na první návštěvu. Bude překvapená už dveřmi z ulice. Byl to kdysi krámk, dveře byly nahoře do oblouku. Byly temně červeně natřené a vprostřed měly silnou lištu. Musíme pozvat na návštěvu někoho, koho by to překvapilo.

Za dveřmi byla mezera. Jinak se to nazvat nedá. Vešla se tam jen jedna skříň. Už tam byla, takže jsme to poznali hned. Dávali jsme do ní kabáty, ne naše, každého, kdo k nám přišel a měl kabát a sundal si ho. My jsme kabáty nenosili. Skříň neměla jednu nohu.

Podložili jsme ji kusem dřeva a papírem, aby se nekácela. Nahoru na skříně jsme dávali všechno, co zrovna nebylo kam dát. Byly to většinou zbytečnosti, ale měli jsme je rádi. Nikdy se z nich nic neztratilo. Stejně by se to nepoznalo.

Kolem skříně se prošlo ke dveřím do pokoje. Dveře do pokoje ještě neměly rozbitou kliku.

Klika dveří

do kuchyně

do pokoje

do domu

do sklepa

na půdu

do hospody.

Uražená, rozbitá klika mě rozčiluje. Jakákoli. Klika má být do ruky. Hladká, masivní, nejlíp mosazná. Má jít lehce dolů, nahoru sama. Klika dveří na záchod a do koupelny by měla být suchá.

Podlaha v pokoji byla prkenná a stěny nakřivo. Ten, kdo dům stavěl, měl asi naspěch, nebo se tak dřív stavělo. Pokoj, jak se to píše (a já to píšu), zel prázdnotou. Kamna. Nebyly tam ani kamna.

Bennyho táta dřel třicetpět let v jedné fabrice. Jeho máma taky. Nemohli mi přijít na jméno, když se Benny odstěhoval. Předtím mě znali osm let. Matka vždycky říkala jenom to, co četla v novinách. Benny říkal to, co v novinách nečet. (Nikdo to nečet, v novinách se takové věci nepsaly.) Z hádek nevyšli. Táta se s nima nebavil. Měl jiné starosti. Říkali, že už jsou na všechno starý. Nebyli. Byli a jsou unavený. Mají zahradu, dva syny, v domě celý patro a na knížce stodvacet tisíc. To unaví.

Dali nám kamna. Dobrá kamna. Dali nám i slamníky. Byli jsme dva na malej pokoj. Ty slamníky už měly něco za sebou. Nepárali jsme je. Dnes už se do slamníků nic neschovává. Tam, co jsme dali kamna, byla slabá přepážka, která dělila náš pokoj od pokoje paní domácí. Někdy bylo slyšet, jak si pro sebe povídá. Většinou jsme přišli o začátek. Ona nás nikdy neslyšela.

Dlouho jsme spali jen na slamnicích na zemi. Každý večer jsme lezli do spacáků a každý ráno ven. První holku jsem tam měl já. To ještě nebyl nábytek.

Chyba.

Jen asi dva centimetry, ale chyba. Nedoléhalo to na straně u dveří až ke stěně. Nábytek - police na knihy. Stloukli jsme ji z prken, který jsme vzali na stavbě. Prkna jsme nejdřív očistili od vápna a betonu a pak stloukli dohromady tak, že se police dala postavit na celou délku pokoje. Měla tři přepážky a byla čtyřpatrová. Všude knihy a džbánky a kalendář a skleničky. Otapetovali jsme ji na modro. Stála sice nakřivo, ale to dělala stěna. Byla tam dřív a nedalo se s ní hnout.

Benny se bojí pavouků. Musel jsem vymést všechny pavučiny. Některé byly vysoko u stropu. Měli jsme jen malý smetáček, bral jsem si na ně židli. Židle byly dvě. Stůl jsme neměli. Spočítal jsem to. Pokoj byl dva metry osmdesát na tři metry dvacet. Vysoký byl rovně čtyři metry. Měli jsme radost. Měli radost i sousedi. Pan Rennet naproti nechával za dveřma noviny a číhal, až si je někdo půjde půjčit. Měl radost, když si je někdo půjčil. Nadával: Svině jedny cikánský!

Okno vedlo do zahrady. Hned před oknem stojí velká jabloň. Větve se ohýbají o okenní tabulku. Otevřeným oknem proniknou až do pokoje. Když kvete, máme pokoj plný včel. Mám rád vůni jabloní, mám rád i včely. Bennyho jsem se neptal.

Nikde v okolí není žádný kopec, kousek od konce ulice je řeka. Většina domů v ulici jsou si naproti. Nejsou si ale moc podobný, jako si nejsou města moc podobná.

Dlažbu silnice nikdo neopravuje. Neteče teplá voda. Tady nikdy netekla. Pro vodu chodíme k paní domácí. Nechce na nás moc velký nájem. Starší, hodná paní.

Z ulice vypadá náš dům (píšu náš, ale patří paní domácí) jako přízemní, ale je vlastně patrový. Od zahrádky bydlíme v prvním patře, z ulice v přízemí. Pod námi, od zahrady, bydlí vnuk paní domácí Viktor. Do teď paní domácí, od teďka babička. Měli s babičkou ko-

coura Františka Řihu. Nestačil na všechny kočky v okolí, někde se uštval. To říká Viktor. Trochu mu lichotí, ale Františkovi je to už jedno. Pochovali ho někde u zdi, která předěluje naši zahradu od sousední. Benny na ni pověsil staré hrníčky a hrnce. Byly v ní zatlučené prázdné skoby. Tu zeď by neměl nikdo opravovat. Dlouho čekala na to, až bude taková, jaká je teď.

Hana a Viktor se měli rádi. Každých čtrnáct dní. Hádka, rvačka, popsaný zdi:

Vrahu, vrahu, v r a h u ...

Svině, svině, s v i n ě ...

Všechno na jedný kupě. I kytky.

Babička nic neslyšela. Babička se nestarala. Babička šla po devátý spát. My jsme kytky v pokoji neměli.

Pokoj byl podle všech pravidel po celý rok studenej. Kamna se ráno roztopila a večer se jen přiložilo. Topili jsme jen když byla opravdu zima. Někdo by třeba ještě netopil, ale pro nás zima začínala kolem sedmi stupňů nad nulou. Celsia. Špatně se dýchalo a nedalo se sedět. Měli jsme málo uhlí. Na teple se dá šetřit. Zima končila brzo.

+ + +

Bennymu je dvanáct, dvacet tři a padesát jedna roků. Zvykl jsem si na to. Víím přesně, který z nich se mnou sedí, jí, který teď právě přišel, který odchází. Benny se nemění. Neroste, netloustne, chodí rychle, rychle jí, se vším je rychle hotov, někdy ještě rychleji. Benny bydlí se mnou v pokoji.

- Mám chuť napsat Picasovi:

Vážený pane Picaso,
přesně tak, jak jste předpokládal. Cervetta obrazy neprodá. Lituji, ale nedal ani na mou přímluvu.
Budeme muset, drahý Pablo, s obchodem nějaký čas počkat.

Váš Benny

- To se ti nepodaří.

- A proč ne?
- Picaso vloni umřel.
- No a?
- Máš pravdu. Co na tom, že umřel. Napsat mu můžeš. Znáš adresu?
- Ne.
- Vlastně i to je jedno. Už rok na ní nebydlí.

Benny nenesí hodinky. Benny má rád holky. Víc najednou. Benny je jako já. Je veselejší, blondák, mohl by dělat všechno. Nemá rád práci, nerad pracuje, pracuje málokdy. Teď nejsou ty správný roky, teď není v těch letech, kdy se chce pracovat. Lže, podvádí, je nepřímý podle okolností. Neslibuje, přísabá. Je svobodný a byl. Čte knihy. Miluje Krále krysu, Malaparteho, Bosche, brouky, starý věci. Nenávidí tvaroh. Kouří. Nesnáším, když si kouše nehty. Vždycky jsem si kupoval tvarohový koláče. Nenávidím hady. Je nás takovejch víc. Viděl jsem ho málokdy. Štítím se jich. Vadí mi jejich pohyb. Pod těmi šupinami se skrývá růžový maso. V tom vedru je mi z toho nanic. Benny je hysterik, nesnesitelný.

Babička nasadila jahody. Je to houževnatá rostlina. Natáhli jsme od dřevníku k pavlači šňůru na prádlo. Prádlo se pere a suší na zahradě. Bílý věci necháváme uschnout na trávě. Na trávu si taky chodíme odpoledne číst, když nejsou peníze. Opřel jsem se o strom. Benny o betonovou skruž staré pumpy. Nečetl jsem. Díval jsem se Bennymu do tváře. Mohl by mít klidně jizvu na čele. Nebo zlomenej nos jako Filip. Na to by potřeboval kolo. Kolo nemáme. Benny si jenom jednou rozbil hlavu a naštíp kost. Taký měl vřed a asi dva dny hlavu na stranu, když se nějak špatně vyspal. Mohl bych si ještě něco vymyslet. Benny je křesťan. Benny má na prdeli nejbělejší kůži.

+ + +

Touha po skandálu. Krev velkoměsta, hnis maloměsta, mor na vesnici. Radost ze skandálu. Spoluúčast na skandálu. Skandál!

Babička nic neslyšela.

Babička se nestará.

Babička chodí po devátý spát.

Vyspal jsem se Bennymu s holkou. Nestálo to za to. Nestálo to za nic. Nezanechalo to žádné následky. Kdyby náhodou otěhotněla, mohla to svíst na muže. Benny i já bysme z toho byli venku. Takhle jsem neuvažoval, takhle uvažuju teď. Lidi si házejí klacky pod nohy. Klacky o silnějším průměru se dají použít na stavbu tyčkového plotu. Dá se použít i betonových sloupků a pletiva. Nahoru pak ostnatý drát.

Je jaro. Děláme teď na zahrádce večerní sedánky. Červený. Za dvaciku. Každý na kolik má. Někdy přijde i Hubert režisér. To pak sedí na bobku, pije a mlčí. Benny mu říká Bertrame. Ó loutky, jaká vášeň! Bertrame, kruhy jsou vrženy!

Pokoj je zabydlen. Zvykl si na nás a my na něj. Jeho vůně je vůně naše. Knihy voní jako pokoj, voní jako my. Padá na ně stejný prach jako na nás a na pokoj. V pokoji jsou vyšlapané cesty.

Ode dveří k oknu. (Nazpět je to ta samá.)

Od okna k posteli.

Od židle k židli.

Od postele k židli.

Od druhé židle k popelníku na polici.

Od policí k vařiči.

Od vařiče ke stolu. (Už máme stůl.)

Od stolu k posteli.

Od postele k oknu.

Od okna ke dveřím. (Nazpět je to ta samá.)

Cesty nejsou v podlaze vidět. Nepřezouváme se. Nikdo se u nás nepřezouvá. Je jaro. Množí se černé pásy na rukávech a přibývá těhotných ženských. Babička domácí (podobá se tesaříkům s neobyčejně hustými šedinami) sedává na pavlači a předešle.

Mohli jsme docela dobře bydlet každý sám. Každý v jednom pokoji, možná někdo z nás v bytě. Nikdo nedal takovou podmínku, že já budu bydlet s Bennym, nebo že Benny musí bydlet se mnou. Bylo by to jiný. Ze začátku. Pak už ne. Kdyby bydlel každý sám, mohli jsme se navštěvovat. Benny by mě přines něco ze své kuchyně, já bych

mu představil svoji novou holku. Rychle bych nějakou přemluvil. K různým věcem. Holky se dají přemluvit ke spoustě věcí. To je neomlouvá. Benny neumí moc vařit. Určitě by přines studený špagety. Kečup bych mu půjčil. Kečup mám. Schovávám ho pro Bennyho, až přijde na návštěvu. Posílal bych mu dopisy. Měli bychom každý svoji adresu. Věděl bych, kterým trolejbusem nebo autobusem se dá k Bennymu zajet. Tohle město křižují ještě trolejbusy (jako hrady). Kdyby měl zvonek, dal by tam svou jmenovku: Benny. Kdyby nebylo jmenovek, znali by se lidi líp. Doufám, že by se mi to podařilo, ho najít. Mohl by přeci bydlet v nějakém lepším bytě. Nemohl.

Bydlí přesně na té adrese, kterou mi napsal. Třípatrový dům, dole v přízemí, má to dvě místnosti. Kuchyň je malá. Je tady nevlídně. A není tady sám?! Taková malá, já vím, krásný prsa. Benny, ty bys nežil, ty bys bydlel. A mohlo by tě přejet auto, dozvěděl bych se to kdoví kdy.

Zrovna jsi donesl čistý povlečení. Roleta nejde stahovat a okení tabulka praskla. Na dům lehá další léto. Už dlouho nepršelo. Pohyby jsou pomalé, častěji sedím, než chodím. Není kam jít. Je poledne. Sedl sis na židli a kouříš. Kouříš hodně, Benny. Máš modré oči. Včera jsi měl modré oči. Snad i zítra na mně budeš koukat modrýma očima.

Už se ti tady líbí víc. Nikdy před tím jsi tady odpoledne nespál. Nemohl jsi usnout. Přitom šes vrátil někdy ráno v osm. Cítíš se tady jako doma. Seš doma. Tamten dům se ti přestal líbit. Narodil ses tam, poprvé jsi tam kouřil, dělal něco na zahradě, chodil tátovi pro pivo, poslouchal hádky a v noci ses třás po celém těle a v duchu ses modlil, ať už přestanou. Seš lenoch. Sedíš, kouříš, koukáš a nic se ti nechce. Je ti dvacet tři. Škoda, že nejme pederasti.

Jdeš po cestě od židle k posteli. Křižoval jsi snad všechny cesty v pokoji. Leháš si a koukáš na mapu na stěně.

Ne. Jinak:

Benny jde po cestě od židle k posteli. Křižuje snad všechny cesty v pokoji. Lehá si a kouká na mapu na stěně.

A teď já.

Jdu po cestě od židle k posteli. Křížuju snad všechny cesty v pokoji. Lehám si vedle Bennyho a koukám na mapu na stěně. Na Polsko dosedla moucha. Přešla hranice s NDR a jde někam ke Skandinávii. V Severním moři si to rozmyslela a hupsla do Švýcarska. Zůstala stát jednou nohou ve Švýcarsku a jednou nohou v NSR. Odtud bezmyšlenkovitě a bez zjevných příčin odletěla do Tibetu. Benny znervozněl. Moucha se klidně myla, jestli se mouchy myjou. Mně to tak připadalo. Z ničeho nic opustila Zemi a začala kroužit kolem lustru. Světla. Benny vstal. Moucha zaútočila s nevídanou vervou na Polynézské ostrovy. Pak neklidně křížovala Tichý oceán. Benny se chvíli soustředil a.... měl ji. Vyndal z krabičky špendlík a připíchnul ji na mapu. Moucha zemřela něco kolem čtvrtý odpoledne v Albánii. Benny se uklidnil.

Mám smuteční náladu. Nebe se mračí jako já. Benny se mračí jako nebe. Bude pršet. Není co pít. V tom je ten rozdíl. Nebetyčný. Někdy se nám stalo, že jsme oba šli po jedné cestě. Klika je spravená. Rozvrzala se podlaha. Prkna se prohnula stářím. Stáří ohýbá, zpřehýbá, nalomí. Ráno se budíme časně. Jak kdy. Probouzejí nás zvony. Po větru se jejich zvuk nese až k nám jako blesk. Dlouho nebyla bouřka. Když je bouřka, měli bychom vypínat rádio. Nemáme rádio.

Dlouho tady taky nebyla žádná ženská. Benny je polichocen tím, že se zamiloval.

Benny se vytrácí, Benny si pro sebe zpívá.

+ + +

Část druhá. (Píšu část po části.)

Se střechy spadal kouř. Začalo pršet. Mám takový přání, sednout si s tebou k jednomu stolu. Jsou stoly, u kterých, když sedíš, máš pocit důležitosti, strachu, sounáležitosti, hladu, malosti, bezpečí, jistoty, nicoty. Vybral jsem už stůl pro nás pro oba. Je z dubového dřeva, tmavě hnědý a na levé straně trochu odřený. Nikdy jsem u něj neseděl. Vymyslel si ho Benny. Vymyslel si ho

tehdy, když jsme sháněli záclony, povlaky a koupili jsme ubrus.
Mám slabou rýmu.

Kaluže jsou zahnědlé tlející dlažbou. Léto utrpělo úraz. Krysy mají svátek. Máme s nimi něco málo společného. I krysy mají něco málo společného s námi. Něco málo společného.

Proč to píšu? Proč bych to nenapsal. Benny by to taky napsal, kdyby psal o mně. Máme něco společného. Všichni.

Pil jsem čaj, ležel jsem v posteli a čekal na ráno. Čaj jsme nevařili často. Jen v těch vzácných chvílích pohody a nicnedělání. Zrovna jako teď. Neměl jsem žádnou práci. Poslední dobou jsem vlastně nic nedělal. Poslední dobou jsem se těšival. Tedy: ležel jsem, pil čaj a čekal na ráno. Sám v pokoji, sám na celou noc.

Benny se přestěhoval. Bydlel ve stejném domě, u stejné domácí, v jiném pokoji. Ležel, možná pil čaj a čekal na ráno vedle ní. Těžko mi bylo. Bennymu možná bude hůř.

Miroslav Červenka

PODÍVEJ, TRHÁM...

Podívej, trhám tu b áseň na dvě půlky.
Pravení ti dávám, le vou si ponechám.
Práží, rozečtnív á se, tvá cesta
vzhůru ke kap lí se dore a dál
a má se spouští s trží k potoku.
Po létech, až v stude né rozryté hlíně
v ječý prosáklém kraji za řekou,
nad každou hlav ou jiný praper,
se potkáme, cizí povědomé tváře, -
 proužek
levý ~~zprávek~~ a pravý proužek
zapačnou k sobě, řádek k řádka
 jak rakev k rakvi
 na spol očném
 ve ze.

16

Velká Morava hledá své muže!

/rozhovor s Janem Trefulkou/

"Kdykoli spisovatele společnost nakopne, zostudí ho, vykolejí ho z jeho běžného života - udělala pro něj cosi velkého. Nejhorší je, zahrne-li ho poctami, úřady, prebendami." Tak smýšlel pětatřicetiletý Jan Trefulka v době, kdy mu přímo nehrozilo jedno ani druhé. Pocty teprve čekaly a nakopnutí, nikoliv ze strany společnosti ale prebendářů, přišlo hned po nich. Zrenovovaný Svaz čs. spisovatelů /což je jen krycí název pro galerii Závislých/ vystrčil Jana Trefulku za plot své vyhříváné chovné ohrádky a nechal ho bez dozoru, ale i bez těch cukrovaných buchet v ranci, kráčet na zkušenou. Brzy se ale potvrdilo, že ti, kdo pohádky špatně čtou, je neumí ani dobře vymýšlet, a tak se Honzova cesta za potrestáním stala výpravou k poznání, úspěchu i slávě.

Knihy moravského spisovatele Jana Trefulky dnes patří k oné kvantitativně menšinové části naší literatury, která se čtenářům nepodbízí v lesklých obálkách za sklem výkladů, ale kterou musí vyhledávat a získávat sami. Přitom mnohé z těch knih, které autor napsal po roce sedmdesát, se svým obsahem netýkají současného režimu, například ve Zločinu pozdvižení nebo v románu O bláznech jen dobré by si cenzor asi moc nezaškrtal. Co tedy pořád vadí vydání těchto knih doma? Odpověď je smutně jednoduchá: osoba autora, který si troufl udělat rovnítko mezi svým talentem a charakterem. A co tedy, na druhé straně, na jeho knížkách přitahuje ony čtenáře obeznalé v katakombách samizdatů? Jedno z vysvětlení je to, které mi řekla paní inženýrka S., když mi vracela Trefulkův román. "Je to lázeň, po tom všem, co nám tady nabízejí, vnímat ten jeho pěkný jazyk!" Já k tomu dodávám, že Jan Trefulka je taky velký Vypravěč, vleče nás každým svým příběhem s takovou spontánností a vervou, že je knížka dočtena dřív, než bychom si přáli. Forma jeho vyprávění není na první posouzení nijak objevná, píše většinou ve třetí osobě a nesnaží se ve svých hrdinech pěstovat nebo řešit své vlastní problémy, když, tak velmi nenápadně a cudně. A tak vzniká zvláštní paradox: jeho takřka klasicky psané knihy působí v záplavě osobních výpovědí, nářků a smutků velice barevně a dokonce nově.

Jinak je to, milé čtenářky a především milá paní inženýrko S., poměrně malý a poměrně širší pán, kterého bych rámcově zařadila k sympatickému typu měďů. O baculatých lidech se tvrdí, že jsou použitelní kdekoliv: na severu zahřívají a na jihu poskytují stín. To si zatím ověřit nemůžeme, protože Jan Trefulka nemá cestovní pas. Místo něj putují světem jeho knihy.

Pane Trefulko, když se chystáte začít psát román, děláte si nějaké přípravné práce?

- Když jde o historický román, tak ano. Ale ten jsem napsal jenom jeden, Zločin pozdvižení.

Stane se vám někdy, že třeba uprostřed románu dostanete strašnou chuť napsat si konec, uděláte to, a pak se vrátíte k tomu prostředku?

- Ne. Kdybych znal konec románu, tak bych román nenapsal.

Míváte někdy sám ze sebe radost, když se vám povede nějaké těžké místo? Jak to dáváte najevo?

- Cítím velikou úlevu, když se mi podaří román dokončit. Radost nemám - zdá se mi vždycky špatný.

A to vy knížku, o které si myslíte, že je špatná, dáte z ruky napospas světu?

- Já vůbec nechápu, jak se může spisovateli zdát jeho právě hotové dílo dobré. Tolik nápadů, myšlenek, obrazů, snů, které v něm chtěl mít, zůstalo kdesi na cestě, buďto že je nedokázal zformovat do konečného tvaru, nebo že by bránily spádu nebo kazily rovnováhu. S tímto zázemím, které je ještě v živé paměti, je prostě neschopný posoudit, co napsal. Teprve až zapomene, co poztrácel, může mít snad jakž takž objektivní názor. Ale tytéž pocity mívá i esejista nebo kritik, v tomto smyslu špatné se mi budou jevit i tyto odpovědi, dokud nezapomenu, co všechno jsem chtěl ještě říct. Ale v praxi je přece jenom v určité chvíli musím dát z ruky.

Když píšete, představujete si někoho konkrétního, kdo to bude číst?

- Co teď řeknu, bude se vám zdát strašně staromódní. Mí rodiče jsou dávno mrtví, ale já dodneška mimoděk myslím na to, jestli bych se před nimi za to, co jsem napsal, nemusel stydět.

Pane Trefulko, když si přečtete dobrou prózu od nějakého vašeho kamaráda, jaké máte pocity? Který převládá?

- Když jde o prózu, napsanou očividně s lehkostí, fantazií a potěšením, pak závist. Jinak respekt.

Která díla české literatury pokládáte za tak dobrá, že přečkají svůj rok?

- Vracím se k Mikuláškoví, Skácelovi, v posledních letech si čítám

v poezii Zdeňka Rotrekla. Z mladších mám rád Stankoviče, Kabeše, naposledy jsem měl v ruce verše z pozůstalosti Jiřího Pištory.

Když prozaik chválí výhradně básníky, působí trochu podezřele. Vy skutečně v současné české próze nevidíte žádné dílo, které by mělo naději patřit jednou do takzvaného zlatého fondu naší literatury? Co třeba Hrabalovy knihy?

- Když já si myslím, že poezie je tou pravou četbou pro prozaika. Od dobrého básníka se vždycky něco nového dozvím, když to trochu přeženu, někdy dvouslovné spojení váží víc než celá povídka. Ale vy mermomocí chcete, abych se vyjádřil k dílům svých současníků a kolegu. To neudělám - znám je příliš zblízka, a to mne ruší. Na každém z nich vidím dobré a špatné stránky - i na tom Hrabalovi - a svůj názor říkám jenom tomu, kdo mne o to požádá - třeba právě v situaci, kdy ještě nemá dostatečný odstup. Ale pak je to rozhovor mezi čtyřma očima.

Často slyším o tom, že spisovatelé mívají tvůrčí krize. Tedy muži spisovatelé. Ženy si něco takového nemůžou dovolit nahlas přiznat, to by se o nich hned myslelo, že jsou v přechodu, nebo že si konečně uvědomily, že se minuly povoláním. Takže vy jako muž, kterému je to dovoleno přiznat, řekněte, měl jste někdy období, kdy vám psaní vůbec nešlo?

- Většinou mi psaní vůbec nejde a pokládám to za normální stav. K nejsmutnějším zážitkům mého redaktorování v krajském nakladatelství patřil případ autora, který mi přinesl asi dvacetisvazkové strojopisné dílo, v němž byla červeně vyznačená denní penza. Asi třicet stránek...

Myslíte si, že spisovatel může jít z vlastního rozhodnutí do důchodu? Není to vlastně druh sebevraždy?

- Na to se budete muset zeptat spisovatele, který má naději na slušný důchod. Já, jak to vypadá, nebudu mít nárok.

Vy mi ale uhýbáte, tak jsem to přece nemyslela, slovo důchod jsem použila obrazně.

- "Duchody" spisovatele bývají různé, jednou z možností je jistě přestat ve chvíli, kdy literatura ztratila pro autora váhu životní nutnosti. To je případ Rimbaud - ale také Petr Bezruč. Pak jsou "duchody" kulkou nebo jedem - to když naopak další životí bez síly

k tvorbě se stalo pro autora zbytečné. Přiznám se, že mi tento způsob imponuje. Ale třeba právě Jaroslav Seifert dokázal unést své stáří, nepředstíral sílu, kdy už ji člověk nemaže mít, víc než kdy jindy psal to, co byl. Mám verše jeho stáří vlastně z celého jeho díla nejraději.

Jak si vlastně hájíte své právo na psaní v tak velké rodině? Víím, že teď je tady dokonce úplně malé dítě, jehož jste dědečkem, neruší vás to hemžení a ty běžné provozní starosti a hluky?

- Zatím se mi to právo nepodařilo uhájit.

Máte svůj zaběhnutý rytmus? Jak probíhá váš pracovní den, v kterém se nestane nic mimořádného? Můžete mi jeden takový den popsat?

- Každý den je mimořádný. Ale co neudělám dopoledne, to už zpravidla neudělám.

Vy jste proklatě stručný, pane Trefulko, ale já se nedám tak snadno ošidit, opravdu bych si chtěla umět představit rytmus vašeho dne. To není jenom primitivní zvědavost, je to spíš touha po další spřízněné vazbě. Vííte, když třeba v deset dopoledne končím úklid v divadle a spěchám domu, je docela povzbuzující vědomí, že například Milan Šimečka právě pročítá denní tisk ve svém bratislavském bytě, nebo že Zdeněk Urbánek si zrovna osladil kávu jedním miniaturním zrníčkem cukru a nese si ji do pracovny k psacímu stolu s vypnutým telefonem. Jinak řečeno, myslím si, že když je člověku odebrána možnost poznávat nové země, zbývá mu jiné potěšení a dobrodružství: poznávat lidi. Jana Trefulku už sice trochu znám, ale zdá se mi, že těch bílých míst je pořád ještě víc než těch zmapovaných. A tenhle rozhovor to měl aspoň trochu spravit...

- Ale to je opravdu těžké. Ve čtvrt na sedm zpravidla poslouchám BBC a vařím si čaj - to nemohu svěřit ženě nebo dceři, protože nemají tu opravdovou čajovou pořádnost - nebo to aspoň předstírají, aby si mohly přispát. V sedm jsou vídeňské zprávy, tak kolem osmé bych měl být u psacího stolu - když se neobjeví nějaké jiné nutnosti. Možná, že jsem rád, když se objeví. Jediným pevným bodem v týdnu je úterý kolem poledne. To přijdou Karel Smítal, který byl zavřený jako mladý komunista za okupace a málem i v padesátých letech, a Zdeněk Rotrekl, který seděl po únoru 1948 jako studentský funkcionář, básník a publicista křesťanské orientace. To, že máme principiálně odlišné názory v rovině filozofie, udržuje naše dis-

kuse ve varu - na konkrétní poměry nadáváme naopak ve vzácné svornosti. Odpoledne věnuju čtení nebo opisování, když je co. Máme se ženou jediný pokoj a já bohužel nedokážu psát, když je kdokoliv se mnou v místnosti. Snášel jsem jenom kocoura, ale toho posledního mně před lety ukradli. Stačí?

Děkuji. Pane Trefulko, vašim rodným krajem je jižní Morava. Většina vašich literárních hrdinů se pohybuje v malých městečkách obklopených vinohrady, vy sám žijete trvale v Brně. Jste tu spokojený?

- Abych byl spokojený, musel bych zas jednou bydlet ve městě, které bych si mohl sám dotvářet, formovat, vymýšlet. Tak to bylo, když jsem býval redaktorem někdejšího krajského nakladatelství, pak Hosta do domu, když jsme snili o brněnském kulturním týdeníku nebo dokonce filiální redakci obnovených Lidových novin a pořádném, regionálně nelimitovaném nakladatelském podniku. Bezmála dvacet let už zase vládne tuhý pražský, lépe řečeno partajní centralismus. Kdo to nezažil, jaksi ani nevnímá, že Brno bylo od pětáctýřicátého roku dvakrát vržené doslova k nule. Ani pan profesor Černý, který dost podrobně vypočítává pounorové národní katastrofy, nezařadil mezi ně zrušení Moravy jako správního a kulturního celku, i on vnímá jenom Prahu - pak snad až moskevské hispanisty, mezitím pobíhají divoká stáda duchovních trpaslíků. V Praze, i když samozřejmě nehodlám bagatelizovat míru kulturních devastací, které ji postihly, vždycky ještě něco muselo zůstat: nakladatelské domy, redakce nejruznějších časopisů, centrály deníků, ústředí rozhlasu a televize, ústavy akademie věd. V Brně bylo po osmačtyřicátém zrušeno všecko, nakladatelství, časopisy, instituce, co zůstalo, bylo zadupáno na krajskou úroveň. A sotga se, po patnácti letech, brněnský kulturní život začal slibně rozvíjet, přišla nová pohroma, pokud možná ještě důkladnější - a pohyb k nápravě dosud v nedohlednu. Nezbývá tedy nic jiného, než se podílet na pražském literárním životě, jenomže v Praze zas nejsem natolik přítomný, abych mohl mít pocit, že cosi nového spoluvořím.

Já jsem původem taky z Moravy, ovšem být Moravan, to dnes úředně neznamena nic, do rubriky národnost si píšeme česká. Připadá vám to v pořádku?

- Moravané vždycky byli a budou, ale národem nejsou. Měli svá markrabata i šlechtu, lidové písně i ojedinělé génie, ale v rozvodu-

jícím 19. století žádné skutečné centrum moravského národního života a jednotící moravskou koncepci. Ač nerad, musím uznat, že z hlediska úřední rubriky jsem Čech. Ovšem! Až jednou budeme republiku znovu zakládat, byl bych pro to, aby se jmenovala Velká Morava. To by si na nás hned tak netroufli jako na malé Československo, které furt někdo obsazuje. A všechno by se krásně urovnalo. Praha by byla hlavním městem Moravy, vládli by v ní ctižádostiví Velkomoravané z Bratislavy a my Brňáci bychom jezdili jako dřív na kafe do Vídně, pěstovat středoevropské styky.

Trefné. Nicméně si pořád vážně myslím, že Velká Morava by se nějakým způsobem obnovit dala. Ne jako státní útvar, ale jako sdružení zastánců. Ti by ovšem potřebovali nějaký prostor k dorozumívání. Například časopis, jehož redakce by sídlila v Brně. Po světě je přece roztroušeno tolik chytrých Moravanů, takže o dopisovatele by nebyla nouze. Za chvíli tomu bude dvacet let, co byl zrušen Host do domu, jehož jste byl posledním šéfredaktorem. A dvacet let je dost dlouhá doba na to, aby Moravani poznali, že co si nezařídí a nevydupou ze země sami, od nikoho jiného darem nedostanou. Víím, že tenhle můj nápad není originální, o něčem takovém jste jistě uvažoval dávno a jiní asi taky. Tím spíš mě zajímá, proč tady takový všemoravský časopis není. To opravdu nejsou lidi?

- Všemoravský kulturně politický časopis v letech 1968-69 v Brně vycházel, jmenoval se Index, vedl ho dřívější šéfredaktor Vědy a života, jistý čas také redaktor Hosta do domu, Oldřich Bárta. Měl překvapivě slušnou úroveň, zasazoval se mimo jiné za třídílne uspořádání ČSSR a byl velice rychle zrušený. Nevím, jak by to bylo teď, co si myslí kulturní veřejnost v Ostravě a v ostatních větších moravských městech, jestli potřeba společné moravské revue ještě žije. Muselo by se to prostě zkusit, jenomže to by oficiální "politici" v Praze i v Bratislavě asi hodně neradi viděli.

Pane Trefulko, v jednom článku, který tady koloval asi před třemi lety, jste s laskavou ironií mluvil o dnešních spisovatelkách. Už si nepamatuju, jakými slovy jste to říkal, ale vyznělo to v tom smyslu, že taková žena s dvěma nebo třemi dětmi a celou domácností na krku to své psaní pojímá jako další druh domácí práce, jako útulné zabítí večera, kdy už je poklizeno, děti spí... Nechci s vámi dlouze polemizovat, abyste to nebral jako kejhání potrefené husy, pane Trefulko, nicméně si myslím, že ženy, o kterých je řeč,

které si večer místo ke štrikování nebo k televizi sednou k psacímu stolu, to většinou nedělají z přemíry energie a z přemíry štěstí. Že je to pro ně spíš nutnost. Dřív člověk, a tedy i žena, oslovoval a zkoumal sám sebe oklikou přes Boha. Oslovoval Boha, v duchu s ním rozmlouval, ale vlastně byl odesilatelem toho dopisu i jeho příjemcem. Bůh byl jen prostředník, před Bohem se asi křesťan styděl míň než před sebou. Dnes tenhle prostředník v mnohých případech odpadá. Není to třeba jeden z důvodů, proč dnes ženy víc píšou?

- Proč ženy víc píšou, to nevím. Řekl bych ale, že to s Pánem Bohem nemá nic společného. Tuhle jeden pan doktor v televizi tvrdil, že počátkem tohoto století vědělo v praxi jenom osmnáct procent žen, co je to orgasmus. Teď prý to ví osmdesát procent. No to už je o čem psát! Ale vážně. Myslím si, že ženy, nejen spisovatelky, opravdu mnohem častěji než muži tvoří pro své vlastní potěšení, ne kvůli nějaké, většinou úzkostné, metafyzice. Jsou pořád ještě bliž dennímu životu a vědí, že v něm je zapotřebí především zachovat jasnou mysl a optimismus. Jinak by nepřežily. Proto malují tak kultivované, púvabné, vesměs útěšlivé obrázky, dělají keramiku a muziku a zároveň se dokážou svým způsobem starat i o děti a domácnost. Přesahy z rodiny a intimity do velikého světa jsou spíš výjimkou. A většinou nepřilíš šťastnou.

Tak dobře. Vzdávám se v této záležitosti posledního slova a přijímám vaše vysvětlení, i když mi z něho vyplývá, že optimista jste v tomhle případě hlavně vy sám. Teď jednu soukromou otázku, nelekejte se, soukromou spíš z mého hlediska. Pane Trefulko, vy jste ročník 29, v témže roce se narodil i můj otec, tady blízko v Ivančicích u Brna. Vy jste ho znal. Byli jste jen kolegové, nebo i kamarádi? Myslíte si dnes, že to byl dobrý spisovatel? Máte rád některou jeho knihu?

- Byli jsme kolegové, poznal jsem ho poměrně pozdě, až myslím na sjezdu s pamětihodným Vaculíkovým projevem. Poznal jsem ho jako přejícího a snad až přehnaně velkorysého člověka, jehož energie mě fascinovala. Nikdy jsem mu ale nic nezáviděl /když už jsme si tady zavedli tu terminologii/, ani v literatuře.

Jaký máte vztah k Milanu Kunderovi?

- S Milanem Kunderou jsme chodili do téže třídy obecné školy, pak spolu v Praze dva roky bydleli. Vděčím mu za první informace o avantgardním umění, za pochopení Janáčka. Prošli jsme spolu tvrdou

životní zkušeností prvního vyloučení z partaje a pohovorů, které se v těch časech /ještě za Slánského/ kolem takové události vedly. To kamarádství tenkrát obstálo a trvá i na dálku dodneška, třebaže jsme každý docela jiný a šli jsme jinými životními cestami.

A jaký máte vztah k jeho dílu?

- Především se nač jeho knížkami, Směšnými láskami počínaje, vždycky výborně bavím. Protože sám mám smyslu pro komično a velkorysou mystifikaci pomálu, obdivuju jeho papírové eskapády i troufalou kategoričnost jeho tvrzení a kuriózních teorií. V jedné ze svých dávných básní Kundera napsal: "Vrať mi milá prstýnek / a zas to budu já jako jsem kdysi býval: / plnějši o nerozhodnost, nesevřen ne-určen / beze všech dotěrných jistot a opor / které by chtěly život dopředu vyhotovovat". Víte, ve všech jeho knížkách, dokonce i v těch, které dnes ze svého curricula vitae vynechává, je obsažena vule najít, i v tehdejších krajně omezených okolnostech, o trochu víc místa pro lidské v člověku. Můžete se zde zeptat, proč tedy Kundera i četní jiní z jeho generace vlezl do partaje, která pokud možno všechno lidské potlačovala. Byla v tom možná jakási podvědomá, mystická zákonitost: o lidské je třeba se zasazovat tam, kde je nejvíc ohroženo.

Ano, to se říká, i když ne tak pěknými slovy, dost často, takže na tom určitě kus pravdy bude. Ale teď se vraťme k vašemu životu a především dílu. Pane Trefulko, vy jste už od svých dvaceti let publikoval recenze a kritické články v časopisech. To mi připadá úžasné. Ne proto, že by dvacetiletý člověk neuměl napsat kritický článek, naopak to je přesně věk, kdy se kritické články píšou s rozkoší a elánem. Úžasné na tom ale je, že se ty články tehdy opravdu tiskly. Fascinovalo vás to tenkrát, nebo vám to připadalo normální?

- Ale já jsem publikoval ještě o tři roky dřív! V Brně vycházel - na křídovém papíře - časopis Moravský středoškolák, tam jsem otiskl první fejeton a dvě básně, jedna z nich byla vlastenecká, druhá milostná, napsaná v časomíře. Ta se dostala až do gymnaziální sborníky a jedna paní profesorka prohlásila, že kdyby někdo napsal takovou báseň o její dceři, tak by ho žalovala. Jenom díky diplomacii naší češtinářky jsem nedostal dvojku z mravu.

Ta báseň by mě moc zajímala. Bylo v ní něco o orgasmu? Ale pardon, já jsem vás teď přerušila.

- Kdo mne přivedl potom do Kulturní politiky a Lidových novin, to už si přesně nepamatuju, pravděpodobně Jiří Honzík, který byl myslím jakýmsi patronem několika úplných začátečníků z filozofické fakulty. Na schůzi redakčního aktivu jsem poprvé viděl E.F. Buriana, Stanislava Budína, A.J. Liehmu, ostatní jsem už zapomněl. Sotva si můžete představit, jak takový student z prvního ročníku vzhlížel k osobnostem, jako byl E.F. Burian. Žít do patnácti let v pokořující atmosféře protektorátu a potom uvidět v brněnském Zemském divadle Burianovu inscenaci Krysaře, to bylo něco neuvěřitelného, úžasného, a že jsem mohl psát do časopisu, který řídil, jsem samozřejmě považoval za tak jedinečné, že bych asi dokázal napsat ještě mnohem ždanovštější recenze, než jsem publikoval, kdyby mne o to byli požádali.

Ve vaší povídce Pršelo jim na štěstí jsem si zatrhla tyto věty. Jsou součástí vnitřního monologu studenta Karla Votavy. Cituji: "Komunismus, to nebude byt plný věcí a nekonečné řetězy aut, které spoutají města i přírodu a celou zemi. To budou lidé, kterým společnost dá sílu žít tak, aby od nich nikdy neodešlo přímé a statečné a pravdivé mládí. Kterí si své ideály ponosou až do konce života." Mně se ty věty líbí, vlastně mě asi dojímají, ze souvislosti je zřejmé, že jsou míněny upřímně, že je to vyznání autora. Když jste to psal, bylo vám něco málo přes třicet let. Dnes je vám padesát osm a mě by zajímalo, jaký vztah máte dnes k tomu tehdejšímu mladému Trefulkovi?

- To je kádrová otázka, sám si ji kladu pořád, tohle je jedna z možných odpovědí. Nepovažuju ho za blbého a svedeného, to mi připadá jako laciná výmluva. V mezidobí 1945-1948 si bylo možné přece jenom dost přečíst a dost vidět. Svou budoucnost jsem si tedy sám zvolil, byla to fatální volba, ale dodnes si myslím, že měla své dobré důvody. Hlubcko, vlastně jako dětský zážitek, byla ve mně zafixovaná léta třicet osm a devět a co po nich následovalo, nejistota a zklamání otcovské generace, bezmocnost a zlost - vždyť znáte Halasovy verše o sladké Francii a hrdém Albionu. Myslet na ně jako na slavné vítěze bylo pro mne, a myslím nejen pro mne, dost nelogické: byli to vítězové ve válce, která by vůbec nemusela být, kdyby jim jejich sobectví bylo dovolilo včas rozpoznat, co se v Německu děje. A to by snad pro chytré politiky velkého demokratického světa nemělo být tak těžké. Za těchto okolností bylo pokušení upnout se po válce k něčemu jinému než k nepochopitelně

váhavému, vratkému, zrádnému světu parlamentní demokracie až příliš lákavé, bylo to pokušení nového, pro nás neznámého, začínajícího, jak jsme se tenkrát domnívali, formovatelného, ostatně dodneška je to pokušení intelektuálů v zemích klasické demokracie. Navíc - dodneška si pamatuju, že i v době mého dětství bývali arogantní chlapečkové stejně arogantních a hluboce nekulturních tatínků, kteří z duše opovrhovali nahými prdečkami dětí jakýchkoliv zaměstnanců, tedy i technicky nebo humanitně vzdělaných. Miloval jsem své žďárské strýce, kteří byli všichni ševci a proletáři. Dnes mnozí radikalisté bezstarostně kladou rovnítko mezi komunismus a nacismus, a to na základě očividných podobností, nelítostných politických vražd, koncentračních táborů, hlubokého opovržení k lidským právům jednotlivce, k svobodnému duchovnímu proudění - jak to všechno známe ze stalinské i poststalinské éry a jak to u nás trvá v některých ohledech dodneška. Ale komunismus přece není jenom tohle, legitimně se hlásí k tradicím povstání a revolucí, které bezesporu výrazně spoluvytvářely podobu současnosti. Nebo by snad svět opravdu dospěl samopohybem k dnešnímu sociálnímu statusu quo, tedy bez předchozího tlaku spontánních selských bouří, revolucí a posléze organizovaného dělnického hnutí? Na jihoamerických poměrech je dodneška náramně dobře vidět, že změna sociálních poměrů není bohužel ani dnes programovatelná rozumem a dobrou vůlí, že sebelépe míněné reformní úsilí intelektuálů, ba i katolické církve, vždycky znovu a znovu naráží na tvrdošíjnost vlastníků a jejich generálů. To, jakým způsobem se vyvíjela ruská revoluce a jak ovlivnila poměry v poválečné střední Evropě, je hluboce deprimující úsek v dějinách komunismu, ale kolik takových hrůzných, krvavých období má Evropa za sebou, včetně obou světových válek? Marx a Engels, zahledění do své jednostranné koncepce, hrubě podcenili váhu jiných než sociálně ekonomických faktorů v dějinném vývoji. Udělali z člověka zajatce jeho vlastních výrobků, jeho produkce, jeho nároku na životní standard, chtěli ho osvobodit přeorganizováním společnosti podle kvazi racionálního principu, a nepostřehli při tom, že to zděděné, setrvačné v člověku je pořád mnohem silnější než uměle vykonstruovaný řád, že si naopak vždycky vynutí takovou organizaci nových výrobních možností, která vyhovuje lidské přirozenosti, jeho základním instinktům, potřebám nejenom těla, ale i toho, co je sice tělem podmíněné a omezené, ale čím člověk přesahuje do věčnosti, totiž jeho ducha, který si svůj

prostor vždycky nakonec a proti všemu vytvoří - jinak by člověk přestal být člověkem.

Vraťme se tedy do konkrétna. Jeden z mých strýců emigroval za první republiky s celou rodinou do Sovětského svazu. Protože byl šikovný řemeslník a dobrý organizátor, nabídli mu tam, pod podmínkou, že přijme sovětské občanství, místo ředitele fabriky. Strýc nebyl proti, jenom se zeptal, jak bude na novém působišti zajištěný život jeho rodiny, ženy a dcery. Bodrý sovětský funkcionář mu doporučil, aby se na babu vysral, že je jich všude dost. I vrátil se můj podivínský, komunistický strýc domů do Československa, kde byl záhy vyloučený z KSČ. Když dneska "přestrojovatelé" objevují rodinu, nutnost osobního zájmu, možnost iniciativy, potřebu upřímného dialogu bez kádrových následků, objevují cosi strašně starého, co každý člověk, který se nehnal do strany za kariérou, pokládal u nás za samozřejmé. Řekl bych, že takových lidí bylo v prvorepublikánské KSČ až překvapivě mnoho, a že dokonce i v mé generaci měli výraznou převahu. Samozřejmě v ní byli lepší i horší charaktery, ale ta touha vrátit i za cenu osobních obětí do života strany lidské dimenze, vzít ji funkcionářům a vrátit ji zase dělným a tvořivým lidem, ta bezesporu nesla a popoháněla k činnosti ty statisíce komunistů, kteří se dali v devětašedesátém vyloučit a dodneška bezprizorně vegetují na různých podřadných místech, v podstatě stále plní dobré vůle něco užitečného podniknout. Patřím mezi ně a mladému Trefulkovi mám za zlé jenom to, že si jaksi neuměl představit tragédie lidí vězněných v 50. letech.

Pane Trěfulko, tu vaši první knížku Pršelo jim štěstí vydal v roce 1962 Čs. spisovatel v edici Život kolem nás. To byla zajímavá edice a taky zajímavá řada autorů, kteří v ní vydávali své první knihy. Na náložce vidím jména: Ladislav Dvořák, Alexandr Kliment, Ivan Klíma, Milan Kundera, Josef Jedlička, Jan Procházka, Jan Trefulka, Milan Uhde, Ludvík Vaculík, Josef Škvorecký atd. Každý z těchto autorů potvrdil svůj talent a schopnosti v dalších knihách, mnozí z nich se stali světově proslulí. Nezdá se mi, že by se v pozdějších desetiletích něco podobného opakovalo, že by taková exploze ještě nastala. V čem tedy byla ta určující síla těchto autorů? Co myslíte?

- Mezi těmi autory, které jmenujete i nejmenujete, zdaleka ovšem nebyli jenom komunisté, ale myslím si, že to, co neslo tehdejší

vlnu české prózy, byla právě naděje, lépe řečeno přesvědčení, že je možné ve společnosti něčím pohnout, něco napravit, něco vrátit do lidských proporcí, a přece už v rámci nové společenské formace. Rodila se nová důvěra v budoucnost, u někoho nekriticky sebejistá, u jiných, po zlých a nejhorších životních zkušenostech, opatrná, rozbolavělá, ironická. Já si nedělám žádné iluze, ani pokud jde o mou tehdejší tvorbu, domnívám se, že z toho všeho zustane v literatuře velice málo, právě proto, že autoři ještě museli pořád myslet na existující hranice, překračovat je vyžadovalo často spíš diplomatické stylizace a umění balancovat se zavedenými slovními a větnými panely, než volného rozletu kritického rozumu a fantazie. Ale přesto: generacím, které přišly po nás, byla vzata právě naděje v možnost společenského pohybu, všechno je dáno a vymezeno a nikdo nemůže spoléhat na to, že na odpovědných místech sedí funkcionáři, kteří sami mají na pohybu ve společnosti zájem. Samozřejmě, že umrtvení nemůže být trvalé - typické je, že se mu říká normalizace, ačkoliv je zgruntu nenormální. Normální jsou přece živé lidské vztahy, otevřená výměna názorů bez tabuizovaných témat a jmen, možnost formovat budoucnost. Jsem přesvědčený, že situace, která jenom maličko pootevře tvůrčím lidem přístup k naději, vyvolá i novou vlnu v literatuře, že se najednou objeví talentů, až se budeme divit.

V povídce Škaredá neděle, která byla součástí vaší zmíněné knížky, máte několik stránek o kolektivizaci moravské vesnice, přesněji o zabavování zemědělských strojů soukromníkům. Atmosféru té doby znám z vyprávění svých příbuzných, kterých se tkla majetkově i psychicky, takže to pro mě není žádná neznámá minulost a dokážu proniknout pod slova vašeho textu. Myslím si ale, že čtenář mladší než já nebo méně znalý si při dnešním střetnutí s vaší povídkou nemůže uvědomit, na jak tenký led jste se tenkrát pouštěl a jak eskamotérsky jste se musel pohybovat ve svých větách a odstavcích. V kolika verzích jste tuhle povídku psal, vzpomenete si ještě? Sahal vám někdo do textu, doporučovali vám změny?

- Já píšu velice pomalu, zato ale bývá většinou hned první verze více méně definitivní. Mohu v ní škrtnat nebo ji nově přeorganizovat - stříháním a novým scelováním, ne přepisováním - ale nepamatuju, že bych dokázal napsat lepší druhou nebo třetí verzi. Jakmile jsem jednou prózu ukončil, ztrácím vnitřní napětí, dost často se mi

stane, že si povídku mimoděk odvyprávím a už ji nejsem schopný zopakovat na papíře. Pršelo jím na štěstí v Čs. spisovateli málem nevyšlo, vlivný lektor měl příliš mnoho námitek a takového druhu, že bych nebyl s to při nejlepší vůli vyhovět. No prostě se bál. Ale mezitím povídku otiskl Jiří Hájek v Plameni - škrtal se, pokud si pamatují, jediný odstavec ve Škaredé neděli - no a když se nic nestalo, rozhybalo se i nakladatelství.

Váš debut byl velmi úspěšný, takže se dalo čekat, že se v příštích letech budete věnovat hlavně psaní prózy. Překvapuje mě, že se to nestalo, i nadále jste publikoval své kritiky a recenze, v roce 1962 jste se stal redaktorem brněnského čtrnáctideníku Host do domu. O dva roky později vyšla vaše komorní novela Třiatřicet stříbrných křepelek, podle které jste pak napsal i filmový scénář. Čím jste se vlastně v té době cítil být víc, kritikem, nebo spisovatelem?

- Kdybych byl mohl studovat na skutečně vysoké škole, tj. před rokem 1948, patrně bych byl v klidu dostudoval a při nějakém přiměřeném zaměstnání se věnoval kritice a esejistice. Jenomže místo toho jsem vystudoval na traktorové stanici a na vojně, a to, co jsem zažil, mně k próze takřka dotlačilo. Ale nedovedl jsem si ani po úspěchu Pršelo jím na štěstí představit, že bych se v Brně mohl literaturou živit. Dopadlo to nakonec co nejhůř: já se prózou ne-živil, ale přikrmoval. Přitom nejsem na tento způsob práce dost talentovaný. U mne je to buď - anebo. Buďto se mne zmocní téma, o němž musím psát a o němž něco vím - a pak jsem schopný napsat slušnou knížku - nebo dělám literaturu vcelku mizernou. Víte, u skutečně velkého autora jsou i jeho "sračky" pořád ještě většinou slušná literatura. Vzpomeňte si na Hemingwayovo svědectví, že Fitzgerald některé své povídky úmyslně "kazil", aby byly pro čtenáře stravitelnější.

Vzpomínám. Ovšem pokud jsou to ty časopisecky vydané povídky, které u nás vyšly asi před dvěma lety, pak musím říct, že je zkazil definitivně, ale vraťme se k vám. V roce 1966 jste vydal sbírku detektivních povídek Nálezy pana Minuse. Ty krátké příběhy jsou volně spojené jednak ústřední postavou smutného důchodce pana Minuse a taky situováním děje do moravského městečka s vinohrady, zámkem na vršku, s hospodami, železniční tratí a nezbytným hřbitovem. V jedné tehdejší recenzi jsem se dočetla, že jsou to čap-

kovsky laděné příběhy. To mi nepřipadá přesné. Myslím, že Čapek odhaloval slabosti svých lidiček se smutným nebo mírně ironickým porozuměním, ale vy nemáte ke svým "provinilcům" tak nadpozemský druh vztahu. Spíš to působí, že se cítíte být umazaný jejich ubohostí a špínou, že ani není důvod, proč byste je měl mít rád...

- Nálezy pana Minuse jsou čirá literátština, žádný Čapek. Když jsem je psal, asi jsem neměl především rád sám sebe.

Pane Trefulko, koncem šedesátých let jste tedy byl známým prozaikem, stal jste se taky šéfredaktorem Hosta do domu a pak se všechno změnilo, Host se přestal vydávat, vaše knížky taky, jak jste se s tou situací tehdy vyrovnal? Měl jste nějakou možnost takzvaně se "zachránit"?

- Měl jsem, jako skoro každý, možnost se "zachránit", a to za cenu veřejného vystoupení /byl jsem také členem krajského výboru KSČ a delegátem vysočanského sjezdu/, pokání a přivítání "bratrské pomoci".

Vaše dnešní situace je v porovnání s pražskými kolegy složitější o to Brno. Tohle město má podobně postižených autorů jen několik, Státní bezpečnost si je tedy snadno ohlídá. Obrazně řečeno, nejste tu kapkou v moři, spíš zdaleka viditelným prámem na úzké řece. Nicméně vy jste v této nepřírozené izolaci napsal své nejlepší knihy jako je Zločin pozdvižení a O bláznech jen dobré. Moudří tvrdí, že každý člověk může všechno, ale musí být připraven za to zaplatit. Čím platíte vy za tu velikou míru svobody, kterou jste si jako spisovatel vzal? Ve vašem literárním dopise Otovi Filipovi se mě tkla ta věta, že oba máte asi třikrát denně chuť se věšet. Pocho-pitelně rozeznám váš sebeironizující tón, nicméně tak moc legrační to zas není. Jak se takovým depresivním stavům bráníte, nebo čekáte, až to vždycky přejde samo?

- Asi jsem nejspíš cyklotýmní typ, euforie a deprese se u mne často střídají, zvlášť po těch dvou infarktech. Naučil jsem se s tím zacházet, doufám, že tím nikoho moc neotravuju. Možná, že já jsem "zaplatil" právě takto, ale bohužel valnou část zaplatila také má žena promovaná filoložka /pět let ve skladu stavebního podniku za maj podpis Charty/, mé děti /syn se dostal na vysokou školu až po vojně, dcera letos, ve třiaadvaceti letech, maturuje při zaměstnání/, vubec celá rodina, však to znáte: nehladovíme a nemrzíme, ale

všechno ostatní se improvizuje, jak to jde. Když je člověku osma-
padesát, chtě nechtě je z toho dost často deprimovaný. Na druhé
straně má ovšem taky důvody k euforii: pravda je, že jsem si na-
psal, co jsem chtěl, nemusím nikam chodit kývat a spát na schůze,
zastalo mi, i vlastně přibylo pár dobrých kamarádů - vždyť jsem,
ksakru, šťastný člověk! Kdo ví, jak bych žil a co bych napsal, kdyby
ten osmašedesátý dopadl tak, jak jsme si představovali. Ale málo
platné, zas je mi toho nerealizovaného života a těch dvaceti let
neúčasti na veřejném dění přece jen líto, a jak k tomu přijde celý
tento národ, že ho jedné noci zastavili jako předbíhající se a
příliš hlučně bijící pendlovky?

Nemluvme už o tom! Vraťme se radši k vašim knížkám. Já mám nej-
raději román O bláznech jen dobré. Připadá mi, že je to barevná
a osvobozující kniha, že jste ji psal s velikou chutí a vervou a
značnou sympatií pro hlavního hrdinu. Přečetla jsem ji tenkrát za
jedinou noc a ráno mi pak svět a vlastně i život připadal mnohem
lepší než večer předtím. Jsem asi naivní, ale dodneška si myslím,
že literatura by měla svět spíš zlepšovat než zhoršovat...?

- Vidíte, tohle je ten typicky ženský postoj, praktický životní
optimismus - a literaturo, pomáhej, posluž! Já si nemyslím, že je
to názor naivní, a když ho vyslovíte vy, není ani nebezpečný. Ale
co kdybyste byla mocnou funkcionářkou? - Spisovatel "muže" jenom
pravdu - o sobě, o lidech, jak je zná. Jestliže se mu náhodou po-
daří přiblížit se k člověku tak, aby o něm nelhal, a přece potěšil,
dojal, rozesmál čtenáře, je to veliký dar bohu, a jestli se mi ta-
ková knížka povedla, nemám si víc co přát, než lehkou smrt.

A nakonec se ještě vraťme do roku 1969. Tehdy jste byl jedním z
účastníků piranského symposia, téma znělo: Konec nebo začátek umění.
Váš příspěvek byl uveřejněn v Hostu do domu. Říkal jste v něm ten-
krát, že se stále více prosazuje umění pro široký konzum, že při-
spívá k nivalizaci individualit, dále jste říkal, cituji: "Umění je
ohroženo jak nadměrným bohatstvím, tak přílišnou chudobou. Bohatství
je korumpuje, proměňuje ve zboží a tak pevně zařazuje do svého sys-
tému hodnot, které jsou kdykoliv na prodej. Chudoba vidí v umění
jenom jeden z prostředků - poměrně účinný a nenáročný - jak působit
na lhostejné a unavené lidi, jak ovlivnit masy, aby dále a povolněji
snášely neutěšené životní podmínky... Skutečný umělec to má na obou
stranách takřka stejně špatné. Na trhu se obvykle špatně prodává,

v továrnách a na poli špatně agituje. Umění zřejmě nejlíp prospívá ve snesitelně bídných poměrech, kde se na něm ještě nedá moc vydělat, ale kde už si nikdo nemyslí, že by včas napsaný román mohl pozvednout produktivitu práce. Kde lidé mohou už občas vydat peníze za knížku a ještě neztratili ctižádost a touhu si ji koupit." A tak se ve svém příspěvku dostáváte k závěru, že: "... přes všechny svízele posledního roku nejpříznivější klima pro vznik solidního umění je vlastně u nás doma, kde jsme pořád ještě na počátku, ani ne moc bohatí, ani ne moc chudí, ani ne moc velcí, ani ne moc malí, ani ne moc svobodní, ale zase ne ještě tak nesvobodní, aby to překáželo vzniku uměleckých děl." Pane Trefulko, od doby, kdy jste toto psal, uplynulo osmnáct let. Když se dnes ohlédnete na ty dlouhé roky, myslíte si, že jste tenkrát na jejich počátku měl v zásadě pravdu? Byla to příznivá atmosféra pro vznik uměleckých děl u nás?

▼ Ať bylo téma jakékoli, v Piranu se hlavně, byť neoficiálně mluvilo o tom, jak napomoci vzájemnému bližšímu poznání literatur menších evropských národů, přes jazykové a hraniční potíže. A tak to, co jste citovala, byl spíš plaidoyer pro střední Evropu, a tak to myslím dodneška platí. Ukázalo se, že ji potřebujeme, a čím dříve se na ní domluvíme, tím lépe pro nás.

Pane Trefulko, zmínil jste se před chvílí o Hemingwayovi a Fitzgeraldovi. Kterého dalšího světového prozaika tohoto věku máte rád?

- Z těch dvou nemám obzvlášť rád ani jednoho ani druhého, zmínil jsem se o nich, že se mi to hodilo. Čím jsem starší, tím mám radši Grahama Greena, který se svými postavami hluboce soucítí a jde s nimi i do pekla.

Poslední otázka: čím byste byl, kdybyste se nestal spisovatelem?

- Já jsem se také svého času učil zpívat. Takže bych mohl být oblíbeným, zakulaceným, hrdinským barytonem, který vždycky sahá statným operním divám jenom pod bradu.

525

S T E S K N A B K R Á S N O U K N Í Ž K O U

Je to sám půvab už na první pohled.

Zvláště se to tak ovšem jeví těm, kteří tu nyní už skoro dvacet let často čtou z čiré nezbytnosti strojopisné samizdaty. Ty mají své specifické přednosti a nedostatky především vnitřní, i když se též člení na edice a periodika neúpravě improvizovaná, sebevědomě ledabylá, snaživě úhledná nebo naštěstí i s jakousi imaginativně živou a dovednou askezí technologicky zvládnutá. Zkušenost učí, že na vnější krásu samizdaty umírají. Viz graficky znamenitě i jinak směle rozběhnuté Spektrum. Kde je?

Knížka, jež vyvolala tyto řádky, je plodem úbrnné kultury, tedy jak schopností mysli a ducha jasně promluvit o dějích světa, tak dovedností mysli a rukou užitečně a půvabně zpracovat hmotu.

Vydala jí v nynější podobě londýnská edice Rozmluvy. Vzhledem k obsahu tohoto svazku je pohodou rouhačně nemístnou i pouhý pohled na střídme úsporný a poutavě rozvržený špígl na bělostném papíře. Ale už i pohled na obálku s obdobně střídou barevnou kresbou. A dají-li se chyby tisku pokládat za součást vnějšku knih, tento svazek nápadně vyniká nad některé exilové edice tím, že jich obsahuje mizivé minimum.

Chce se říci, že by takových svazků měl vycházet nedohledný počet. To však je v podstatných rysech neuskutečnitelné. Třebaže Bílých hor jsou v naší historii - před i po "la lettre" - celá pohoří, Josef Pekař je jen jeden.

Též on sám jen jednou sepsal tak koncizní a při všem původním novinářsky popularizačním účelu detailně pravdivý obraz a výklad příčin a následků Bílé hory. Ale podnětnost tohoto záslužného nového vydání Pekařovy Bílé hory je i v tom, že vybízí, aby Rozmluvy nebo jiná exilová nakladatelství vydávala další a další svazky Pekařova díla.

Samizdatově je podstata Pekařových spisů nezvládnutelná například i v důsledku poznámkových aparátů, ať pod stránkami nebo vzadu. A již svým rozsahem. Přitom je to páteř dějepisectví místního společenství. Kdo se nedotkl Pekaře, než ho chtělo zaplavit urážející simplifikátorství některých pra-

vých i levých levných publicistů předválečných, ale hlavně oficiálních falšovatelů od roku 1938 po dnešek, buď se musel či musí některého dílu té zdatné záchranné lodi zachytit později, nebo zůstane zanedbaně poloználým či vůbec nevědomým účastníkem zdejšího fluxu učení a událostí. Pekař je nezbytný i těmi stránkami své mohutné existence, díla a komentátorství soudobých dějů, jež původce těchto řádek má za sporné. K těm stránkám ovšem nepatří stránky *Knihy a Kostí*.

Jenže to je právě ta výzva adresovaná exilovým nakladatelům. Ve zdejším prostoru směla *Knihy o Kostí* naposled vyjít roku 1970 v počtu deseti tisíc výtisků. *Knihy* rodáckého zalíbení vyrostlá v díle dějepisecké velkorysosti i detailně humánní pozornosti. Ne, to se tu nesmí. Právě tak tedy ze strany strany a státu jen s nedůležitými modifikacemi trvá čtyřicet let starý jednotný názor na husity a vůdce jejich hnutí. Pekařův obrovitý a průkazností i citlivostí k látce jedinečný Žižka a jeho doba by patrně podle mínění strany a státu pódkopal jejich moc. Vlastně asi ano. Ta hrůzná představa, že by se důsledkům dějepiscova díla držitelé moci museli bránit! Je snazší zakázat. Takže vydávejte venku a zasílejte --- jako kdysi za protireformace.

"Vzpomínka na příkazy a vzory /Jaroslava Golla/ sílila mne vždy, kdykolí ozvaly se hlasy, nespokojené s tím, že historik Žižkův dává přednost prostému poznání skutečnosti před zřetelí jiné povahy," napsal Pekař v březnu 1930 v Předmluvě k dílu třetímu Žižky a jeho doby.

Pro zvědavé laiky v oblasti místních dějin a jejich relací k úhrnu lidské historie je Pekař nezbytností. A smí-li jeden takový laik usuzovat, pro začínající, pokročilejší a četně údajně zralé historiografy a historiky by renovovaná knižnice všeho, co Pekař kdy napsal, byla potřebnou propedeutikou dějepisectví a, doufejme, i výzvou k revizi příkázaných postojů a navyklých metod.

Vedle rozlehlých historií by v knižnici měly být zahrnuty i příležitostné polemiky. Nejen pro jistý slohový kontrast s pokohě vnímavou velkorysostí i detailní pozorností velkých spisů, ale též pro zdůraznění opomíjeného faktu, jak zcela nefanatickým a ideologicky či nábožensky naukově bezvěreckým dějepiscem Pekař byl i ve sporech.

Ano, u toho intenzívně myslícího a imaginativně živého

mozku a ducha, který tak dravě i jemně chápal chaotický živel dějů, jak jej se značně střídavou věrností a výmluvností zaznamenávají povšechné kroniky a podrobné dokumenty, byla spolu se smyslem pro poznanou pravdu neodbytně vyvinuta i značná nostalgie či zálibná citlivost vůči některým rysům té pravdy, o nichž si byl i nebyl vědom, že vyhovují jeho základní povaze. Co ostatně s neosobním nebo individuálně nevyvinutým či jaksí nepřítomným dějepiscem. Nevíme v takových případech, kdo to k nám mluví. Přitom objektivita proneseného či napsaného soudu je nemožná. Může jakž takž nastat objektivita postupného poznávání. Ale ta vždy vzniká teprv na základě trojčlenky dokumenty, autor, čtenář.

Pekaře jako dějepisce-relativistu nápadně či až ironicky a humorně osvětluje Pekař jako komentátor a účastník přítomných dějů. Citujme Kamila Kroftu mluvícího 21. května 1930 u příležitosti Pekařových šedesátin. "Je-li tedy chování a politické vystupování Pekařovo za války povzneseno nad všechnu chválu, nelze upříti, že se na konec svými názory politickými v některých podstatných bodech rozcházel s těmi, kdo rozhodl o našem revolučním programu a postupu. Od chvíle, kdy těžké porážky ruské zklamaly naše příliš smělé a nedočkavé naděje, žil Pekař v přesvědčení, že ohromné zápolení evropských mocností skončí se nerozhodně. Proto se domníval, že budeme nuceni dohodovati se s Rakouskem a soudil, že nesmíme spáliti všechny mosty... Představoval si ovšem tuto dohodu na základě našeho historického státního práva... Při tom zajisté přeceňoval dobrou vůli a schopnosti jak vídeňského dvora, tak i naší bývalé šlechty, již by při takovém státoprávním vyrovnání byla ... připadla úloha nikoli bezvýznamná... Přísně státoprávní stanovisko vedlo Pekaře také k tomu, že nechtěl, abychom se domáhali Slovenska... Myslím, že právě v tomto Pekařově stanovisku zračí se jeho vážná mravní opravdovost a důslednost. Dovolává se historického státního práva pro svůj národ, měl za nemožné dotýkati se státního práva uherského..."

Jak by se i velkolepý dějepisec Pekař neoctl v rozporu sám se sebou jako mravní osobou, jestliže se z instinktivní pohnutky pro záchovu určitého společenství začal zajímat o děje ve světě, rozvichřeném iracionálně mocenskými motivy, a zároveň racionálně a s etickou průkazností dbal postojů, k nimž do té doby dospěl.

Ne, dějepisci jakkoli široce lidští a všezájmoví nejsou k tomu, aby ustavovali republiky, opodstatňovali jejich existence, hájili jejich zájmy. Pekař notoricky byl nejen proti apriornímu, ale i proti posteriornímu definování takzvaného smyslu národních dějin. V zjevné tautologii i rozporu se sebou samým měl obhajobu existence národa za smysl jeho existence.

Toto bezděčné a jakoby rohozecky dědičné českorájové vlastenčení Josefa Pekaře, diletujícího politického komentátora, se šťastně zcela vytrácí z Josefa Pekaře historika.

Rozhodněme se. Je tu velký dějepisecký autor českého jazyka. V čemkoli, co dějepisecky napíše, s obrovskou noblesou, u většiny jiných dějepisců nebývalou, ponechává na rozvaze, vzdělání, důmyslu a povaze svých čtenářů, aby se, pokud to mají za nutné, na základě živě připomenutých dějů přidali v ideologicky politickém či náboženském smyslu na tu nebo onu stranu. Dějepisec Pekař nedoporučuje, nepropaguje, nestraní.

Užívat ho k těmto jménovaným účelům znamená zneužívat přirozené lidské povahy předdějepisecké, předvzdělané, iracionálně řízené osůbky téhož jména. Vyrostl, vzdělal se, nádherně psal. A kde psal jednou z nejkrásnějších češtin století, tam byl nejméně stranickým a vlastenčícím historiografem a historikem.

To je ten první a hlavní stesk. Že se i v rozumných a vzdělaných hlavách nejen dějepisu vůbec, ale Pekaře zvláště chce užívat k posile a šíření určitého myšlenkového systému čili ideologie plus taktiky, nebo dokonce náboženské nauky a jejich politických důsledků. Duchem jakékoli stranictví přesahoval. I to ryze národnostní. Jakkoli snad až přeháněl řeč o odnárodňujícím vlivu německého luteránství i kalvínství na předbělohórské protestantství v českých zemích, nikdy se nesnížil k politicky propagandistickému použití takto unáhleně posouzených faktů. Dějin se k podpoře ideí užívat nesmí. Jsou, co jsou, nebo jsou libovolně použitelným chaosem. Pekař v Žižkově, v Bílé hoře, ve Valdštejnovi dokazuje, že přes tíhnutí dějů k chaosu je lze lidskou myslí zachytit a zvážit jako cosi, co zpětně právě této zachycující a zvažující myslí dává smysl její existence a činnosti. Teprv smysl a představivost dává chaosu dějů postihnutečný tvar. Jsme-li podle Kafky "plíseň v boží hlavě", prosím, i to je tvar a v důsledcích i smysl. Soudobě s Kafkou Pekařova hlava s obrovsky průkaznou podrobností postihovala několik dílů dlouhověké lidské každodennosti a

a v jejím líčení to na rozdíl od plísně vypadá jako růst nejméně napůl uvědomělý a svobodně volený.

Soudobě s oběma jmenovanými a s mladším Thomasem Mannem četl několik stránek Procesu i Einstein. Podle Manna vrátil knihu se slovy: "Tak to není." Právě on, který zrelativisoval všechna lidská pónětí o kosmu a vůbec. Pekař by skoro jistě reagoval podobně. A přitom právě i Bílá hora je při dosažení patřičně pozorného a až k zranitelnosti citlivého čtenáře do řečené trojčlenky obdobnou knihou hrůzy jako Proces. Podobně se tam bez výslovného definování předvádí neodvratnost konfliktů mezi řádem individuálně mravním a nakonec vždy sebeničivými, přitom nadlouho potlačujícími strukturami, jež řádem chce nazývat zvítězivší vůle k moci. Psyché, mravnost, individuální počínání, drceno tímto konfliktem, ocitá se vždycky znovu ve slepých ulicích. Viz Bílá hora zvláště pak v pasážích o následcích titulní události nebo i v těch, kde je zmínka o příčinách a následcích jednoho z dávných zdejších "Mnichovů", tehdy ovšem Münsteru a Osnabrücku, kde uzavřeli vestfálský mír. Kde se pseudořádu, dosazovanému vítěznou vůlí k moci údajně ve prospěch lidstva, s vědomou a bystrou rozvratností nevzdoruje, tam nastává Proces.

Pokud jde o argumenty ve prospěch individuální státo-tvornosti občanů, jak je vyvodil politický komentátor Pekař na základě dějepisecky nepřípustné selekce dějů odkrytých v úplnosti Pekařem historikem a jak se s odvoláním na tu selekci s neonacionalistickými přízvuky ozývají dokonce i dnes, kdy tu stát je jen nástrojem moci přiznaně jednostranné, dodejme pouze tolik, že vůle k moci v lidech vždycky z nich vytvoří dostatečný nebo spíš přebytečný počet organizátorů, byrokratů a pomocníků. Pokud budou zušlechtěni vzděláním, dozráním k chápavé humánnosti či prostě "mlékem lidské vlídnosti", rozvratnická kritika je nemusí postihovat tak přísně. Ona ostatně vždy měla víc smyslu pro humor než oni. Ale pokud oni jsou, jací v převážné části světa naneštěstí jsou, z neselektivní četby Pekaře vyplývá, že intelekt, jestliže ho není spolu s imaginací užito k období Pekařova dějepisectví a jestliže se naopak chce pronikavěji účastnit života v polis a na agoře, patrně musí být ve jménu mravního řádu vynalézavým kritikem soběslužebných struktur moci.

Tolik stesk druhý, tentokrát obrácený proti těm milým,

vzdělaným, inteligentním lidem naší nynější přítomnosti, kteří z nejlepších úmyslů hřeší proti dějepisci Pekařovi a hledí užít Pekaře selektivního k účelům jaksi instantně organizačními či přinejmenším názorově partikulárním.

Třetí stesk se zužuje na samo zdejší dějepisectví a přitom se člení do dvou jaksi beznadějně kritických poznámek.

První a beznadějnější se týká faktu, že se tady už půl století nepíše svobodný dějepis, a to v dobách starých a tím méně o dobách nedávných. Na pořadu dne je po celý ten temně dlouhý čas v tom či onom stupni zřetelnosti pseudodějepisické ohřívání vlastních polévek. Není tu místo na analýzu a důkazy, ale kdo aspoň občas čte některá exilová periodika a poslouchá česká vysílání zahraničních rozhlasů, sotva může zůstat nezraňen ošklivým dojmem, že se i ve svobodném zbytku světa užívá dějepisických rozprav či polemik k účelům propagačně politickým nebo i, jaksi méně zručně a nebezpečně, k upevnění osobních prestiží.

Doma je otázka jiná. Čtyřicet let se tu vaří i v oblasti historie syntetický Eintopfgericht. Nikdy se ve zdejších ani světových historických časech nemohly tak svévolně a bez nebezpečí jakékoli svobodné kritiky prosazovat "dějiny psané vítězi". Je neštěstí, že krom vzácných výjimek zdejší historiografové, i když setřásli jeho slibů přísahaných straně, nedokáží setřást jakýsi polemicky nadřazenecký tón, jehož kdysi nabyli přijetím učení o "historické nutnosti". Nepřijali tím prakticky nic jiného než onu strukturu, jak ji ustavila a podnes hledí uchovat organisovaná vůle k moci, a tou zcela nahradili řád individuálně mravní a poznávací. Když se k tomuto řádu někteří nyní vracejí, protivně či dojemně - podle toho, kdo čte - škobrtají a koktají. Mocenská struktura si je držela ve svém mřížoví příliš dlouho.

Je dalším neštěstím, že ani nynější exilovou i samizdatově domácí historiografii, skoro bez výjimky polemicky deformovanou, nelze z hledisek ryze dějepisných kontrolovat. Nikoli už proto, že by se dbalo zákona, podle něhož "co není dovoleno, je zakázáno". Ale prameny buď byly zničeny nebo zůstávají nepřístupné, sekundární dějepisná literatura v českém jazyce, ať o zdejší oblasti či o světě, za poslední půlstoletí ztratila všechen dostatečně zkoumavý kontakt se skutečností dávnou i nedávnou a náprava je vinou oné nedostupnosti

státotvůrcství.

Jenže kam se tedy postavit, než se dějiny začnou líčit a hodnotit? Pekař na to má v té útlé půvabné knížce o zlých dějích možná až světově jedinečnou odpověď. Není vyřčena v žádné jednotlivé větě ani odstavci. To ani není účelem toho spisku. Je prostě nabídnuta tím textem k domyšlení. Nikdo se tam nedočte žádné souhrnné filozofie zdejších dějin. Jen je zřejmé, že je to napsáno půl spontánně, půl velmi uvědoměle z hlediska zájmu a trvání i růstu takového života, jakým si sám ve svých lehce rozeznatelných pluralitních záměrech přeje být.

Ať každý je poctivě a samorostle takový, jak mu vrozená, průběhem dějin opracovaná, rozumem víc či méně zvládaná povaha velí být. Svědomí je vnitřně skrytým hlasem této povahy. Například Valdštejn, jeden z nejvýraznějších pozdních dědiců Bílé hory, z váhavosti spjaté s obrovitou ctižádostí nakonec zradil své prapůvodně humánní svědomí. Komenského svědomí bylo nesrovnatelně humánnější, a přece v truchlivém závěru svých let, dlouho po vestfálském míru, bezmála jedním dechem a zcela jistě touž rukou psal spisy o nutnosti a bohulibosti míru a žádal Turky, aby se vojenskou mocí vrhli na moc habsburskou.

To je příznačné pekařovské téma. Jeho prostým rozvinutím Pekař skoro bezděky prokazuje, jak neuvěřitelně poctivě a nestranně celé své dílo myslel. Zneužívat zakázáno.

Nebo je snad zneužitím Pekařovy bezmála prostomyslné velikosti, jestliže na závěr stesků nad krásnou knížkou chceme pro futuro poprosit prvního děkana filozofické fakulty v příští svobodné republice o jistou službu místnímu společenství? Bude to jistě obtížné a v pluralitním zřízení to narazí na odpor zvláště ze strany získávačských a sebezachraňujících nýmandů /myslím ty ryze oborové, protože jinak každý bude mít stejnou šanci být člověkem a uplatnit se/. Ale ať to děkan zkusí. Speciálně pro uchazeče o studium dějepisu by měl zavést obdobu talentových zkoušek na Umprum či na malířskou Akademii: zkoušky z plynoucí, výmluvné, významově přesné češtiny.

Ve srovnání s Pekařem je ostatek zdejšího dějepisectví v tom ohledu různě odstupňovaný průměr nebo jednolitá hrůza.

Ale to už je stesk nejen poslední. I neoprávněný. Půl století se tu nikdo ve svobodném dějepisectví nesměl procvičovat. I když se někdo potají odvážil, neměl ke spolupráci svo-

bodnou dějepiseckou kritikou. A pokud se kdo odvažuje nyní, ať v exilu či doma, je obtížen půlstoletím nevyřízených účtů. Dějinných i často osobních. Ještě od něho chtít, aby psal tak svobodně a krásně a pravdivě jako Pekař!

Dějepisecká poctivost nedovoluje zamlčet, jak tato knížka, v kontextu našich časů provokativně pravdivá a krásná, vlastně vznikla. Exilový přítel, spoluredaktor Rozmluv, požádal neexilového přítele, básníka a nyní hlídače "národního majetku", ať navrhne, co se má dalšího vydat. Hlídač zaslal Bílou horu Josefa Pekaře, jak ji tu prvně vydalo roku 1922 nakladatelství Vesmír. Metodou reprintu bylo pětadesát let staré krásné vydání zopakováno.

Zbývá jen citovat Františka Halase: Komu dík.

Zapsal a věnuje^{2/} vinou jeho zásluh na Bílé hoře
Petru Kabešovi

Z d e n ě k U r b á n e k

336

Ivan Klíma:

N Ě K O L I K P O Z N Á M E K O Z T R A C E N Ě M
P R O Z A I K O V I

Začátkem roku 1949 stačil ještě nakladatel Borový vydat román o mladém Cervantesovi "Cestou za Quijotem". Tato už pátá prozaická kniha Z d e ň k a U r b á n k a jednoho z představitelů mladé bednářovsko-ortenovské generace by v jiné době nepochybně vzbudila značný kritický ohlas. Román potvrzoval, že v Urbánkovi vstoupil do české literatury výrazný talent, tvůrce osobitý ve svém myšlení i v jazykovém projevu. Jenže kniha vyšla, kdy vyšla. Autor, který v tak převratné době píše o španělském spisovateli šestnáctého věku? Literaturně by se přece měla zabývat jinými a aktuálnějišími tématy, jak to dokazovali tak mnozí z jeho kolegů. Pokud by chtěl Urbánek nadále promlouvat k českým čtenářům, musel by se zařadit po bok Jana Drdy, Pujmanové, Řezáče anebo ostatních narychlo zmoudřevších.

Urbánek se nezařadil - a tak jeho pátá prozaická kniha byla poslední, kterou v Čechách vydal. Ještě dvacet let se jeho jméno objevovalo u překladů: Shakespeara, Dreisera, Joyce, Scotta-Fitzgeralda, Saroyana a jiných. Pak - s výjimkou jedné rozhlasové hry - zmizelo docela. Přibývalo jen jeho rukopisů, které měly zůstat veřejnosti utajeny.

V těsně poválečné době válka v literatuře kralovala. Válka na všech bojištích, utrpení v koncentračních táborech, ve vězeních i v okupované zemi. Surovost okupantů, statečnost odbojářů, zrada a věrnost, politika a politikaření, kdekdě spěchal, aby přišel se svým příběhem. Bylo v tom cosi zarputile umíněného a svěhlaého nepodlehnutí dobové poptávce a psát si své - o donu Miguelovi a jeho utrpeních při cestě za vlastním posláním.

Když dočítám román dnes, čtyřicet let po jeho vzniku, nepadá mě totéž co nad četbou Kafkových próz, že povědí o vztahu autora k brutalitě jeho doby i o možnostech člověka tváří v tvář násilníkům víc, než poví všechno to konjunkturální a aktuální spisování, které se zahlcuje realistickými popisy

současného dění, utrpení či krveprolévání.

Válka nepochybně poznamenala Urbánkův život nadosmrti - vždyť ho mimo jiné připravila o několik nejbližších lidí, o přátele a generační druhy. Jeho román o tvůrci Dona Quijota není útekem před válečnou zkušeností - je to básnický pokus, jak se s ní osobitě vyrovnat. Proto také Urbánek nenapsal tradiční biografii ale variaci na téma věčného zápasu, který trvá mezi surovým světem a člověkem, jenž touží po dobru, lásce a blízkosti, tedy o zápase mezi lidskostí a nelidskostí.

Příběh o jednom z největších géníů literatury, který je stále znovu vláčen na galeje, urážen, bit a mučen, který je podřízen každému z nejnicotnějších pochopů a který se zároveň vždy znovu pozvedá, aby nesl dál svoji dětinskou, naivní a zároveň nezničitelnou důvěru v poctivost, aby ji nesl jako bezejmenný, nikým neuznaný, nikým nectěný /ne darmo Cervantes je v knize pouhým donem Miguelem, jenž sice složí jednu báseň, ale nic netuší o svém budoucím údělu/, se čte nejen jako jasnoživé předjímání vlastního autorova osudu, ale jako tušení o osudu, o postoji tvůrce v našem věku v naší vlasti. Čtete-li knihu právě takto, neunikne nám navzdory zkrušujícímu konci, v němž jako by triumfovala podlost a špiclovská mstivost, i pevná autorova důvěra v moc těch hodnot, které don Miguel představuje, jsou nepřekonatelné a často až nepochopitelně proniknou i k srdcím, jež se zdají nejzarytější. I v tom, jako by autor v předtuše stanovil své vlastní místo ve světě pro příští leta svého života. Anebo naopak: protože dovedl tento těžký a strastiplný účel nejenom zobrazit, ale také přijmout, dokázal vytvořit dílo básnicky silné.

Od prvních lyrických próz, které ještě nesou náznaky venčurovské dikce i stopy literární inspirace, se dalo tušit, že Urbánkovo dílo bude patřit k těm, která se čtou nelehce, neboť chtějí především zvěstovat, nikoliv bavit, neohlížejí se na to, co čtenář chce slyšet, pouze na to, co autor chce sdělit. Ne darmo mezi Urbánkovy oblíbené či dokonce milované autory patří Proust stejně jako Joyce. Zvláště Joyce mu je blízký nejen pro tu pozoruhodnou a neopakovatelnou posedlost v každém obraze, v každém výjevu či dokonce v každé větě postihnout mnohovýznamovost všeho ve světě, ale i pro svůj osobitý "neangažovaný" postoj.

Právě touto postoji tak neobvyklému v dnešním světě posedlém ideologiemi a tedy vztahem k nim věnuje Urbánek ve své joyceovské studii /Dopis a dílo, sborník Pohledy, Praha 1976/ velkou pasáž. "Zásahem se věci a děje mění. A co víc, ten, který zasahuje, je kdosi jiný než ten, který vnímá a vidí. Aby Joyce nakonec přece jen svět po svém zasáhl, bylo mu třeba vnímat a vidět a zdržet se jakýchkoli nezbytně jednostranných akcí, vzorů či prohlášení, jež by nevyvěraly bezprostředně z organismu jeho povahy a vědomí."

Jak tedy může a má spisovatel zasahovat do světa? Jak má vzdírat násilí, které tu panuje? Joyce, zdůrazňuje Urbánek, se nepokoušel přimocelit ani nejotevřenějšímu politickému násilí žádnou přímou akcí. Jevy jako fašismus /či jakýkoliv "ismus" plodící násilí/ byly "ve světě, patřily k jeho počobě a běhu, vzešly z lidí a podmaňují si je. Nemohl jinak než je začleňovat do podoby a běhu světa, jak je proměňoval ve vědomý záznam. Nevzdoroval navenek, aby tím živoucím lidským vzdorem mohl zůstat úplně a uceleně... Zlé je kolem nás i v nás, co je nevědomé a iracionální. Opakovaným sebeosvobodováním z nevědomí a područí iracionality odporujeme zlému." Aby nenechal nikoho na pochybách, že tu Joyceovým postojem k politickému zápasu dokládá i svůj vlastní postoj, Urbánek tuto část eseje uzavírá zjištěním, že Joyceova metoda i povaha jsou sice neopakovatelné, "platí-li však zhruba, co tu bylo naznačeno o ožom osvobodivém cyklu, lze z Joyce přijmout, krom všeho ostatního, i ten nevyřčený, ale všude v jeho textech přítomný pokyn ke krajně úplnému, neuhýbavému a svébytnému opětování toho cyklu. K psaní dopisů nejvyšších lidských kvalit." /Všechna místa podtržena námi./

Opravdu, sotva bychom mohli výstižněji charakterizovat autorův postoj ke světu, jak jej počínaje prvními prózami a konče pozoruhodnou hrou o Utě z Naumburgu či vzpomínkovými eseyi vyjadřuje ve svém cíle.

Urbánek patří mezi autory vědoucí a konstruuující. Jeho tvorba často stává na hranici prózy a eseje. Autor v sobě cítí puzení vytvářet mýtus či aspoň příběh, jenž by nesl co nejvíce významů, zároveň jen stěží potlačuje potřebu o témž ještě uvažovat. Jeho rozlehlejší prózy ráco kloubí příběh s vypravěčovým komentářem. V některých případech /Z téže látky jako sny/

vypravěč tlumočí a komentuje vyprávění třetí osoby, ale i ta mu sděluje často něco, co slyšela. Je to tedy vyprávění o tom, co kdosi vyprávěl, že mu někdo vyprávěl. A ani tomu ještě není dost. Autor přidává, když dovyprávěl, poslední, tentokrát nezakrytě autorský komentář: "Přiznávám, že propadne-li v očích a v myslí hrstky mých rozhodujících čtenářů tato prodloužená povídka, budu si do konce svých dní připadat jako autor zcela marný..."

Takto vyprávěné děje, jako by se vzdalovaly čtenáři. Ztrácejí, jak je nepochybně autorovým záměrem, na své jednoznačnosti, několikanásobně deformovány či aspoň omezeny pohledy vypravěčů, stávají se jen možným aspektem skutečného dění. Význam se tedy často přenáší od toho, co se děje, k tomu, jak se na děj nazírá. Smyslem autorova počínání tedy není zpochybnit skutečnost, dokonce ani zpochybnit možnosti našeho poznání, jen zvýraznit překvapivou, na první pohled většinou pozakrytou mnohost života, jen osvobodovat člověka od oslepujícího návyku stereotypního vnímání. "A jestli dnes převážné množství lidí... se vzdává i pouhých pokusů o svobodný výraz, nejsou patrně podmínky, v kterých žijeme, nic prozatímního ani přechodného. Je to výsledek a výraz odosobněného civilizačního myšlení nemyšlení." /Z kola ven/. Urbánek v každém příběhu, byť byl sebeprostší, jako by usiloval postihnout vesmír či aspoň celý lidský svět. Ten se ovšem rozprostírá nejen do prostoru ale i do času, proto autor rád své příběhy nazírá z různých časových rovin, proto volí překvapivý časový odstup od vyprávěných příběhů, propojuje i časové roviny vzdálené od sebe celá staletí.

"Popisovat znamená jen přiznávat se k vědomí marnosti. Neosvobozuje to. A skutečnou cenu něčeho nově zrozeného má jenom to, co vzniká jako přímý doprovod a potvrzení pohybu k svobodě," uvažuje Urbánek někdy na počátku padesátých let, tedy v období, kdy se jeho život už podruhé v nepatrném časovém odstupu noří do hlubin nesvobody.

Jenže, co může tvůrce učinit, co dokázat v této hlubině?

Mluví-li Urbánek o pohybu k svobodě, nemyslí tím zajisté jen svobodu politickou. Svoboda mu je spíše způsobem existence. Člověk se může pohybovat k svobodě anebo k nesvobodě ve všem,

co dělá, jak žije, jak tráví svůj čas, jak mluví.

Nesvoboda, to je zvyk, obřad, z něhož se vytratil obsah, opakované gesto bez pročítku, aranžovanost, fráze. "Proto je nudné a trapné každé divadlo anebo film, kde nějaký nový nápad, myšlenka, vysoko nadprůměrný herec není vyslovenou vzpourou proti ustálené formě, jak se v tom nebo onom věku vžila." /Osudy vnitřních dějů/. A jinde: "Nemám ještě potřebu skočit do ustálených hlubin víry... Dokud jsme na světě, je to cesta a ne konec, a cíl. A na prožití cesty záleží. Stanovit si jednou provždy nějaký systém..., stanovit si už pro měření živých osudů nějakou obrovskou metaforu, podobnou Dantovu Peklu, Očistci a Ráji, a podle té pak definitivně určit svoje postavení a svůj vztah k ostatním, to je předčasné zavírání dveří a oken před sty a tisíci jiných výkladů týchž otázek..." /Odpověď na výtku/.

Uprostřed literatury, která spěchala vstříc vlastnímu zotročení, zůstala Urbánkova tvorba svobodnou - nezávislá na ideologiích, pravdách i programech, zůstala ve všech směrech svá, a tato její umanutost je patrná na první pohled, neboť svůj a svobodný zůstává Urbánek už zvukem a skladbou své řeči.

Žijeme pod diktátem masových sdělovacích prostředků, ty, aspoň se tak zdá, určují vkus, témata i řeč. Téměř všichni spisovatelé přijali ten diktát znásobený ještě v duchu panující ideologie zbožněním toho, co se nazývá lidovostí. Má se prý psát jazykem, který by se podobal řeči, jíž se mluví v nádražních čekárnách, na staveništích a v hostincích. Reportéři pyšně zaznamenávají pivní šplechty stejně jako politické fráze a spisovatelé se snaží, aby za nimi nezůstali zpátky. /"Cesta umělců k lidu," prohlašuje hned po válce Václav Řezáč, "bude tedy dvojí: nebudou mu jen sloužit, neboť je otázka, zda by mu měli za okolností do základu změněných co dávat, půjdou se k němu především učit. Budou znovu hledat jeho duši, jíž se většinou odcizili v kalkulacích vzdálených její osobitosti..., budou se vracet k přirozenosti a prostotě jeho mluvy..." Rudé právo 8.6.1945./ Lidé naslouchají této "prosté" či spíše zjednodušené řeči, jíž se dostalo zdánlivého posvěcení, nepodobují ji a připravují tak materii pro další posvěcující zjednodušovatele. Řeč chátrá, jsme zaplaveni mluvou, jež nepovznáší, ale pokořuje, otrockou mluvou, jež pochlebuje

prostotě, pak už jen prostomyslností vyzvednuté na piedestal.

Upřostřed šedesátých let Urbánek otiskuje studii o řeči Finnegans Wake, kde vzdává chválu Joyceově jazyku, tomu prameni "nekonečných potěšení pro čtenáře", hned také přidává malou ukázkou vlastního překladu, který je - jak jinak nemůže být - jen parafrází původního Joyceova textu, tedy i vlastním autorským vyznáním o spisovatelově právu či povinnosti nakládat svobodně s jazykem. "Počátek, dovídáme se, udál se tím, že immythuje Cincinnata liberální indervelt všech vsaděskvicích divobijců na sklunku jednoho vederného sčbatu..." /A dále tedy, Světová lit., 1966 č. 1/.

Nemyslím si, že by se ve svém díle inspiroval Joyceovou řečí, jen si ověřil, o čem byl přesvědčen, že totiž k tomu, aby člověk oslovoval své vrstevníky, není nutné protahovat jazyk hospodskou pípou.

Obvykle, pokud se mluví o generaci, k níž Urbánek příslušel, zmiňují se především básníci: Kamil Bednář, původní vůdce generace, Hanuš Bonn, Orten, Ivanž Blatný či Josef Lederer. Je pravda, že tato generace zrozená během první světové války či těsně po ní nevydala romanopisce v klasickém slova smyslu. /I Hrabal je spíše autorem drobných próz, tam, kde předkládá rozsáhlejší prózu, je to obvykle díky množství anekdotických odboček a bizarních epizod./ Zato tři z nejvýraznějších příslušníků této generace, či snad bychom měli raději říci generační skupiny: Jiří Kolář, Jan Hanč i Zdeněk Urbánek vytvořili zvláštní druh prózy, který se zakládal na co nejautentičtější, co nejméně stylizovaném záznamu vnitřního prožitku či vnější události.

"Stát se spisovatelem znamená objevit tajemství vlastního rytmu. Neobjevit toto tajemství znamená totéž jako lhát nebo falešně zpívat," zapisuje si Hanč. Obdobně i Kolář: "Proto smysl každému životu může dát sám a jedině sám člověk, a ne čas, ne národ, třída, rodina anebo dokonce strana nebo stát. A jestliže člověk nemůže sám, nemůže ani Bůh... Básník snad opravdu nic jiného na světě nežádá než možnost - říci. Všechno, co navěšuje na to - říci -, je vždy cosi jiného, naprosto druhořadého a často pro krk básníka nebezpečného." /Očitý svědek/. A konečně Urbánek právě na okraj Hančova díla postuluje: "Podaří-li se na některých řádcích nesčíslných dopisů, početných

soukromých deníků nebo kronik zaznamenat individuální zkušenost anebo ojedinělou událost s podobnou nevyhnutelností jediné možné volby, jsme aspoň na okamžik velmi blízko toho, co se z literatury jako umění v nejeklektičtějších obdobích jejího životního cyklu vytrácí: velmi blízko identity subjektu, jeho životní zkušenosti či akce a jejich objektivizujícího grafického vyjádření." /Doslov k Hančovým Sešitům/.

Zmínění autoři spolu s několika jinými tvůrci, především s malíři Lhotákem, Součkem, Fukou, usilují o tento druh autenticity programově - jistě i navzdory frázovitě, "politicky" angažované tvorbě svých současníků. /"Jediným skutečným hrdinstvím v naší době je boj proti frázi. Vzhledem k diktatuře fráze je to boj ilegální." Hanč: Sešity/ Za ideální útvar považují deníkový záznam. Vznikl jakýsi "sdružený deník", jak vzpomíná Urbánek. "Ten v uvedené době dobrovolně i s osvobodivým potěše-

ním, ale především z přátelského i politicko-esteticky přísného podnětu Jiřího Koláře týden za týdnem ustavovala a mezi sebou konfrontovala skupina, o níž lze s odstupem let říci, že se spontánně shromáždila a skrytě jednala na ochranu zdravého rozumu v době, kdy držitelům moci chyběl zcela, a polomocní či bezmocní se ve velkém počtu přizpůsobovali." /Zd. Urbánek v Poznámkách ke Ztracené zemi./

Záznamy se od sebe odlišovaly díky individuálnímu zaměření svých tvůrců. Některé vznikaly ve formě vázané, jiné ve formě glos či aforistických úvah. Glosovaly se každodenní události, četba i osobní zážitky. Autenticita tu měla být pojítkem formálně zcela rozličných, často i co do kvality nesouměřitelných literárních útvarů.

Postupně, někdy se zpožděním desetiletí, tyto svérané dokumenty autoři zveřejnili - posledním zveřejněným souborem jsou některé části Urbánkovy *Z t r a c e n é z e m ě*. Autor je seskupil do několika oddílů, které nazval *Zápisky k poetice*, *Portréty* a *Epizody*. A lze bez nadsázky říci, že vzniklý soubor představuje v české literatuře čin výjimečné hodnoty. Na rozdíl od obou svých generačních druhů - Koláře i Hanče, kteří přece jen zůstali poplatní deníkové formě a soubory jejich záznamů působí tedy příliš torzovitě, Urbánek vytvářel pod záminkou deníkového záznamu svébytné, originální prózy, miniatury, které často v několikavětém sdělení rýsují portrét, zaznamenávají tragédii či zlomek děje s fascinující přesvědčivostí a ve strhující-

hující zkratce.

Je až kupodivu, jak autor tak intelektuální, tak nakloněný dokládat své příběhy úvahou, v miniaturách, které přímo vybízejí k moralistické či aspoň aforistické pointě, dokázal zůstat čirým epikem, vypravěčem, jenž se dokáže zcela podříditi příběhu, zaznamenávané realitě. P ať v těchto drobných prózách se mohou projevit všechny rysy Urbánkova literárního génia: jeho schopnost vcítit se, zachytit náladu chvíle, kreslit charakter člověka, stejně jako prostředí, postihnout skryté i zjevné dění nejúspornějším způsobem, často jen významným a dynamickým znakem. /Slavnost u jezera, Na hliněném dně nebe, Tváře civilizace aj./ Urbánkova schopnost nečekaně spojit či překvapivě přiřadit k sobě zdánlivě nespojitelné dociluje nejen emocionálního účinku, ale získává také prostor pro smlčené, i když tušené, děje a významy. Tak tedy často jen několikavěté prózy /Ze života, Muž v přízemí, Osudová noc/ sugerují šíří záběru či jímavostí lidského osudu zážitek, který v nás obvykle vyvolávají pouze tvary daleko rozlehlejší. Tyto miniatury patří k opravdu mistrovským kouskům české prózy.

Dílo Urbánkovy generace nepochybně ovlivnily dvě trýznivé kolektivní zkušenosti. Válka a stalinský teror začátku padesátých let. V Urbánkově díle se obě tyto zkušenosti /zvláště pak ta druhá/ zrcadlí spíše nepřímě, jeho prózy jen občas zmiňují drastické události oněch let. /Návštěva, Otec v roce 1947, Dvanáctý let, Propyleje, Korcovi./ Se současným stavem věcí nepolemizuje, ani jej neironizuje, jako to obča činí Hanč i Kolář, Urbánek jen "vnímá a vidí". Otupující vliv úpadkové civilizace, stejně jako znemravňující, umrtvující působení ztotalizované, znásilňující moci. Svět, v němž vše směřuje k tomu, aby se člověk vzdálil všemu vyššímu i duchovnímu. "A zítra fádni šaty ve fádni ulici, život pod psa. Tak co s tím, k čemu hudba?" /Divadlo hudby/. Přibývá bezradných, otupělých, cizopasných a přizpůsobivých, přibývá kolaborujících, bezcitných, bezduchých i zoufalých. Co ještě zůstává, jaká hodnota? Urbánek odmítá, jak jsme už řekli, "stanovit si jednou provždy nějaký systém", přijmout jakoukoliv hotovou a tedy uzavřenou víru. "Uzavírat lidskou přírodu do hotového labyrintu vlastního, pevně systematického vidění světa, to znamená první krok k omezení vlastní svobody v pohledu na lidi i omezování jejich svobody.

Musíme všem nechat touž volnost, jakou potřebujeme sami k jejich vidění..." /Odpověď na výtku/.

Neodvážil bych se říci, že Urbánek je člověk nenáboženský, je pouze necírkevní, odmítá dogmata stejně jako si oškliví v-prázdněné obřady, zároveň cítí: "Čas od času, když nás už příliš svírá spoutanost a jediným prostorem z milionů možných, zmocní se nás touha opustit vlastní meze citů, zbavit se příslušností k lidstvu, k zemi, k duším věcí a podívat se do světa do tváře okem přírodního, vesmírného automatu, vyslechnout pozorným, ale nepodílnickým uchem všechna hnutí ve vřelé látce světa. Nic tak nesplňuje tuto touhu jako hudba..."

Umění představuje Urbánkovi hodnotu až symbolickou. Je schopno spojit minulost s přítomností, otevírat uzavřené prostory, povyšovat člověka, aniž ho přitom omezuje. Naopak, skutečné umění neomezuje - osvobozuje. Ovšem k tomu, aby člověk byl s to umění svobodně přijmout, musí si v sobě uchovat tolik neotupělosti, aby je byl ještě schopen vnímat. Svědectví umění, končí svoji úvahu v povídce inspirované přítelovým obrazem, "žije jen tam, kde se nějakým krátkým spojením setkává s jinou možností svědectví, s jinou duševností, která ucítí skutečný dotyk toho obrazu a nějak se s ním vyrovnává." /Okamžik/.

Umění je s to obrozovat, ale ne toho, kdo je schopen pouze trpně přijímat. Umění není spásonosné, může jen osvobozovat ty, kteří o svobodu usilují. Opakovaně se Urbánek vrací k motivu nepochopené hudby, hudby nevnímané, tedy naprázdno znějící. Tupý dav, jehož se vždy leká, se jednou vrhá na trosky havarovaného autobusu, aby ■ nich vydoloval cennosti, které ještě před okamžikem patřily živým, raněným či mrtvým /mistrná miniatúra Osudová noc/, jindy se tupě baví na venkovské slavnosti a stejně přihlíží tragickému pádu parašutistky /rovněž mistrná Slavnost u jezera/, jindy vstupuje do koncertní síně, aby tu v hlavě přemítal své každodenní banality /Divadlo hudby, Tři po Bartókovi/.

Svět doléhá na člověka tíhou, jež může být pro křehkou duši k neunesení. Urbánek několikrát načrtává jímavé portréty vyděděnců, osamělců či snílkovských pomatenců /Krasoplavec, Vedantista, Muž v přízemí, Pan Šumpetr/. Jejich monology, kterými dávají ponahlédnout do vlastních puklých duší, jsou zároveň svědectvím o světě, který jejich duše znásilnil a rozbil.

Na druhé straně se ještě tu a tam vyskytují /jsou to vět-

šinou ženy/ blízcenci jeho snílkovského dobráka dona Miguela, lidé citliví, nápomocné ženy i muži schopní ještě oběti, hrdinky toužící uniknout z pout mužské civilizace, ze zajetí davu. "Ale jako je každý tep srdce pokusem o další život, tak se dějí v mysli vždy pokusy, vždy nové, jakkoli v mnoha lidech utlé a nesmělé pokusy uniknout z daných a hotových podmínek života i každé z jeho chvil... Stála jsem na místě a nechávala to v sobě běžet, jak se tomu zlíbilo." /Okamžik/.

Je málo povádkových knih, které by v takové šíři i hloubce, v takové motivické mnohosti a zároveň úspornosti dokázaly postihnout bídu i zkoušenou naději lidí našich časů.

Uprostřed sedmdesátých let uvedl Československý rozhlas původní Urbánkovu hru Uta z Naumburgu - hru zdánlivě zcela odtažitou, neboť jádro jejího děje se odehrává ve středověku - rámcový příběh je pak zasazen do doby těsně po první světové válce. Pomineme-li dramatický rámec, v němž se jedná mezi francouzskou a německou komisí o osud sochy paní Uty, která má být v rámci válečných reparací přemístěna do Remeše, hru tvoří jediný básnivý a reflexivní dialog mezi stavitelem a tvůrcem sochy Villardem a modelem pro jeho dílo - paní Utou, která trpí ve vyhnanství vynuceného sňatku. Na první pohled spíše rekapitulující a statický dialog se zdá rozvíjet situaci téměř banální. Sochař Villard láskyplně obdivuje paní Utu a nabízí jí společný útěk. Paní Uta odmítá, neboť cítí, že její osud, její láska se opakovaně stává prokletím, přináší smrt těm, které miluje.

Ve skutečnosti právě v této hře autor nejhlouběji pojednal své životní téma, základní svár, který nalézá ve světě i v dějinách. Dějiny - velké i malé - jsou v jeho pojetí zápasem, v němž na jedné straně stojí mocní, tupí, suroví, silní, na druhé straně pak tvořiví a slabí. Na jedné straně katani, piráti, otrokáři, měšťáci, vykutálení vlánci, tupé, chtivé davu, na druhé straně Quijoti, Cervantesové, tvůrci soch, hudby, obrazů, opuštěné a klamané milenky, toužící a zraňované ženy. Urbánek v celém svém díle tíhne k těm, u nichž cítí odkrytost a bezmocnost vůči zvlí, ať jsou to ženy, Židé, váleční zajatci anebo podivíni a blázni.

Paní Uta mu ztělesňuje tuto vydanost, vstupuje do hry provázena posměchem dětí, které po ní vrhají kameny. Věta,

jež ji uvádí, zní: "Jediná vznešená mezi urozenými, co jich znám, a je tu sama v dešti kamení a lidské hlouposti."

Její osud, jak do něho sama dává nahlédnout, nevybočuje z řádu, jemuž jsou podřízeny osudy žen její doby. Její otec, který se potřebuje dostat z peněžních nesnází, nehledí na její lásku k mladému šlechtici. Ji provdá do Saska, milence odešla na studia do Francie. Když ji milenc - jediný chápatel její otevřený člověk, s nímž se kdy setkala - po čase navštíví, je už členem mnišského řádu. I tak se zdá jejímu nemilovanému manželovi nebezpečný, dá ho proto odpravit nejatými vrahy. Paní Uta se cítí prokletá - její prokletí padá i na ty, kdo jí jsou blízcí.

Její setkání se stavitelem a sochařem Villardem se mění v setkání dvou vydaných lidí, dvou trpících a toužících. Zatímco však Uta má jen svoji slabost, svoji bezmocnou touhu, Villard má své umění, svoji tvorbu: "Necháte po sobě objevené prameny. Pustota před vámi ustupuje..." hovoří k němu Uta.

Tato nijak výjimečná situace slouží Urbánkovi jen jako východisko pro paradox, který tušil už ve svém románu o Cervantesovi.

Mocní vládou světu, rozsévají smrt, porobu a strach. "Pravidlo moci a dobře živeného strachu platí na světě už příliš dlouho," než aby je bylo lze odstranit. Mocní mohou zdeptat bezmocné a tvořivé, nicméně ti druzí to jsou, kdo určují hodnotu života - z toho také plyne jejich nezdeptatelná, nepominutelná odpovědnost, jež převyšuje odpovědnost těch, kdo si ji mocí přisvojili. "Ale proč potom říkáme," praví o mocných paní Uta, "že jsou tupí, zruční, ubozí? Jestli jsou takoví, jak mají vědět, že důstojné štěstí je tu jen pro toho, kdo má co dát a umí to dát?" Považujeme-li se za více vědouce, pak musíme předjímat i důsledky svých činů i odpověď mocných, jakkoli bude zruční. My odpovídáme za ně, ne oni za nás. Co tedy činit? klade Urbánek otázku o smysluplnosti jednání ve světě, kde jedni vědí, zatímco druzí mají moc konat a měřit všechno, k čemu vědouce dospěli. Poddat se moci? Přizpůsobit se? Nebo vládnout raději smrt?

"Snad je východisko," praví ústy paní Uty, "v tvrdošíjně vlídné umírněnosti." A protože takové tvrzení jsou jen těžko ověřitelná slova, dodává vzápětí: "Podívejte se kolem. Stavíte chrám, protože oni to nesvedou. Na jejich neschopnosti

stojí vaše království," a znovu se vrací ke své myšlence: "Slin-tající blbeček, terč posměchu ve vsi, přestává s vyděšenou, ~~ma~~-křiknutou zlobou koulet očima, nechává mektání, má náhle v tvá-ři stopy důstojnosti, když se k němu přiblížíte bez pohrdání... Tak se i oni před umírněností někdy umírňují."

Urbánek se v této básnické skladbě jako by vracel ke svému španělskému géniovi, jenž vítězí svou zatvrzelou umírněností a laskavostí.

Otrokáři jsou mrtvi, Cervantesovo dílo trvá už po věky, stejně jako paní Uta zachycena ve své tklivé, umírněné moudro-sti, "krásná, očekávající, osamělá, bránící se před studenou pu-stotou," do níž ji chce uvrhnout život, přežívá v díle svého zpodobňovatele. Její osud osloví po staletích člena reparační komise, který umí naslouchat. I jeho napomene k "tvrdošíjně vlí-dné umírněnosti", jež jediná může zachránit svět. Tak slabí ale vědoci promlouvají věky a oslovují nás. Svět nemusí zahynout, pokud svedeme ještě aspoň naslouchat.

Urbánkovo dílo se jako každé opravdové umělecké dílo po-vznáší nad každodenní zápas vyjádřitelný v politických pojmech, jako každé opravdu umělecké dílo se vyslovuje k zápasům, které člověk už od věků každodenně svádí.

Osud bednářovské či kolářovské generační skupiny se zdá být až k neuvěření stíhaný prokletím. Orten umírá násilnou smr-tí ve věku dvaceti dvou let, Hanuš Bonn zavražděný v koncentra-čním táboře je jen o šest let starší, Josef Lederer umírá jako exulant v Anglii, kde také dožívá své dny v útulku pro duševně choré Ivan Blatný. Hanč umírá sice doma, ale jako vyděděnec, ani on se nedožil padesátky. Jiří Kolář, jeden z nejpozoruhod-nějších umělců naší doby, byl na sklonku života k hanbě mocných vypuzen z vlasti. Zbývají dva prozaici: Bohumil Hrabal /patří ke svým druhům jen vzdáleně/ střídající období, kdy jeho dílo je zakázáno, s obdobími, kdy se mu daří za cenu ústupků prodat se ke sluchu čtenářů, a konečně Zdeněk Urbánek, který nikdy ne-svedl ustoupit, a zato tedy, nepočítáme-li dílo překladatelské, občasné časopisecký článek či studii a jednu rozhlasovou hru, byl postižen "mlčením". Těch několik povídkových cyklů shrnutých pod názvem Ztracená země, které představují výsledek mnohaleté-ho tvůrčího úsilí, bychom marně hledali v plánu nějakého nakla-datelství.

Tato tragická skupina, jejíž příslušníci se narodili většinou za války, se však může pochlubit tím, čím se může pochlubit jen málokterá z generačních skupin: vydala mnoho svých příslušníků jako oběť násilí, ale ani jediný z nich se nenabídl do jeho služeb.

Klademe-li si otázku o tragičnosti umělcova osudu opravdově, můžeme říci, že to byla generace šťastná, Zdeněk Urbánek z ní pak nejšťastnější.

485

D o p i s J o s e f u Š a f a ř í k o v i
k o s m ě s á t ý m n a r o z e n í n á m

Pane Šafaříku,

chtěl jsem napsat Váš portrét, slovní strukturu ekvivalentní fenoménu Josef Šafařík; domníval jsem se, že ho budu psát, a svým způsobem si to myslím dodnes. Ale chvíle mě osmělila k osobnímu tónu, a proto rád rezignuji na relativní úhrn a spokojím se s fragmentem, s vyjádřením alespoň zlomku z té vděčnosti, již vůči Vám cítím. Po léta jste mně dodával odvahu. Povzbuzoval jste mě k hlubší pozornosti vůči životu už proto, že sám jste mně býval do jisté míry živou hádankou; vždyť jste se tolik odlišoval od soudobého literárního i obecně lidského prostředí, jež ovšem nebylo zařízeno na to, aby dodávalo příliš mnoho kuráže.

Ač přesvědčený čtenář Vašich vzácně pevných textů, vedl jsem tichou polemiku zejména s Vaší zřejmou životní důsledností. Jsme utkáni a vyživováni téměř ze samých kompromisů. Naše řeč je ano i ne a horký musí zchladnout a studený aby se trochu ohřál, než smí do slušné české společnosti. Potom nejrozhořčenější NE! u nás jako u té milé dámy dost často znamená už poloviční trpný souhlas. Těch, co říkali hodně nahlas a hodně hněvivě NIKDY!, bylo v naší zemi dost. Přesto se u nás povolnosti daří jak pleveli. Do toho najednou Josef Šafařík mluvící spolehlivě jasně. Vy jste totiž jeden z těch, co nejen nemuseli odvolávat, Vy jste nemusel ani tvrdit, že neodvoláte. Neboť Váš způsob vyjadřování a především sám šafaříkovský způsob existence pomyšlení na odvolávání ani nepřipouštěl.

Už tenkrát, když jsem s Vámi spolupracoval - a to bylo na samém počátku našeho přátelství - uvědomil jsem si, že jste v naší zeměpisné šířce svým způsobem exotický tvor. Když naši předkové odcházeli z kostela, sberu i modlitebny, strávili skoro všichni několik let v divadle. Pak šli dál a někteří došli do schůzovního sálu a jiní do hospody, kde jejich po-

tomci setrvali dodnes. Ale ta léta, nebo jak označit onen jistě obtížně změřitelný časový úsek, kdy čeština sebe samu okouzlovala především z jeviště, snad navždy poznamenala naše literární citění a také konvence naší literární veřejnosti. Takže máme herce básníky, herce prozaiky, herce dramatiky. Máme dokonce i herce, kteří výtečně hrají herce... Bazírování na kouzlu okázalosti, spoléhání na magický dosah slovního gesta, obecné nadřzování zaklínadlům, jimž právě přeje chvíle, jistě odpovídá novoromantickému původu naší moderní kultury. Je nám ovšem z toho tolikrát tak čarovně krásně, až je to únavné; slova kýč by se mladý člověk bál v té souvislosti užít. Starší by se třeba ani nebál, ale zas už mu to nestojí za tu ostudu; mluvíme proto raději o lyrickém charakteru naší kultury. Pane Josefe Šafaříku, poznat Vás ve Vaší střídme věčnosti, rozpoznávat Váš obrys v tkanivu mírné a přesné doslovnosti Vaší zdrženlivé řeči byla potěcha.

Ale poznání Vaší nehereckosti, Vašimi slovy řečeno: bytostné pravosti, neposkytovalo vysvětlení. Vedl jsem s Vámi tajnou při o Vás a o Vaše předpokládané tajemství.

Přitom jsem těžil z Vaší velkorysosti. Jste jeden z mála lidí, jež jsem vůbec v životě poznal, vedle nichž se dobře dýchá i nesouhlasícimu. Bože, jak málo takových lidí jsem poznal zrovna já, člověk nesouhlasící až běda často. Říkal jsem si, ano, tak takhle tedy cítí, mluví, jedná ten, kdo je demokrat nejen kalkulem, nejen přesvědčením, nýbrž samozřejmou potřebou. Ano, jistěže jste demokrat a, Bože, jak málo jsem jich v životě poznal, ale k vysvětlení toho, co je podstatně šafaříkovské, to pochopení ještě nestačilo.

Jak šetrně, nechtivě, přirozeně zacházíte s mateřštinou, jíž ponecháváte, co její jest, že se nevtíráte ani slovu, ani čtenáři, zalíbilo se mně brzy. Opět jste se odlišil k útěše, a nejen mé, od obecných zvyklostí. Neboť národ sobě nepostavil chrám ani tvrz. Neznáme se tedy k pravdě Slova, jež přináší život, ani k pravdě meče, jež předkládá k víře statečnou smrt, nýbrž vyznáváme spíš herecký paradox, tedy mínění, jež je nám tím užitečnější, čím méně vážně to s ním myslíme. Proto úroda pevných stanovisek, proto vždy plné stodoly nadějných iluzí; spasovat a zachraňovat výřečností je už od stalet naše ohavná národní neřest, snad společný podíl na obtíž-

ti, jak bojují svůj zápas s lidmi kolem sebe. A každý z nás se toho zápolení také účastní, někdo s nadšením, jiný jako málo podářený dobrovolník. Právě proto, že jsem měl hlavu plnou příhod z těch pútek muže proti muži, trvalo mně tak dlouho, než jsem pochopil, že Josef Šafařík bojuje jiný boj, dobrý boj. Že se nebijete se svými bližními ani o sebejistotu, ani o uznání, ani o místo, ani o roli, ani o svůj kus masa, ani o hlt cizí krve, ani o svůj současný portrét v oleji, ani o otisk své nohy v betonu věčnosti, ani za pravdu svých prorocství, dokonce ani o to, která lidská lež je nejkrásnější.

A přitom časy šly osmdesát let a šly cestami dost křivými. Byl jste vláčen válkami, byl jste osvobozován, abyste mohl být zas okupován. Užil jste si procesy obludné i obrodné, vpády odvěkých nepřátel i odvěkých přátel, byl jste centralizován i decentralizován, imatrikulován, promován, mobilizován i demobilizován, naturalizován i vyslýchán, přivtělen, odtržen, demokratizován, socializován, galvanizován, normalizován, realizován, relativizován i kolektivizován a málem i sendergerichtován. Mohl byste namátkou odhadnout, kolikrát za svůj život jste se dozvěděl, že jste právě překročil ledové přejeje toho pravého Rubikonu, za nímž už lidstvo nečeká nic než do nekonečna kynoucí a bubřící štěstí? Kolikrát jste překročil práh nové historické epochy?

Co dělal, říkal jsem si, co dělal a na co myslel například tehdy, když bez dokladů třeba jen falešných unikal gestapu? Svítalo mně dlouho, ale dnes už vím: Josef Šafařík svou požehnanou silou nebojoval s lidmi, neboť bojoval lepší boj, svůj zápas s andělem. Ten anděl měl víc jmen. Troufám si odhadnout jen jedno z nich, jsa přesvědčen, že byly těžké hodiny, v nichž s Vámi zápasil ten jménem Nicota.

Pro Vaši mužnou střízlivost, pro Vaši velkorysost a dobrotu jsem Vás měl rád a od okamžiku, kdy jsem pochopil, jaký zápas za lidský život je Vaším údělem, jsem si Vás zamiloval. A kdyby se mě ptali, jaké je vlastně Vaše přesvědčení, jaký že je Váš světový názor, odpověděl bych hlasitě: "Josef Šafařík je přesvědčen, že je člověkem, a já jeho názor považuju za opodstatněný."

Tu se snad dostávám k tomu, co bych možná mohl nazvat šafaříkovským způsobem lidskosti. Vy jste dodával a dodáváte odvahu

ném dědictví slovanského mesianismu. Jakou úlevou nám bývá, pane Josefe Šafaříku, Vaše strídmost v posuzování bližních a jejich dějin, jejich názorů a nenázorů.

Ale při podstatné strízlivosti a duchovní šetrnosti umíte se lišit až pestře. Zejména od soudobého modelu literárního velmože. Neboť ten si na důkaz své moci obvykle vydržuje cosi jako dvůr. Žije obklopen many, co mu stojí v službě, má poddané k posluze, příživníky k oslavě; pro pobavení si pěstuje milostnice a šašky, jak se na velkého pána sluší. Dvořan nemůže a ani nemá být přítelem. U Vás se, Josefe Šafaříku, vždycky scházeli přátelé a je znát, že tomu slovu, jemuž v češtině se taky vždycky nedařilo nejlíp, dovedete obnovit a uchovat původní vážný význam.

Stále více mě poutala Vaše schopnost existence, Vaše umění jakési neodvratitelné přítomnosti v čase, způsob, jakým jste odmítal uhnout před tíží, již čas nesl s sebou. Ano, byl jsem svědkem Vašich tísňí, tichých meditací vzdoru, jež se tu a tam prozrazovaly slovem. Tak mně pomaličku svítalo. Obtížně jsem si uvědomoval, kde a v čem se nejpodstatněji odlišujete od své doby a prostředí. Jasnilo se mě teprve tehdy, když jsem viděl, jak naléhavé je Vaše tázání, jak důkladnému výslechu podrobujete lidskou skutečnost. I sama Vaše důvěra mně připadala prolomená palčivou a naléhavou... nedůvěrou.

Bylo a je vidět muže bojující tuhý boj, beznadějný boj. A sám ten zápas, nikoliv vítězství je mnohým zřejmě smyslem existence. Naše století je dokonce přímo bohaté na zápasníky, kteří by mohli svou ideologii shrnout ve stručnou parafrázi: Bojuji, neboť je to absurdní! Občas osud přikývl naléhání zdánlivých ztracenců, pohybujících se celou myslí, ba celou bytostí na okraji soudobé společnosti, přikývl a dal jim, po čem toužili. Ovšem jaký už lidský osud je: plodem absurdních zápasů bývají neméně absurdní vítězství, byť rozprostřená do časů a prostorů někdy opravdu rozlehlých. Ti muži nezaslouží srovnání s Vaším soustředěným usilováním jinak než kvůli kontrastu: bojovali o svou pravdu s lidmi, někdy s celými národy, byli i takoví, jimž nebylo líno vyzvat na souboj celé kontinenty. A každý z nás je poznal v minulosti a vidí je v přítomnos-

především tím, že jste býval a jste dosud přítomen svému vlastnímu životu. Jistě jste si už dávno všiml, že na to si každý netroufne. Být přítomen vlastní existenci je namáhavé a nezřídka i zastrašující. Většinou raději jaksí "nejsme doma".

Ostatně pro ty, kdo vyžadují dobrodružství, jež duchovní ctižádost nebo taky prostá pýcha povzbuzuje a popouzí, je k dispozici devětadevadesát bran, z nichž zřejmě devadesát osm otevírá bludné cesty ke špatným koncům. Člověk může být svému životu také přítomen jako popudlivý dozorce, hysterický režisér, jako solitér o značné specifické váze, hnaný vůlí, o niž se bližní pouze do krve poraní; jsou tu i smutní vojevůdci, kteří proti sobě samým s fortem a fantazií vedou vyhlazovací války. Ale to už bývají výjimky. Pravidlem spíš působíme dojmem, že jsme u vlastní existence v nevídaném pracovním poměru; jak jen můžeme, prcháme přes plot na pivo. Heslo rozesmátého českého nihilismu: "Kus života dám za to, abych měl aspoň na chvíli od svého vlastního života pokoj!" Bývají skutečně dočasná příměří, sladké polobezvědomé stavy, kdy platí iluze: Já, živote, nevím o tobě, ty, živote, nevíš o mně, do smrti dobrý! Jak ukazují některé soudobé vášně, lze takovou iluzi chemicky přestovat až po faktické bezvědomí.

Vždycky mě okouzlovalo, že jste zřejmě na podobné místní dohody o zastavení palby nevěřil. Dal jste víru neúnavnému, ukázněnému a kvalifikovanému kontaktu s vlastní existencí bez úkladů i bez úplatků a také beze strachu. Tím hůř, neboť zbabělec zná pouze své obavy, statečný čelí hrůze z cizoty světa.

Vaše soustředění k lidskosti vlastní a Vaše pronikání k lidskosti nás ostatních bylo příliš namáhavé, než aby na sebe mohlo brát módní podoby. Ale není asi žádný jiný účinný způsob, jak dodat odvahu bližnímu, než poskytnout příklad. Podrobný a soustředěný prožitek lidského bytí je skoro vždy zlá podívaná. Vždycky to bude buď pohled vzhůru ke kříži, nebo pohled s kříže dolů. Ale podle Vás, jak doufám, už nikdy neuvěřím, že napřed se musím stát tím či oním, abych se pak směl stát člověkem. Vy jste mě přesvědčil slovem i činem, že napřed se musím snažit být člověkem, abych vůbec mohl být: křesťanem. A nebo socialistou. Nebo Čechem, nebo

Evropanem... Právě za to Vám děkuji - a nejen já - za Váš
přísně vedený důkaz, že bez ohledu na čas, způsob a příčiny,
proč je to skoro nemožné, máme za povinnost žít svůj život až
do smrti. Děkuji Vám, - děkujeme Vám -, za to, že jste tím,
kým jste.

Váš

Pavel Švanda

(únor 1987)

194

Zdeněk Rotrekl:

O t á z k y n a d i n e d i t n í l i t e r a t u r o u
/Glosy k diskusi o studii Vladimíra Pistoria Stárnoucí literatura/

Česká a slovenská literatura kolující v rukopisech, publikovaná či nepublikovaná mimo naše území je dobovým faktem, který po patnácti, šestnácti letech nutně volá po celkovém zhodnocení, čím dříve, tím lépe. Tento rok by tedy měl být mezníkem, zastavením, ohlédnutím se, zvážením, popřípadě i vykročením na nové cesty hledání literárního tvaru tam, kde dosavadní již nepostačují. Je to rok smrti Jaroslava Seiferta. Josef Palivec, jeho dlouholetý přítel, shrnuv několik svých jedinečných esejů-monologů, dal jim název Poezie stále budoucí a mne to nutí k této obměně : literatura stále budoucí.

Ale hned stojí ve dveřích nepřehledný zástup otázek, mám-li s licenci personifikovat; probrat se jimi zavčas, ohledat je a nalézt pak nejvhodnější metodický přístup je prostě nutnost tohoto roku.

Čím byla vyvolaná tato dobová ineditnost, jakou potřebou sdělnosti a sdělnosti komu? V jaký literární tvar vyústil rozchod ineditních autorů s politickou reprezentací vlastní společnosti a jde vůbec o rozchod? Lze oddělit literární fakt od toho, co jsem nazval dobový kulturní plenér, který se v tomto století až pětkrát naprosto radikálně změnil vlivem tektonických změn vnitropolitických, vlivem převratů, revolucí i pseudorevolucí a vlivem faktorů zahraničněpolitických? Lze izolovat literaturu ineditní od té předcházející a literaturu naší od zahraniční? Exilovou od té ineditní? Dobu a dílo, které v ní vzniklo, kulturní plenér, který umožnil a podnítil růst osobností a jejich vývoj anebo je zahubil? Staronové

otázky v jiné době, mnohokrát řešené a tolikrát zapomenuté. Jen na okraji připomenu, co znamenalo v třicátých letech objevení českého baroka historického a jak se spřízněně promítlo v díle Františka Halase, Vladimíra Holana, Jana Zahradníčka a Jaroslava Seiferta, u Jaroslava Durycha, Vladimíra Vančury a Karla Schulze, v dílech malířů Františka Tichého a Jana Baucha nebo v esejistice Šaldově, Arne Nováka, Kovárnově a tak dále. Vidím tedy především nutnost charakterizovat příznačné ideové proudy, ~~tu~~ vnitřní tvář jednotlivých údobí, mnou zmíněný kulturní plenér první republiky, doby okupace, krátkého mezidobí po roce 1945, tvář doby po roce 1948, probírající se rozpomínání se na svou vlastní identitu kolem roku šedesátého osmého a stav současný.

Výsledek této přípravné práce nemusí být nijak rozvláčný, jenom se probůh netvařmě, že česká literatura vznikla v roce 1968 nebo v roce 1948. Nulový rok v české kultuře tohoto století neexistuje a národ věčného začínání /Václav Černý/, setrvává-li vědomě a dobrovolně ve své kulturní diskontinuitě, jak jsem se jí před deseti lety pokusil zmapovat, ztrácí na svou kulturu, která národ činí tím, čím je, právo. A toto právo je dědické a povinnosti k ní jsou rovněž dědické.

Tedy takto, pohlédneme-li na řadu osobností dosud žijících i na ty nedávno zemřelé procházející skrze své dílo společenskými zlomy ve vlasti i v exilu, postoupíme v přípravné práci dále. Česká současná literatura je nedílně tvořená částí ineditní, částí exilovou a oficiální, tvořící celek. V tom jsme se všichni shodli. Ale jak se vyjevuje tato ineditnost, exilovost a oficiálnost v literárním tvaru? V zamyšlení nad dílem Ivana Jelínka jsem se těchto otázek několikrát dotkl, považuji za zbytečné je opakovat; snad jenom ve zkratce : obohatil exilového básníka fakt opuštění vlasti nebo

zeslabil? Jaké rozdíly a nuance, tázal jsem se, lze zjišťovat v poezii, řekněme Ivana Diviše, vydávané ve vlasti a v exilu anebo v poezii Petra Kabeše v titulech oficiálních a ineditních? Zamyslel jsem se i nad básníky narozenými nebo dospívajícími v exilu a píšícími česky. Jak se ve verších ineditních básníků projevuje životní empirie společenské izolovanosti, absence kontaktu se čtenáři, vyřazenost a odtrženost od evropského kulturního dění¹ konečně nonexistence kritiky, kterou u nás ustavil a kodifikoval F.X. Šalda, Arne Novák a Václav Černý, realizoval Albert Vyskočil s Milošem Dvořákem a kritiky Kritického měsíčníku spolu s analytiky Pražského ligvistického kroužku? Té kritiky, jež je nahrazovaná - po odstranění littérature comparée ze škol před šestatřiceti lety - recenzenstvím doma i v exilu? Posteskl jsem si, že studie, které by postihly vývoj jednotlivých básníků a spisovatelů /studie kdysi běžné/ se již zapomnělo psát, stejně jako kdysi běžné Průřezy či Pohledy na současnou poezii, současný román, esejistiku atakdále. Vřazení české ineditní tvorby do kontextu evropského, ohledání rozdílů a shodných bodů mezi literaturou touto a třeba polskou, si vůbec neodvažují za tohoto stavu žádat. Ale postupme v přípravné práci o krok kupředu.

Dnes se už dokonale ztratil přehled o všech ineditních fixovaných textech a titulech. Sebrat na jednu hromadu třeba jen tituly básnických sbírek z Petlice, produkci Expedice a KDM je nadlidské. Stejně tak je tomu s tvorbou prozaickou, překladovou a se sborníky, které kolují v okruhu omezeném geograficky i přátelskými vztahy. /Co bylo možné v prvních letech "petličních", je svízelné dnes./ A přece právě na tom záleží. Pohled na tvorbu ineditní musí být nutně syntetický, aby jím byl, předpokládá celistvou znalost./ Tahat jednotlivé kroupy z jelítka jakkoliv domácího, pokapat je kečapem zahraniční výroby - pro okrasu a zvláštnost ale hlavně pro předvedení stylistické

dovednosti kuchařské- na to by snad měl být zákon./

Řekl jsem pohled syntetický. Měl jsem na mysli také tu jakousi podivnou českou nechuť k syntetické reflexi, reflexi celostní a naopak většinou statický, pranepatrně z života jdoucí vztah - vždyť literární dílo je živý organismus - k detailní analytičnosti jednotlivostí na úkor celku. Případá mně to někdy, jakoby se botanik při popisování a hodnocení významu rostliny *tanacetum vulgare*, rozepsal na dvaceti stranách o řapíku listu s hlediska chemického složení a biologické funkce a opominul list, kořeny, květ, farmaceutické použití i podmínky, za nichž a v nichž roste. Tento celostní pohled ~~řádky~~ nemůže vynechat, jak jsem se už jednou zmínil a chci to opakovat, ty Einzelstehende mimo skupiny a klany, a je jich habaděj, z těch žijících publikujících tu i onde třeba nejstaršího Josefa Kostohryze, Vladimíra Vokolka, v tomto desetiletí zemřelého Bohuslava Reynka, Klementa Bochořáka, exilového Ivana Blatného, Ivana Jelínka a další, mám-li jmenovat jenom básníky. Nebo snad tyto osobnosti do české literatury nepatří?

A další přípravný krok. Také jsem se již o něm zmínil a budu se úmyslně opakovat. Řadit jednotlivé básníky a spisovatele do jakýchsi pomyslných generací a hloubat nad daty narození prozrazuje jedině směšnost pohledu, nahlédneme-li do různosti životních pocitů, jak se projevují v díle autorů vzdálených od sebe jen o čtyři, pět let, ba i o jeden rok. V životě jsem neslyšel termín "stárnoucí literatura", tento pochybný český patent se odsunuje mezi nesmysly sám sebou; uvádět příklady, kdy světoví autoři napsali svá nejlepší díla mezi šedesáti a sedmdesáti lety považují za zbytečné, věk není estetické kritérium a málokoho zajímá kolik let bylo Anatolu Franceovi, Voltairovi, Goethovi nebo Rimbaudovi a Ortenovi, když tato díla psali. Literatura nás zajímá, ne věk literátů.

Estetické kritérium není ovšem ani disidentství, to jsme si říkali leta letoucí před Otou Filipem, není jím ani osud autora /tvrdím odpovědně/, ani exulantsství, ani oficiálnost. Toto všechno jsou záležitosti jistě zajímavé pro čtenáře a pro reklamu, dosti důležité pro literárního historika, nepodstatné pro kritika. Jsou vně literárního díla. Nosil-li Chateaubriand růže či konvalinky madame XY, setkal-li se Hölderlin se svou Diotimou v salónu či v lese, měl-li G.G. Byron ve svém zvěřinci pávu pět nebo jen tři, propustili-li Václava Renče z vězení po dvanácti či deseti letech, na co si Karlu Hynku Máchovi sedla sklepnice v městě Z. nebo přejelo-li Josefa Palivce auto nebo motocykl pro dílo podstatné není. Prosím za prominutí, že tyto otázky vyřešené definitivně před více jak půl stoletím znovu připomínám. Napořád totiž osud autora /jeho rezistence, občanský postoj, věznění, exil apod./ překrývá jeho dílo. Má tomu být přesně naopak.

V naší diskusi dále nabývají na důležitosti tři staronové pojmy, o nichž toho bylo popsáno po strop. Osobnost, talent, zákony růstu talentu ořípadně jeho umenšování a zplanění a dílo. Mne z nich z mnoha důvodů nejvíce zajímají otázky talentu v ineditní sféře. Proč? Sbíрка básní i sbírka povídek se povede leckomu talentovanému. Rozhodující je druhý krok a vlastně každý krok další. A tím přicházíme ke spojnici všech uvedených bodů: k životu v pravdě. Nevím, jak to přesně napsal Josef Škvorecký, ale život v pravdě, tedy v souhlase se sebou, se svým přesvědčením, osobním mravním svědomím, se směrem svého uměleckého hledání, kladení si překážek a vydávání se v nebezpečí estetické kritérium zajisté není; je mi však předpokladem růstu talentu. Zdůrazňuji slovo předpoklad. Zdařilou ojedinělou knížku odložím a za několik let užasnu, kde se nesporně talentovaný autor octl. V literatuře oficiální pro to vysvětlení máme, v nezávislé hledáme kritika.

Michel Bataille ve svém románu o architektch a Architektu /La ville des fous z roku 1966; česky Strach z génia, 1983/ říká skrze profesora talentovanému studentu architektury toto: "Měl jste ale tendenci věřit ve své nadání. Jenže nadání není vůbec nic, když s ním ruku v ruce nejde pále, když se nevykrystalizuje řadou prací. Proto bylo nutné, abych vás zpražil. Nad tím jsem bděl." Kolikátá generace po Flaubertovi opakuje slovo pále? Ale ~~AB~~ ~~AB~~ to říká profesor studentu, autorita talentovanému. Kde je dnes autorita a kde vůbec je kritik?

Šaldův požadavek, aby kritický soud byl zdůvodněný esteticky a historicky, aby vrhal perspektivy dopředu i dozadu, platí pro nás i dnes. "Umět přečíst dobrou lyriku," praví, "není snadné, ale není to také bez užtku vykladači přítomnosti. Pová mu více o rázu a smyslu doby než kterákoli dnešní věštírna delfská." Ale ^{stím} úzce souvisí další. Představme si úplně abstraktně nepředstavitelné: že by kritické soudy takto fundované přece existovaly, že by v nich nebyla prázdná místa plynoucí z kulturní diskontinuity a z kusého/^u navíc zideologizovaného školního vzdělání. Jak by byly přijímány dnes? Vím předem; úplně osobně. Autor díla by se nadosmrti urazil a k davu nepřátel by si připočítal další.

A tu- pro oživení v sále, jak se psávalo za doby Nikity Sergějevičebych chtěl vypravovat příběh, o němž si myslím, že by bylo škoda, kdyby zůstal jenom mezi mnou a Josefem Palivcem, očitým svědkem. Jednoho rakouského, císařského dne se na Můstku v Praze setkal Jaroslav Vrchlický se svým kritikem, který na básníkově posledním díle nenechal nitky dobré. Slovo, jak se říká, dalo slovo a mraky houstly. Ty v diskusi i ty vzdálené na obloze. Protože nebo přestože se oboje úměrně vyvíjelo, debatující vzali svá parapлата a om-látli si je o hlavu. Jenomže proti dešti nebylo obrany a jelikož oba měli

společnou hospodu, zamířili oklikou k ní. Jeden po Národní třídě, druhý kolem Prašné brány. V hospodě se posadili k jednomu stolu, utřeli si zmoklé krky a podbradky a jeden druhému objednal čtvrtku vína. Nic se nestalo. Paraplata si omlátili o hlavu nikoliv k vůli kritice, ale pro různost estetických hledisek. Přáteli zůstali. Dnes v ineditní atmosféře vedou spisovatelé monolog. Paraple je nedostatkové zboží a hospod je mnoho.

Otázek, které se valí na kritika, je více. Vymanění se z vnějších cenzurních tlaků převážně ideologicky schématických se nutně musí projevit v ineditním díle. Jak? Jakou cestu urazil Alexander Kliment od novely Marie k Nudě v Čechách? Jakou Ivan Klíma od Hodiny ticha? Jak se projevilo opuštění překonaných schémat a v podvědomí zafixovaných "principů", rozchod s konferencemi, kampaněmi, akcemi a sjezdy a vyřazení kulturního a společenského dění v ineditním literárním tvaru jako typisches Erlebnis? Porovnání funkce snové imaginace v Rušném domě a v Českém snáři Ludvíka Vaculíka, vývoj zření světa skrze slovo a komunikativnost a zření slova skrze svět postav Václava Havla od Zahradní slavnosti po Largo desolato kritiku uniknout nemůže. V čem spočívají loci communes textů ineditních autorů? Anebo z jiného koutu: existuje ještě dnes něco jako odpovědnost spisovatele ke společnosti? A ke které? K té schůzující a hlasující nebo k té paralelní a jak se to v literárním textu projevuje? Ve Francii bylo přesně řečeno, že architektura je obrazem politiky, u nás před třiapadesáti lety vyslovil Šalda myšlenku, kterou v různých obměnách nalezl u desítek světových spisovatelů, že "národ má takovou literaturu, jaké zaslouhuje a literatura takovou kritiku, jaké zaslouhuje", což podtrhl.

Na tyto otázky jsem ve studii Stárnoucí literatura od Vladimíra Pistoria hledal odpověď marně. Autor studie jako za starých časů dělí spisovatele podle pomyslných generací, ačkoliv je evidentní, že toto schéma dávno

neplatí, podobně jako někdejší "generační problémy" a zápasy. Svou metodou si navíc odepřel umění charakteristiky, která by v úhrnu zachytila celé ineditní dílo jednotlivého autora v jeho základním tvůrčím vzorci /např. u Edy Kriseové se nezabývá jejími prvními rukopisy, u Jana Trefulky odbyl jednou větou prózy o bláznech jen dobré a Zločin pozdvižení/, ale označit Děti ráje Jiřího Pelce za novou cestu českého literárního jazyka a použít přirovnání ke Zbabělcům Josefa Škvoreckého, je prostě dokonalé ztroskotání kritika, postrádajícího kromě metody s dostatek nosná kritéria. / Milan Jungmann byl k Dětem ráje příliš shovívavý, já bych tuto prózu posoudil daleko tvrději. / Přitom leckterá stránka Pistoriovy studie je vskutku podnětná, třeba ta o nutnosti pátrání po "generačním" tématu v koncepci tvorby jako lidské komunikace. / Jedno zamyšlení o problematice tématu, které českého autora teprve hledá, jsem zařadil do rukopisu Barokní fenomén v současnosti. / Jenomže Pistorius u nejednoho "generačního" tématu stál a neviděl ho. Mám na mysli Trefulkovu Velkou stavbu, těžící právě z autopsie púnorové budovatelské gigantomanie nebo problém viny ve Hře na holuba Milana Uhdeho.

Nemíním podrobovat kritice Pistoriovu studii a více než různé omyly /kupř. Rudolf Černý se literaturou vedle své středoškolské profesury zabýval profesionálně celý život jako kritik v Tvaru, Listech pro umění a kritiku, nakonec v Akordu i jako překladatel/; zaráží mne jedno. Existence dalšího pádného dokladu k problematice české kulturní diskontinuity: "Někdy na konci roku 69. začala se česká literatura postupně štěpit na ty, kteří smějí, a ty zakázané." / Podtrhl V.P. / Špatné svědomí nebo nevědomost, zkreslování jako neznalost tam, kde je znalost povinností mívá bohužel nakonec stejný výsledek. Stručně: nikoliv někdy ke konci roku 1969, nýbrž v roce 1948 se literatura začala dělit na zakázanou a přípustnou, na ideologicky závadnou

a propagačně prospěšnou. Byli spisovatelé, kteří publikovali a byli ti, kteří nechtěli svým dílem vyvolat zdání souhlasu, ti, kteří nemohli a nesměli. Literatura frézistická a propagační romány jsou stejným historickým faktem jako literatura vzniklá v žalářích, po návratu z vězení nebo z dobrovolného odmlčení. Někteří z těchto autorů zemřeli teprve v uplynulém desetiletí /Palivec, Knap, Křelina, Renč, Vacková, Kalista, Fučík apod./, jiní dříve /Zahradníček/, jiní dokonce ještě žijí a jsou v ineditních textech i v zahraničních titulech přítomní jako ti zemřelí. Jan Zahradníček je dnes oficiálně v Polsku publikovaný, Vladimír Pistorius o něm neví, neví ani o Josefu Palivcovi, ačkoliv chce postihnout "vývoj poezie v posledním čtvrtstoletí." Tohle postižení chce jiný fortel, více poučenosti a více statečnosti v celistvém pohledu i na ta temná místa, kolem nichž se stále přešlapuje.

Ale opakuji: mnohé strany této studie přehlédnout nelze, i když si její autor místy vypomáhá známkováním - ten za tři, ten za dvě, ten /ta/ propadá. Propadl Milan Kundera, Lenka Procházková, Iva Kotrlá, reparát dostal Karel Pecka. Nejhuř dopadl Václav Černý, o jehož ineditních textech - namátkou o povaze naší kultury - nikde zmínka není. Nechápu dost dobře jaký šok a komu mohly způsobit jeho Paměti. V takovém případě bych se chtěl optat známou frází z mizerných románů: "V jakém světě žiješ?" Nepodkládám Pistoriovi zlé úmysly, mám občas dojem, že se poctivě snaží zvládnout nelehký úkol /byť podle újloví ut desint vires /; vysvětlení zní jednoduše: on diskontinuitně nezná český včerejšek. Černého Paměti nechtějí být záležitostí faktografickou, jsou v naší literatuře ojedinělým svědectvím, které nemůže obejít nikdo, aspoň ne ten, kdo je schopný zamyšlení nad národní budoucností, jež je pokračováním minulosti. Že se Václav Černý "nesnaží pochopit příznivce nového režimu" /rozuměj pounorového/, že si "vyhražuje právo jimi pohrdat"? Nu což,

jsou to Černého Paměti ne Pistoriovy. Černému by se obdobně mohlo vytýkat, že se nesnažil pochopit Reiciny, Kohoutky, Šváby, Doubky, Pokorné. Měl je asi po návratu z vězení políbit na tvář - pokud nebyli popravení vlastními a jinými spolutvárci "nového režimu" - aby své budoucí kritiky uspokojil. Toto "pochopení" je heroický, nadlidský čin a heroismus se ve společnosti normální i v té druhé neukládá jako povinnost. Občanskými vlastnostmi mají být, a právem se vyžadují, slušnost, čestnost a charakternost; hrdinství nikdo nemá právo stanovit jako běžnou normu lidského chování. Ale dávejme pozor: toto musíme odlišovat od pochopení třeba principiálně podivného, ničím nezdůvodněného, naivního entusiasmů mladistvých věřících, kteří opravdu s veškerou pseudonáboženskou mystikou, askezí a dogmatikou uskutečňovali Trefulkovy gigantické a protismyslné Úvaly, a kteří při setkání s realitou /u "generace" Škvoreckého zřejmě během prázdných služeb v armádě/ jednou poznané pravdě neodpírali, přidrželi se jí a dotlačili vývoj až k obrodnému procesu. Zůstali by osamoceni bez jednoznačné podpory bývalých politických vězňů /Žofín, březen, 1968/; to vedlo k národnímu smíru a k paralelně probíhajícímu hlubšímu programu národního smíření, odtud k Chartě, kterou Václav Černý jako jeden z prvních podepsal. Jak dlouho budu muset tuto abecedu opakovat? Ale něco jiného jsou historická fakta, něco jiného lidské chápání mladistvých nevinných a zneužitých, kteří toto tragické trauma nesou v sobě i ve stáří dodnes. Nenahávejme si, období 70. let se realizovalo podle únorových receptů.

Když jsem dočetl nevím kolikátou verzi studie Stárnoucí literatura, zamyslel jsem se nad převládajícími funkcemi současné prózy: obrazivost, emotivnost, iracionalita a autenticita. Tady halt. Co je to ta autenticita a co to žere, ptal by se Šalda, jehož tu záměrně - jak se dozvíme - po několi-

káté připomínám a ještě připomenu. Původnost, pravost, hodnověrnost? Pravost autorových pocitů, "případně i pocitů vlastní generace"? "Přeměna autorova subjektu v objekt díla"? Taková "přeměna subjektu v objekt díla" musí být zatracitelná práce, ne-li dřina do strhání těla. Nechtěl bych se tak přeměňovat. Ale v tom mne napadá, jestli se tak nepřeměňoval už Dante zrovna v druhém verši první terciny, ^vccby ^vleitmotiv ^vcelého díla; zní: "mi ritrovai per una selva oscura - ". Nebo, Bůh uchovej, už Catullus Ad Lesbiam / "Otium, Catulle, tibi molestum est -" / Ten by jistě užasl, co o svých milenkách dokážou napsat dnešní básníci a prozaici - et vice versa - přeměňující se v objekt díla. A dál mne napadá, že v každé postavě kterékoliv prózy odjakživa vězí kus autorova já a jeho pocitů a někdy ne krajíc, ale rovnou pecen chleba ještě teplý s marmeládou opodál. Co je mně, spisovatelí, do tvých pocitů? Mám svých až po krk, řekne si čtenář, po tobě chci živý, nově viděný děj, neotřelost pohledu, psychologicky věrnou kresbu, musí se mně stát, říká si stále čtenář, že při četbě tvého rukopisu tvé postavy vidím před sebou a mám ustavičné podezření, že jsem se s nimi už někde setkal; na ulici, v bufetu, ve vlaku, v blázinci, v hospodě, na donucovacích pracích, při odchodu ze hřbitova, na svatbě své dcery, v kostele, při čerpání benzínu do auta, v tramvaji, při mobilizačním cvičení, ve fabrice při štípání hodin, v lese u bezmocného srnčího mláděte atakdál.

Pistorius se nad těmito výměry autenticity správně pozastavuje a tvrdí, že z nich "nelze ještě odvodit žádnou estetickou kvalitu díla" a v poznámce dodává podle Vladimíra Merty výrok jednoho hudebního kritika na koncertu undergroundové skupiny: "Umějí hovno, ale sou autentický." Takto chápaná autenticita ovšem bývá - a je - vyloženě scestná, připomíná místy surrealistické automatické texty, může popírat - a popírá - ty nejzákladnější prvky prózy.

Próza přechází do básně v próze, fabulace a její výstavba mizí, běží po pocitech autora, které čerta starého mohou koho zajímat, neumějí-li se vytríbené a znovu zhodnocené včlenit ve stavbu děje a v sevřený, pravdivý, literární tvar. Postavou prózy se stává autor sám a co mu slina na jazyk přinese rozetře, stylisticky ovšem na dnešní úrovni, jinak se už nedá, upovídáně ve všech barvách a vůních na dvacet i více stran. Tahle autenticita rockových decibelů jako prozaikových pocitů bez racionální myšlenky a stavby je nebezpečný nálezkem starého data, snadno, přesnadno opakovatelný a klidně může naplnit železniční vagon. V těchto textech čtu samou náhodu, schválnost, výmysl, žádnou životní nutnost, koncepci, řád, ba ani solidně stavěnou zápletku ne.

Ale hned z počátku jsme si měli položit základní otázku, co to ta ineditní literatura vlastně je. Především je to nedílná součást nezávislého kulturního života jako soubor fixovaných, rukopisných textů, básnických sbírek, próz, románů, esejů, recenzí, překladů i textů vědeckých nejenom proveniencí domácí. Stává se běžně, že kniha vyjde nejdříve v zahraničí a pak se doma přepisuje. Akční rádius ineditních textů, které by, mimochodem řečeno, mohly z naprosté většiny vyjít "normálně", se neobyčejně přeceňuje. Tohle sice autoři neradi slyší, ale je to bohužel pravda. Sám jsem si v tomto směru udělal menší průzkum. Poněkud lepší situace kupodivu nastane, když rukopis vyjde knižně v zahraničí, ale zase k větší části vzdělanostních vrstev se nedostane. Jakou metodou tento ineditní fenomén hodnotit? Řekl jsem na počátku svých glos, že metodou celostní, duchovědnou, která by započítala a zvažila⁴ dosah prací filozofických /Patočkův okruh, v zahraničí kupř. dílo Rio Preisnera, jehož považuji za nejoriginálnějšího filozofa, zatímco filozofické studie jiné mně připadají jako špatně přeložené z angličtiny a zřídka kdy jsou čitelné/ prací vědeckých, náboženských, muzikologických a literárních, slovem

metodou, jež by byla schopná zachytit celý nezávislý kulturní plenér v úhrnném pohledu. Přátelé jsou člověku ne na to, říká kdesi Šalda, aby se s nimi mazlil a shovíval jim, nýbrž aby od nich požadoval, a tady parafrázuji, rozvinutí jejich tvůrčích sil, prohloubení a překročení jejich vlastního vzorce. Ineditní plenér tvoří z většiny přátelé a odtud pochází svízele. Jak může v přátelském, "shovívajícím" prostředí talent růst? "Ač plod je zablácen, /chtěj ryzost po ovoci,/" napsal Jiří Orten. Kdo nalezne sám v sobě takovou vnitřní kázeň? Znáš dosti dobře a dosti dlouho nebezpečí, které této ineditnosti hrozí: ztrácí se schopnost posoudit vlastní literární práci, rozpoznání, kudy jít dál a v čem spočívá nejvnitřnější důvod ~~její~~ ^{autonomní} literární existence. Funkce kritika je nezastupitelná. Ten by upozornil na případy evidentně špatných až směšných veršů u těch, jejichž force leží v lyristice nebo v próze, na nebezpečné sklony k žurnalismu, na snadnost, popisnou povrchnost a dekorativnost některých textů apod. Milan Jungmann nám před očima roste z pradávného recenzentství v kritika, Pistorius to ani nezaznamenal, ale bývaly doby celých generací kritiků.

Teprve nyní prozradím, proč jsem tolikrát citoval Šaldu, jenž mně, řečeno s Milošem Dvořákem, není absolutně nejvyšší mírou duchovní velikosti, ale jehož duchovní vlastnictví dnešek opomíjí a většinou ani nezná. Příští rok, vlastně za několik měsíců, uplyne půl století od jeho smrti. Mohlo by se stát, že by se na toto výročí zapomnělo jako na tolik výročí jiných. Jaké mravní povahy byla všechna Šaldova kritéria, ptal se Miloš Dvořák u příležitosti desátého výročí smrti svého profesora a odpověděl: "Pravé kritérium je mravním závazkem, který na sebe autor bere jako důsledek svého poznání a který nutí též čtenáře, aby jej buďto přijal, anebo - odmítá-li jej - své odmítnutí řádně zdůvodnil. Takovéto mravní povahy jsou všechna kritéria Šaldova." Ale

ještě něco; tenkrát, v roce 1947, Miloš Dvořák dodal: "Dnešní člověk se bude muset náramně přičinit, aby svých včerejších předků vůbec dorostl".

Začal jsem tyto glosy otázkami, na které jsem odpověď nenalezl. Budu v nich pokračovat dále. Čím lze vysvětlit, že se lidé "ze struktur" pídí po kdejakém, byť nevalném ineditním exempláři? A že mnohdy používají nálezů nezávislé práce a myšlení pro svou potřebu /ovšem bezostyšně bez udání pramene jak se na vědce sluší a patříí?/. Literatura zahraniční souvisí s ineditní a naopak mnoha plochami. Může nebo nemůže vzniknout dojem, že každá část této literatury půjde vlastní cestou? Jak hájí ineditní literatura národní identitu a záleží jí na ní? Jaký duchovní budoucnostní prostor otevírá a jak se vyrovnává s minulostí? Nehovořím o pracech historických, ale o zázemí románových postav. Takový Příběh inženýra lidských duší Josefa Škvoreckého, podle mne vrchol současného českého prozatérství s literárními objevy jak co do postav exulantů - to se nepodařilo ani Čepovi ani Hostovskému - tak po lingvistické stránce ve vnesení americké češtiny do naší literatury, může být příkladem zpodobení historického úseku od nacistické okupace po dnešek.

Uprostřed těchto glos jsem si několikrát povzdechl, stále pod vlivem Pistoriovy studie, chudáci ineditní autoři, teď aby hubu ze vrat nevystřčili hanbou, kromě jiného. Mohou se prý dostat do naprosté izolace a musejí svést boj o čtenáře. To slovo boj mám hrozně rád - znám boj o zrno, boj o splnění plánu, boj s potížemi růstu atd. - ale rád bych věděl jak ho vést. Mečem-li či tlampačem? Kdyžtě ani opisovačů není.

/Brno, srpen 1986/

Po románu Karla Misaře Flavba na stéble trávy /ČS 1966/ bych sotva sáhl, nebýt kritické kampaně kolem něho. Ta mě přiměla ověřit si, zda jde opravdu o "literární čin, který porušuje momentálně převládající představy o tom, o čem je vhodné psát a o čem je lépe nemluvit" a zda je to "práce, která vybočuje závažností a silou své životní výpovědi z momentálně běžných konvencí a norem". Asi bych ani nemusel uvádět autora této chvály, slovník dost výmluvně prozrazuje Jiřího Hájka. Kmen č.4 poskytl rozboru Misařova románu celou dvoustránku, jednu půlku zaplnil on a druhou kritik zřejmě mladé generace Blahoslav Dokoupil. Hájek nenachází v textu jediný kaz, jeho kolega je zdrženlivější, stručná recenze Mladého světa už má výhrady dost podstatné.

Misař skutečně jistým způsobem vybočuje z nynější prozatérské normy - není totiž psavec jako většina mladých mužů 70.let, kteří se mezitím stali tzv. střední generací a vedoucí literární garniturou. Za dvě desetiletí vydal jen čtyři knížky: debutoval útlou povídkovou sbírkou U nás je klid v r.1964, román Pasták, přijatý jako tzv. velký příslib, vyšel o tři roky později. Už povídky předznamenaly četné motivy posledních dvou knih: Misařova pozornost je upřena k tématu životního přechodu jinocha v muže, zajímá ho, jak člověk překračuje práh dospělosti a hledá možnost rychlého a úspěšného uplatnění. Tato snaha jeho hrdinů naráží ovšem na překážky, takže se cítí ukřivděni, jsou egocentricky uzavřeni do svých vidin závratných úspěchů a žijí rozháraně z vědomí, že prorazit není nijak snadné. Pocházejí z velmi chudých poměrů a jsou tímto handicapem poznamenáni ve vztahu k lidem /zvláště k ženám, ty jsou u Misaře vždycky odsouzeny hrát jen podružné role "přihrávaček"/, ke společnosti, k přátelům atd. Cítí závist vůči "bohatým" synkům, kteří při startu do života mají cestu otevřenou. U Misaře se opakuje motiv outsidera, který je sužován svou nerozhodností, nemá např. velký úspěch v lásce, protože se jí nemůže věnovat - musí pomáhat rodičům stavět dům. Protagonista Periferie /1977/ bydlí za studií na vysoké škole u rodičů nejlepšího kamaráda v dejvické vilce. Neustálé srovnávání vlastní chudoby a stísněných bytových poměrů s bohatstvím a pohodlím (i po Únoru se uplatnivšího) inženýra vytváří podivně trapné napětí mezi oběma kamarády. Nakonec se jaksi logicky rozházejí - plebejec má přece jiné představy o socialismu a povinnostech vůči němu než chlapec zhyžkaný "buržoazním" dostatkem. Příznačně formuluje tuto

chudinskou představu socialismu postava ředitele chemičky v Ústí n./L., kde protagonista příběhu pracuje: "Řekněte, k čemu potřebují /takoví lidé/ socialismus? Dobré výdělníky měli před socialismem a prostorné, suché byty též. Vědí, že by měli něco chtít, ale nevědí co. Jednou mají málo svobody, pak zase málo informací"/s.260/. Tuhle plebejskou ideologii socialismu charakterizuje touha mít se dobře, vyměnit si místo na slunci s někdejšími buržousty, kteroužto "sociální spravedlností" se pro ni vyčerpává veškerá zvěst revoluce. Není třeba velikého hloubání, abychom odhalili spojitost zmíněného pojetí s argumentem tzv. sociálních jistot reálného socialismu. Misařův "ukřivděný" postoj k životu, patrně životní trauma, ho stigmatizovalo natrvalo, takže se setkáváme s jeho podivnou sublimací i v románu, dějově zasazeném do 60.let, kdy se podstatně změnil sociální profil národního celku a společensky naléhavé problémy dostaly odlišnou podobu.

Teď se tedy plebejská nedůvěra vypravěče vůči světu zaběhaného úspěchu sráží s jinou situací a nabývá i jiných forem. Tvrzení B. Dokoupila, že zasazením příběhu do "široce expomovaného rámce doby" vzniklo "dílo s nezadatelným podtextem politickým", jež "zatím zřejmě nejpřesvědčivěji postihuje duchovní klima, z něhož vyrůstala společenská krize konce 60.let", je spíš přáním než postižením románové výpovědi. Především tu není žádný široce exponovaný rámec doby. Misař zásadně nevyvádí své postavy z úzkých sfér jejich osobních zájmů a zážitků, a proto je tu doba zastoupena jen náznaky, epizodickými náčrtky, kulisou, nikoli v podstatných projevech. Jestli oba kritici našli v románu opravdu velkorysou koncepci společenského románu", mají věru skrovné představy o tom, co je velkorysá románová koncepce. B. Dokoupil nadto mluví o "principu klíčivosti", opíraje se o několik indicií, např. o fakt, že za názvy Literární časopis nebo Malé divadlo lze snadno rozpoznat reálné dobové jevy. V důsledku toho prý taky román uvítají spíš starší čtenáři, kteří na základě autopsie budou uhadovat možné předobrazy autorových kreací.

Právě tyto kritické konstatace mě zlákaly Plavbu na stéble trávy si přečíst, protože dosavadní románové pokusy postihnout rozporuplnou dobu 60.let jsou mizivé a žalostné svou takřkájící politickou ostýchavostí, neponechávajíce kritičtějšího čtenáře na pochybách, že jde o projev mravního oportunistu a uměleckého selhání /zkrátka: aby se vlk nažral a koza zůstala celá/, nikoli o osobně hluboce pocíťovanou potřebu vyrovnat se, ať tak či onak,

s jednou osudovou historickou chvílí národa. Jak se tedy s tímto úkolem vypořádal K. Misař?

Především jsem v románu marně hledal klíčové postavy či scény, ačkoli jsem ten čas dost intenzívně žil a znám snad každého jejího účastníka. Jedinou výjimkou by mohl být "Muhlíř" Jungwirth, který po návratu z desetiletého kriminálu napsal román. Vypravěč ho s gusem shazuje, je to pro něj chlapeček z buržoazní rodiny, který s naivitou mádří chtěl utéct za hranice a teď ze svého osudu dělá hrdinství. Pravdivost jeho románu pak zpochybní jedovatá poznámka redaktora Literárního časopisu, kde má toto dílo vycházet jako "trhák" na pokračování, že s autenticitou popisovaného útěku z lágru to nebude tak docela v pořádku... Jinak věru nevím, koho reálného za kterou postavou hledat, protože se v příběhu pohybují chlapi kolem dvaceti let, nezakotvení adepti literatury a divadla, živící se sebeklamem o svém nadání. Mladý kritik se zřejmě domnívá, že autor vyvedl na scénu jen poněkud stylizované reálné postavy, zatímco o "klíčovosti" románu nemůže být naprosto řeč. Zmátlo ho, že rozšifroval název Literární časopis a věří, že to, co si o oněch letech přečetl, je skutečnost, pravda a nezvratný fakt. J. Hájek správně říká, že ti mladí outsideři nejsou skutečnými "režiséry" krizových let, ba ani těmi, kdo hledali upřímně cestu k nápravě chyb - k čemuž hned dodává: "neuvědomujete si, kam jimi ve skutečnosti posunují jejich političtí manipulátoři". Nejsou-li to ani ono, co tedy vlastně jsou, když jejich životními osudy prý autor postihl duchovní klima, z něhož vyrůstala prokletá společenská krize?

Čtveřice absolventů pedagogického institutu nemá pražádnou chuť odejít na venkov učit, a tak zkouší dostat se na FAMU. Uspěje jediný, Roman Šťastný, a to zásluhou homosexuálního pilota aerolinií, světlovlasého krasavce Adama, který má vlivné známosti a vede život prachatého, nezávislého bonvivána. Roman Šťastný se pak nastěhuje do bytu básničky Broni, dcery proslulého velkokrejčího, tedy do prostředí skrz naskrz buržoazního, což ho poznamenává: smolí tu písňové texty, které zhudebňuje zkrachovaná existence Otta Budilovský; má z toho vzniknout hra pro Malé divadlo. Jediným cílem jeho /a všech ostatních/ je touha okamžitě a snadno jakýmkoli způsobem "uspět" a hrabat tisíce na honorářích. Tenhle sen jim chce splnit padouch Láša Klimeš, nerozpakující se okrást kamaráda o všechny peníze a podvádějící prostě na setkání kdekoho. Ten zor-

ganizuje v jedné venkovské obci umělecký večer a slibuje i účast televize. Program nemá absolutně žádný, zkoušky se nekonají, sezve prostě narychlo kamarády telegramem, aby přijeli číst své začátečnické pokusy vesničanům, což má vynést horentní prachy. Všichni mu okamžitě a bez ^{za}váhání uvěří, naletí mu a fantazírují o svém zbohatnutí. Blamáž má nebetyčné rozměry, lidé ty podvodníky div nelyncují. Večer je vylíčen jako drtivá groteska a všichni hrdinové z ní vycházejí jako lidé beznadějně naivní a hlavně neodpovědní, nezralí, nemají potuchy o tom, co je literatura a jak se dělá divadlo. Jenom se zoufale chytí každého stébélka naděje na úspěch, k němuž plují mořem alkoholu.

Dva z party sice nějaký čas učí, ale dokonale zkrachují. Ludvík Adamec se zkompromituje milostnou avantýrou s místní paničkou, Rudolf Havránek pokračuje ve svém šaškování a provokuje "maloměšťácké" okolí tak, že raději rychle mizí do Prahy, kde si slibuje dojít úspěchu a slávy. Vedle Broni je tu další ženská postava: těžká alkoholička a narkomanka Petra, už proslulá básnířka, lezoucí z jedné postele do druhé, ta se pokusí o sebevraždu a skončí na psychiatrii. S ní je spjat takřka detektivní motiv: totálně zpitá jde s mladým cikánem, který ji okrade a přizabije, ona ho ale neshodí a mladíček se jí odvděčí tím, že ji vydírá, dává si k ní do úschovy kradené věci. Petra nemá sílu se ho zbavit. Teprve altruistický pan Adam ji zachrání, odveze si ji do své vilky a přiměje, aby zlodějíčka udala; zřejmě se pokusí - už podruhé - vyléčit si vedle Petry svůj homosexuální komplex.

Pro všechny mladé hrdiny a hrdinky je příznačné, že jsou věčně bez koruny. Nemají peníze ani na cestu do vsi a pak ze vsi, kde se měl konat umělecký večírek za účasti televize. Ale kupodivu žijí si na vysoké noze, více než doma jsou v pražských vinárnách a hospodách, pohybují se z Ambassadoru do Violy, od Paukertů k Želmíře sebevědomě jako štamgasti. Jak zdůrazňuje B. Dokoupil, nikdo prý s Misařem nemůže soupeřit v evokaci atmosféry a koloritu pražských restaurací, vináren a divadélek. Pámbů s ním! Rodiny, z nichž pocházejí tyto figurky, jsou vesměs rozvrácené, jedny intelektuálsky zcyničtělé, druhé maloměšťácky tupé. Okolí je vůbec omezené a nemá pochopení pro mladistvé velikášské sny. Kam pohled padne, všude pokřivenost charakteru, duchovní mrzáctví, životní malichernosti, trapnost na trapnost. Názorová stanoviska této roztodivné literární omladiny můžeme uhadovat jenom z náznaků. Tak Naďa Sembajová vydala sbírku básní inspirovaných událostmi na Petříně / "už není k dos-

tání, jediné na cyklostylu nebo ručně opsaná" / s titulem Zbraň slabých!/. Odmítá myšlenku na druhé vydání, protože nechce být "legalizována", je pro ni lepší být trochu v opozici... Naplno však spěje k velké slávě "uhlíř", který se právě rozešel s Petrou. Jeho dílo "má v ovzduší roku 1967 všechny šance stát se jedním z best-sellerů", praví J.Hájek. Závěr románu ~~xx~~ stále nápadněji pracuje s dobovou kulisou. Vrcholem zmatených časů je studentská kampaň /"antisocialistická", zdůrazňuje J.H./ proti vyloučení jistého mladíka ze studií. Zfanatizovaní bojovníci za spravedlnost tvrdí, že je to meta za jeho článek kritizující poměry na fakultě, ve skutečnosti však byl student vyloučen právem pro neprospěch. To ale pravičákům nevadí a dál prosazují svou verzi. Rudolf Havránek o tom poctivě napíše pravdu v článku pro Literární časopis a ihned z nezbytí jde pokorně ke křížku - vrací se na bývalé učitelské působiště...zkladněl! Marně však čeká na otištění. Ctrlý podvodník Láďa Klimeš dočká Literárnímu časopisu jinou verzi, jež opakuje argumenty demagogů. Dopadne to s ním špatně: ve spánku se otráví unikajícím plynem. Je pohřbíván jako hrdina a naděje české publicistiky, Roman mu na parte napsal báseň s veršem "odešel na protest", což je refrén z blues v jeho hře, která má premiéru právě v den pohřbu. Zbylí dva kamarádi ale na premiéru odmítnou jít. Ludvík má dobrou výmluvu, je teď totiž vrátným v Ambassadoru zásluhou své zachránkyne, mnohem starší milenky, barmanky tamtéž. Zkladnělý Rudolf se nevymlouvá a vrhne Romanovi do tváře tvrdá slova: "Tvé blues je podvod. Láďa Klimeš proti nikomu neprotestoval." Cynický kalkulant Roman je si ovšem jist: "Mé blues bude za měsíc na prvním místě žebříčku popularity." A tím příběh čtveřice končí.

Tomu, kdo by se marně pídil po tom, kde jsou tematizovány politické příčiny dalšího neblahého vývoje, tomu, kdo by v těchto pitoreskních útržcích osudů, v těch bizarních epizodách ze života ambiciózních, leč od mládí zluďračelých figurek nedokázal najít ideové příčiny plížící se kontrarevoluce, tomu to vysvětlí J.Hájek. Hrdinové románu podle něj "nejsou dobří ani špatní. Jsou jen produkty své doby...typičtí lidé bez vlastností", které formují nejprotichůdnější vnější vlivy". Politická výchova ve škole prý jim nemohla nic dát, protože ti, co je učili, se taky jen přizpůsobovali dobovým požadavkům a mládí s údivem zjišťovali, že ve skutečnosti je všechno jinak než ve školských poučkách. Je-li tomu tak, může K.Misař napsat stejně velkoryse koncipovaný román společenský s politickým podtextem o mládeži 70. a 80.let, protože se na těchto faktech nejen nic nezměnilo, ale ještě mnohonásobně zbytněly.

V Misařově pojetí to tedy bylo všechno náramně jednoduché: u zrodu kulturního rozmachu a společenského pohybu 60.let byli ctižádostivci bez nadání, marodéři a přizpůsobivci, podvodníci většího i menšího formátu, dosažení literárního či uměleckého úspěchu nezáleželo na talentu a dřině, ale na drzosti a přátelské klace z vináren a hospod, program malých divadel vznikal v alkoholickém opojení ztroskotanců bez životního a uměleckého názoru, v sázce nebylo nic velkého a závažného, všechno byl podfuk, humbuk a fraška. Doba byla prostě vymknuta z kloubů /kritici za autora dodají: a moc byla v rukou zamaskovaných nepřátel socialismu/, což nutilo nezkušené mladíčky, aby se konformovali, přizpůsobovali tomu, jaké je chtěla doba mít, podléhali tlaku atmosféry, v níž byli nuceni žít. Byli takoví, jaká byla společnost, jiné ty ubohé oběti poměrů ani být nemohly...

Tato slaboduchá koncepce člověka jako bezmocné hříčky osudu, toto pojetí lidského života jako hadru ždímaného rukama neúprosné absurdity dějin je projevem naprostého tvůrčího a názorového zmate- ní. Přitom K.Misař své postavy nikdy neformoval jinak, všechny jsou poznamenány podivným zmalátněním vůle, dávají se vléci "poměry" a nejsou s to se vzepřít nepříteli svého "předurčení" ať už tzv. třídního či generačního. Jeho zamindrákovaní ubožáčci si prostě říkají o náš soucit s tím, že mají malý plat, špatně bydlí, ne- mají šanci se uplatnit, s tím, že je přemohly tyhle malichernosti života. A když se teď autorovi hodilo vyjít vstříc požadované "po- litické koncepci" románu o předpokladech tzv. krize 60.let, bez skrupulí hodil vinu za blátivé charaktery svých postav na dobu a společnost. Popravdě by měli jeho truchliví hrdinové stejný osud všdycky a všude, protože jsou to bytosti hadrovité, amébovité, du- ševně a citově malomocné a lidsky trapné. Ať to beru z kterékoli stránky, žádnou velikost, žádný účtyhodný umělecký čin v tomto ro- mánu nenalézám, tady bylo u J.Hájka a spol. ideologické přání ot- cem myšlenky. Nanědvůř uznám, že Misař není stylistický lajdák, nepeče své prózy jako rychlovky. Ale v ideové koncepci je jeho román typicky konjunkturální, v motivování kulturněpolitického ruchu doby uboze poplatný sebeklamné ~~politické~~ ^{ideologické} utilitárnosti, takže jeho umělecký přínos je takřka nehmataitelný a otázky, jež údajně klade, p~~o~~strádají jakoukoli závažnost.

Klimentova NUDA V ČECHÁCH je román. Autor jako by tomu vždy plně nedůvěřoval, a tak jeho stavbu semtam vyztužil konstrukcí, například náhodnou účastí jednoho a téhož tajného policisty v uzlových situacích příběhu. Bylo to zbytečné. Román drží pevně pohromadě postava architekta Mikuláše Svobody, který je zároveň vypravěčem. Berme tedy text především jako svědectví o hlavním hrdinovi.

Mikuláš je zvláštní muž. Jeho zvláštnost netkví v jeho vnějších osudech - ty jsou téměř typické pro čtyřicetiletého českého intelektuála: rozvedený po šestiletém manželství, prakticky nemajetný, vázaný složitým citovým poutem k ženě, která se nikdy nestala jeho manželkou, zamilovaný do své profese, a přitom pochopivší, že jeho odborné představy a tvůrčí sny jsou neuskutečnitelné v politickém a hospodářském klimatu jeho země. Zvláštní je způsob, jakým Mikuláš slovně zachycuje lidi a věci tohoto světa.

Mikulášova žena Jarmila to celkem přesně vystihuje, když předvádí Mikulášovi, jak se asi v jeho fantazii přetváří jejich společný milostný zážitek v obraz: "Maličko jsem pochopila, co nevyslovuješ, Řeknu to za tebe. Viseli jsme na zdi vesmíru. Pod námi ležely kuličky zralých hroznů a nad námi ležely kuličky planet. Máš metaforickou morálku a já jsem se naučila ji respektovat."

Metafora je opravdu metodou Mikulášova záznamu skutečnosti.

Takové proměňování probíhá i v lidové poezii. Píseň o děvčeti, které zapomnělo na noc zavřít vrátka zahrady a k jehož hanbě tam vešli formanští koníčky a pošlapali trávu, je jedinou rozvedenou metaforou erotického děje. Mikulášova erotika se v románu projevuje navlas stejně, jen slova pocházejí z jiného slovníku: "Hudební nástroj byl vystaven podle přesných zákonů, které houslař propočítal nebo aspoň objevil zkušeností, linka melodie je však volná a úplná jako Jarmilina radost. Tu já pyšně a závistivě sdílím. Tah za tahem barev rozkoše s modrým odstupňováním mi kreslí trivium abstraktního obrazu, který nazírám daleko přes zeď soucitu jako krajinu. Můj něžně shrnutý mozek do vnímavého symbolu citlivé hmoty pátrá v těsné pění mezi tvýma nohama a tam až nízko pod tvým srdcem nalézá sebe sama v zdrobnělé podobě. Těká tam v tobě proti mně malý božský prst, jako by ti v zádech ležel maličký, vyčítavě nastavený muž.

Jarmila dlouho a pozorně sledovala moji nespokojenost a pak řekla: 'Mnou do žádného království neprojdeš. Ve mně je stěna. Opři

se! Neboj se! Zavři oči!

‘Chceš mě zbavit posledního kousíčku studu?’ řekl jsem.

‘Tobě nestačí, co cítíš až do konečků vlasů? Tak o tom mluv a vyprávěj, bez obav a pravdivě!’ řekla Jarmila.

‘Dovol mi aspoň takovou malou metaforu, tak něžnou, jako jsi ty,’ řekl jsem. ‘Ta pravdivá a jasná slova, která mám k dispozici, jsou sprostá.’”

Mikuláš jako architekt vychází z respektu k člověku i přírodě, brání se dobovému zvyku znásilňovat je. Vydělává si sice na živobytí i tuctovou neuměleckou dřinou, ale ve své "paralelní" existenci se touží dotýkat světa stoudně, křehce a něžně.

Jeho metaforické nazírání tím však není vysvětleno úplně. Musím opět citovat - a opět milostnou epizodu, tentokrát náhodnou noc u náhodné známé. Takto líčí Mikuláš jejich společné usínání a probuzení:

“Lehněte si do houpací židle,” řekla a zhasla.

Měkce jsem usínal. Mělký spánek se se mnou občas zhoupal jako ukotvená loďka. Zpod přivřených víček jsem v šeru viděl lesk hudebního nástroje jménem helikón na zdi a ta zeď byla svázaná nahoře stropem a dole podlahou; nemohl jsem se podívat do žádného vedlejšího prostoru. Byl jsem uvnitř domu. Teprve když už hodnou chvíli moje houpací židle zůstala stát úplně tiše a nehybně na svém jednom místě jako ta loďka, která sedla na dno, Miládka se začala svlékat do postele prpti helikónu. Malířsky podaná bělost jejího těla opakovala beze zvuku mohutné a křehce vinuté čáry nástroje, který teď byl taky jen zdánlivě beze zvuku. Byl slyšet tah damašku a přesyp peří a růst sosen a pnutí kličku, z nichž se tu sestávala její postel, ale ona se tu k spánku neukládala, ona do své postele nastupovala jako do vozu. Šel jsem chvíli zamyšleně bokem spolu s koly, která razila moji krajinu, potom v čele s koňmi a potom jako dítě v nákladu voňavého sena; to přece musíš taky znát, necháš hlavu spadnout naznak, zelený horizont se obrátí vzhůru nohama a po cestě, která vede modřejí nemodří, se nad tebou, se pod tebou houpe lucerna a bílý oblak s kulovitým břichem. Venena jeřabin ti pohladí tvář. A nevíš, jestli z věčného bdění konečně poprvé usínáš, nebo jestli jsi ze sna konečně poprvé a možná naposled opravdu bdělý a dospělý jako strýček Boleslav.

Probudil jsem se první. Miládka ještě spala. Postel nebyla úzká, ale nebyla ani široká; rozhodně se nikdy zásadně nemínila pro dva, to

se dalo docela dobře spočítat, a Miládka se nijak neuskrovnřovala. Taky nemohla. Skrovnřné, něžně úspornřné byly jen její součástky, malé ruce, prsty, kotníky sotva jako přezky, ústa a lalůček ucha jako spřezka, koleno podobné plánřti; detailní profil z dílny Matyáše Brauna. Zato už vlasy, teř rozhozeny po polštřři jako plný řerný snop a boky jako řance postavenř proti válce a staženř masívem zátarasů u půlení bran."

Ano, je to krásně pracovanř próza, až příliš krásně, pracovanř s odstupem, zálibně prodlřvající na detailech - ale nemohu se zbavit dojmu, že také svřzálibnř a sebezhlíživř, opilř vlastními obrazy víc než svřm přřdřmřtem. Mikuláš je estřt. Jeho přřitel, knřz řtěpřn, to definuje otevřřenř: "Mikulášři, pro tebe i krucifix je estetickř situace."

Dřslednř estetizace poznamenřvř nejen Mikulášovy vzpomřnky a vyznřnř, ale i samy jednotlivř prvky, z nichž se románovř skládř jeho život. Jedna jeho přřitelkynř, kreslička z projekce, ho upoutřvř "ovocnřm půvabem", s jakřm po celř den pojřdř jablka, a pak třm, že si vymřřlř a zapisuje do seřitu hřdanky. "Mř to hlavu, mř to oči,/slunce se to bojř./ Nemř nohy, nemř rohy,/ a přřce stojř./ Co je to?" Mikuláš vymřřlř s nř "a podařilo se nřm krásně uhodnout, co je řidle a co stůl, jak chutnř chleba a jak chutnř sřl." Neni Mikuláš ve svřm vyprřvřnř třm kouzelnřkem, kterř dalekp rafinovanřjř než kreslička Růženka zakouzluje podobu vřcř? Neni svřho druhu přřkladatelem "z jazyka do jazyků", jak metaforicky pojmenovřvř svou řenu Jarmilu, vřšnřvou přřkladatelku a plnitelku nakladatelskř smluv a termřnů? To vychutnřvřnř slov, kterřmu se oddřvřjř při dobrř večeři v dobrř restauraci, je hluboce a organicky spojuje. A neni Mikuláš také jakřmsř slovnřm malřřem a nezřvidř přřvř proto svř dalřř vnitřnř přřbuznř Olze její vřtvory malovanř na plřtnř? Nakonec vezmřme řtěpřnř, knřze, kterř přřstal vřřit v Boha, ale konř dřl svř povinnosti duchovnřho, vřdom si jejich tradičnř etickř i estetickř hodnoty: stal se svřdomitřm hercem knřze. Neni to zase jen lyrickř kompozičnř transformace samřho Mikulášř, napřřklad jeho snahy neporanř řřdnou svou milenku otevřřenřm vyslovenřm pravdy o komplikovanosti vztahu k nř, o tom, že se i při objetř dřvř vlastně spřř do krajiny než na tu, kterou objřmř, anebo o tom, že v nř hledř jinou, vzdřlenou řenu? Pravda, Mikuláš je nepravdivř z ohleduplnosti, ale musř zřroveň cřit, jak se přřtom esteticky vyjřmř a jak je jeho metaforika krásnř: zastřř konflikty, usnadňuje koexistenci s mnohou vřdomou nepravdou.

"A nevřm," řřkř o tom, "komu bych se mřl omlouvat za to, že zř-

roveň miluju a zároveň že se dívám."

Není komu se omlouvat. Je však nutno domyslit estétovu zpověď až do konce.

Část Mikulášova vzpomínkového pásma se odvíjí z vnějšího podnětu: Mikulášova přítelkyně a milenka Olga, známá a úspěšná malířka a po svém druhém muži majitelka dvojího státního občanství, nabídne Mikulášovi, že ho vezme s sebou do emigrace. Při výměně názorů padne osudná věta: Olga se domnívá, že se Mikuláš rozhodl jít s ní, protože ve své zemi "nemá co opustit". Mikuláš je dotčen. Čím? Pochopil, že mezi ním a Olgou není opravdový vztah, nebo byl poraněn ve svém estetismu? Zůstává v Čechách. Jeden z důvodů, proč zůstává, je opět metaforizovaná zástupka, tentokrát dětský zážitek s otcem: "Obrátil mě vzhůru nohama, držel mě za nohy a řekl, a teď koukej, koukni, a já jsem otevřel oči, které mi stály těsně nad vrcholky trav, a krajina, která mi ještě chvíli ležela u nohou, ležela mi teď u nebe, a jako by mě cosi udeřilo do prsou, jako bych se náhle, prudce, náruživě nadechl, zahltit vůni bylin, která tu tam taky tak stála těsně pod vrcholky trav, vlil se do mne prostor, v němž se zrcadlila, obracela krajina a já byl v té krajině a ta krajina byla ve mně a bylo to na Trojánkách. (...) Tak vzniká láska."

Vím, že se metafory nemají brát doslova, a nechci Mikulášovu lyrickou argumentaci rozebírat. Jen se ptám: Potřebuje láska zdůvodnění? Snáší je vůbec? Dá se její zrození popsat slovy, nebo tu mají slova pokorně zmlknout? Není její přítomnost tak samozřejmá jako sám život, ba ještě samozřejmější? A není ten, kdo si ji obásňuje argumentem, podezřelý z toho, že víc než svou milovanou ženu nebo zem miluje svou lásku k ní a sebe v té lásce? Menavyl nás Mikuláš na to, že za jeho metaforickými nápověďmi hledáme to, co zastírají? Jako je Štěpán hercem kněze, není Mikuláš h e r c e m milovníka?

Chci říci, že ani v NUDE V ČECHÁCH nestačí lyrický prostředek vysvětlit závazný dějový obrat.

Druhá - podle mne nejsilnější - kapitola románu se jmenuje Lýkovec. Mikuláš se v ní stává svědkem tragédie: Olžin první muž Václav uteče z tábora nucených prací a postřelen se vrací do svého rodného kraje; umírá na Štěpánově faře a přátelé zastelou jeho mrtvolu do starobylé postele, "jejíž ořechová čela byla vykládána jemnou řezbou z třešňového dřeva. Na oblaku stojí anděl s rozpjatými křídly,

hlavu jakoby snící skloněnu k dlouhému náustku v dlani jedné ruky; vytrubuje. V druhé ruce vztažené vzhůru nese hvězdici. Čelo v nohách intarzii zrcadlově opakovalo. Jen druhá andělská ruka se nevztahovala vzhůru, nýbrž v rychlém pohybu chtěla zachytit hvězdu tady už padající do peřin." Ráno policisté prohlížejí faru a jeden z nich - ten, který se v románu vyskytuje několikrát - mrtvolu najde, ale nevydá úřadům. Olga, Štěpán a Mikuláš ji po odchodu policistů pohřbí ve farské zahradě, místo urovnají, přinesou drny, ale nikdo je nedokáže ušlapat. Ráno však jsou přece jen ušlapány. "Zahradou přešel tichým krokem Ježíš a udělal za nás, co jsme jakoby opomněli, ale ve skutečnosti nemohli, nechtěli, odmítli udělat."

To je také náповěď, ale slova jsou v rovnováze s tíhou události, tajemství není ozdobou, nýbrž organickou součástí vyprávění, metaforika se ke svému prospěchu ukáznila, neboť její magnetický pól tvoří neozdobná pravda. Proč jinde estetizace převažuje?

Zde vrcholí mé pochyby o Mikulášovi, o důslednosti a neúprosnosti jeho autoportrétna. Přál si je autor vyvolat? Nebo nechal svého hrdinu promluvit v duchu Gabriela Greena "Toto jsem já, a kéž mi Bůh odpustí"? Chce po svém čtenáři totéž milosrdné nedomyšlení a estetizaci, která charakterizuje Mikuláše?

Netroufám si odpovědět a nejsem si jist, zda vinna je jen má nedostatečnost. Zda totiž **NUDA V ČECHÁCH** není román založený na nedokončené autorské analýze hlavní postavy.

Foglarovky ano nebo ne. /Rovnost, Erno 1987, II. redakční článek pod vhodným názvem; - šifra Rt - v deníku ze dne 15. 1. 1987, strana 4./

Redakce nejstaršího socialistického listu v ČSSR v úvodu přiznává, že první článek otištěný pod výše uvedeným názvem - "vyvolal u čtenářů značný ohlas". A své kritické výhrady vůči literárním dílům J. Foglara obhajuje redakce Rovnosti způsobem pozoruhodným. A protože mnozí z redakce Rovnosti /jako Miloš Pospíšil/ jsou sami spisovatelé knih, budu citovat, jak se v r. 1987 v ČSSR hodnotí literatura:

"Toto stanovisko vycházelo z názoru, že každého literárního díla, ať napsaného v současnosti, nebo v dávné minulosti, lze využít s určitým záměrem jak k vytváření vztahu ke společnosti a její podpoře, tak proti ní."

Tento názor na smysl každého literárního díla mě převelmi zajímá: takový Máchův Máj či Hálkovy Večerní písně lze využít protispolečensky! Uvítala bych seminář Rovnosti na toto téma: s určitým záměrem, s nímž se netajím. Cituji však názory nejstaršího dělnického listu dál /nejstaršího svým fungováním/:

"Příkladem zneužívání foglarovek byly i besedy, organizované u příležitosti blížících se osmdesátých narozenin Jaroslava Foglara na několika místech našeho kraje. Besedy s ním však nebyly jen oslavou jubilanta, ale i dobře připraveným a promyšleným zpochybňováním výchovného systému PO SSM."

Redakce Rovnosti zde v krátké pasáži dává najevo, že i osmdesátiletý český spisovatel je schopen podílet se na trestné činnosti: orgány prokuratury v ČSSR musí být nyní povinny vyšetřit, kdo prováleným a dobře připraveným způsobem zpochybňoval PO SSM - která je organizovaným předvojem KSČ, jejíž úloha je - viz. příslušné ústavní zákony ČSSR. Pokračuji v citaci z Rovnosti:

"Právem si potom můžeme položit otázku, čeho se tím chce docílit. Nepopíratelným faktem je, že motivace foglarovek nacházela v minulosti živnou půdu ve skautských a jiných kolektivech především pro apolitičnost. Je zajímavé, že se tohoto prvku využívá i v dnešní době. /.../ Jak jinak by někteří z účastníků besed se snažili získat na autogramiádě autorův podpis pod skautské symboly?"

~~zde čtenáře zarazí nepochybný fakt: kde redakce Rovnosti získa-~~

Zde čtenáře zarazí nepohybný fakt: kde redakce Rovnosti získala tyto poznatky z autogramiády? Buď je to poznatek už z výsledkového protokolu, vedeného úředně se staříčkým spisovatelem ve vyšetřevnách SNE - komu a kam při autogramiádě svůj podpis umisťoval - anebo redakce Rovnosti měla svého zástupce přímo po boku podpisujícího k se spisovatele. A zdůrazňuji: zástupce vyškoleného v bdělosti! A cituji z Rovnosti, orgánu Jihomoravského výboru KSČ, dál:

"Věimněme si proto, co vlastně světový skauting propaguje a sami srovnávejme s požadavky naší výchovy. Použijme k tomu "stanovy světové konference skautů", které formulují minimální požadavky pro členství ...: Nezávislost na jakémkoliv politickém vlivu; povinnost k bohu; věrnost k vlasti; víra ve světové bratrství a přátelství. /.../ Velmi lapidárně to vyjádřil v brožuře Světové skautské kanceláře její představitel L. Nagy: "... kdokoliv popírá existenci boha, nemůže být skautem ... Závěry besed s J. Foglarem vyznívaly v podporu nepolitičnosti ve výchově mládeže. Totéž platí i o doprovodných výstavkách. A co to znamená? Zákonitým důsledkem nepolitičnosti ve výchově je neporozumění společenským procesům a špatná orientace v hledání vlastního místa v nich. Následkem je individualistická nespokojenost, která může vyústit v protispolečenský myšlení i jednání."

Tečka. Citovat dál z Rovnosti, z tohoto udavačského článku, znamená spolupodíl na protispolečenském jednání. Nejen myšlení! Nedovedu si představit tu protispolečenskou hrůzu v ČSSR, kdyby někdo z návštěvníků literární besedy předložil J. Foglarovi k podpisu jeho knihu, která vyšla v zahraničí. Třeba Tajemství Velkého Vonta, kteréž s ilustracemi J. Fischera vyšlo v nakladatelství Obrys v NSR: asi kdyby Foglar podepsal tuto knihu, třeba i onylem, vedlo by to přímo na literární besedě k jeho zatčení i s majitelem knihy a Rovnost by měla námět pro svoji Černou kroniku. Ne, literární besedy i s osmdesátiletým spisovatelem jsou v naší současnosti něčím na hranici zákona a je socialistickou zásluhou Rovnosti, že ned tímto stavem veřejně a kriticky bdí! Však ne nauarmo je redakce tohoto deníku nositelem Řádu práce!

Josef Daneš: Za tajemstvím éteru. /Nakladatelství dopravy a spojů,
Praha 1985, vydání I., s. 192 + 24 příloh, náklad 8000, cena 19,-Kčs/

Ano, literární obraz Švejka jako prototypu českého ozbrojeného muže v rakouské armádě neodpovídá historické zkušenosti; o tom svědčí nejen desetitisíce jmen Čechů na pomníčcích padlých z I. světové války, ale i informace z odborných knih. Z knihy z produkce NADAS /to je ale nečesky protivná a oficiální zkratka!/ cituji ze s. 19:

"Dostali bychom se na scestí, kdybychom si chtěli o armádě vytvořit představu jen podle Dobrého vojáka Švejka. Právě radiotelegrafie se zde dobře uplatnila. Nejen ve spojení, ale i ve službě zpravodajské /které se tehdy říkalo evidenční kancelář/. Ta měla soustavu pevných i pohyblivých stanic, které pečlivě sledovaly protivníkovu korespondenci a z její četnosti, struktury, slyšitelnosti a z výsledků goniometrických zaměření činila závěry na pohyby a soustřeďování nepřátelských vojsk. Nedala se při tom zmásti ani klamnými signály, které nepřítel vysílal. Kapitán Heřman Pokorný úspěšně luštil ruské šifry pro velitelství 4. rakousko-uherské armády."

O knize jsem se ale rozhodla napsat proto, že je mi milé, když je v ČSSR v úctě citováno jméno českého spisovatele, jehož knihy vycházejí přitom česky pouze v zahraničí. /Mám na mysli J. Foglara, kterému - v tomto případě - vyšly v r. 1985 dvě knihy pro české děti v Mnichově./ A citát z Danešovy knihy přitom svědčí o Foglarově nebojácnosti za okupace: ačkoli mohl mnohé tušit či domýšlet o radiové spolupráci spisovatele Batličky s českým zahraničním odbojem, přece neváhal jako redaktor tehdy /když šlo všem přitom o život!/ jeho práce zveřejňovat / v masovém nákladu/. Podobné činnosti by dnešní redaktoři - kdy nejde o víc, než pouhé věznění - už schopni nebyli. Cituji ze s. 164:

"Pražští amatérští vysílači se za okupace scházeli "U medvídků". Batlička mezi ně nechodil. Tím pilněji docházel do redakce časopisu Mladý hlasatel, za redaktory Foglarem a dr. Burešem, kteří týden co týden zařazovali do časopisu jeho povídky."

Otakar Batlička byl totiž od počátku 30. let jedním z nejznámějších českých radioamatérů a navíc toto své nadšení využíval při psaní povídek - takže zkušený /a opatrný/ redaktor by měl v době války /konkrétně od 18. března 1939, kdy u českých radioamatérů začaly domovní prohlídky spojené se zatýkáním/ - o čem přemýšlet. Dr. ing. J. Daneš o Batličkových literárních textech uvádí /s. 164/:

"Pečlivým pročtením těch pasáží Batličkových povídek, ve kterých fuguruje rádiové spojení, zjistíme, že i když byl vynikajícím amatérem vysílačem - provoz mobilních stanic lodních a leteckých neposlouchal a neznal."

Jaroslav Foglar by sám v r. 1987 nejlépe mohl vysvětlit, co o Batličkově "velezrádné činnosti", za kterou byl 13. 2. 1942 v Mauthausenu popraven - věděl - či jako redaktor tušil.

Český spisovatel Batlička vysílal do SSSR, k odbojové činnosti byl získán v ateliéru malíře Emanuela Pryla, kde se scházela odbojová skupina vedená majorem ing. Vladimírem Ellnerem /popraveným/. Zatčen byl v říjnu 1941 s celou odbojovou skupinou: okupační moc byla totiž vybavena proti českým radioamatérům nesrovnatelně lépe - vše tedy muselo skončit pro literáta i malíře rozsudkem smrti. Odborný citát ze s. 149:

"německé odposlechová služba v ústavu šlechtičen v Praze na Hradčanech už zachytila HBT a mCL i další stanice a její telegrafisté - a to nejen v ústavu šlechtičen v Praze - byli ve dne v noci na příjmu. Protože délky vln se neměnily, neušla jí ani jedna relace. Němci měli proti tajným vysílačkám tajnou zbraň: Messempfänger ESD s kmitočtovým rozsahem 90 až 450 MHz ve čtyřech rozsazích a precizním měřicím přístrojem na výstupu."

Ano: okupační moc v Čechách bývá vždy vybavena "precizně"; a ten, kdo se naivně pokouší narušovat tuto moc - skončí zle. I když je ve svém směru odborníkem, jako literát Batlička. Citát ze s. 161:

"V předmluvě, kterou k jeho knize Tanec na stožáru napsal po Batličkově smrti B. Jírek, se praví: "Jeho stanice byla dokonalejší než státní rozhlas". Atd.

A tak autor dalších knih /"Tábor ztracených", "Na vlně 57 metrů", etc./, ačkoli je dnes hodnocen takto - "Jeho doménou byl noční provoz DX. Zajímal se o přeslech /skip/ ve vztahu k terénu. S tím zřejmě souvisel i jeho průzkum šíření elektromagnetických vln pod zemským povrchem v dolech." /s. 164/ - neměl šanci. I když ho v r. 1940 vybavili agenti SSSR v Praze kvalitním přístrojem /svědčícím o jejich pracovních kontaktech za oceán/. Citují ze s. 165 - 166:

"To zařízení bylo třeba uvést do chodu," vypravuje ing. Jirát. "Sešli jsme se na to v nějaké ulici v Podolí. Vysílač byl v kufru, stejně tak i přijímač. Zdroj byl zvlášť. Vysílač byl řízený krystalem." "Jaký to byl výrobek?" "Byla to americká práce. Přístroje byly popsány

ruskými nápisy. Byl u toho návod k použití, který ~~žádný~~ jsem měl přeložit. Byl psán rusky, ale nebylo možné se v něm vyznat, protože byl přeložen z anglického originálu do ruštiny: ten překladatel zřejmě uměl dobře anglicky, ale nevěděl nic o rádiu. Zkusili jsme to a nakonec to chodilo dobře." "A jaký jste měl dojem o těch přístrojích?" "Vysílač mne ani tak nevzrušoval, ale přijímač, to byla pohádka."

Dodávám: ~~zmaráček~~ americko-sovětská - pohádka - s krutým koncem! V střeoevropském prostoru a přičsně takovým, jak ho popsal v německém jazyce Franz Kafka - předvídavý znalec prostředí. Cituji ze s.169-170:

"A proč nebyl rozsudek nad Batličkou a ostatními zveřejněn, když takové zveřejňování bylo běžné a právě ono mělo plnit účel zstrašování? Odpověď na tuto otázku poskytuje dopis předsedy pražského stanného soudu Joachima Illmera ze 6. 11. 1941 K.H. Frankovi. Illmer sděluje, že stanné soudy v Praze a Brně mají odsoudit ještě 140 osob. Výkon rozsudků v Praze a v Brně není prý účelný a zveřejnění není nutné, lépe řečeno je vůbec nežádoucí. Navrhuje, aby tyto osoby byly odsouzeny, ale rozsudky aby byly vykonány v koncentračním táboře. Prof. Ant. Nykl byl 6.1. 1942 odsouzen stanným soudem k předání tajné státní policii. Přežil Mauthausen. "Jak to bylo u stanného soudu?" "U soudu? Já o ničem takovém nevím." "Vy jste tedy nebyl souzen?" "Ne. Nikdy jsem u žádného soudu nebyl." /:../ Nebyly dodrženy ani elementární předpisy o řízení před stanným soudem. Delirium totalitního režimu, zpitého pocitem vlastní moci a představou, že bude vládnout do nekonečna, že může dělat s lidmi, co si zamane, a nemusí dbát ani svých vlastních zákonů a nařízení."

- Z jaké knihy tyto věty cituji? Má název: Za tajemstvím éteru. A éter charakterizoval Joseph Roussel v knize Le premier livre de L'amateur de T.S.F., Paris, 1922 - takto:

"Je to prostředí, které nejen obtéká všechny hmotné částičky, ale prostupuje jimi intimněji než když voda proniká póry houby."

A tajemstvím totalitního režimu, který "nemusí dbát ani svých vlastních zákonů a nařízení" - je vznik prostředí, které nejen zaplavuje a obtéká všechny občany, ale prostupuje jimi intimněji než když voda proniká póry houby.

Intimní prostupování: až po smrt! Bez soudu, ale stejně platnou.

František Vinant: Přes řeku. /Edice Peřeje, Středočeské nakladatelství, Praha 1986, vydání I., s. 192, náklad 5 000, cena brož. 10,-Kčs/

František Vinant /MUDr. Fr. Petiška, 1934-1980/ patřil ke generaci časopisu Květen, kde své básně zveřejňoval od r. 1958. Na záložce knihy je zdůrazněno, že byl "členem Divadla Jára Cimrmana", kam jej "přivedlo přátelství k Ladislavu Smoljakovi a obdiv k práci jeho zakladatelů". Dále je na záložce zveřejněn reálně-socialistický údaj, že se Fr. Vinant v letech 1962-3 stal předsedou literární sekce při ÚV ČSM!

Ale onen přechod z ÚV ČSM do Divadla Jára Cimrmana vypovídá o době reálného socialismu i Fr. Vinantovi více, než redakce nakladatelství v r. 1986 domyslela. A tak skrze nakladatelské Peřeje se knížka Přes řeku dostala po 6 letech od úmrtí autora ke čtenáři: v Ediční poznámce ale není pochopitelně uvedeno, co lze od autorovy literární pozůstalosti ještě očekávat. Do povídkového souboru Přes řeku jsou zařazeny jak dávné Vinantovy povídky z Plamene /1964/ - konkrétně časopisecky tam otištěná povídka Hercegovina - tak prózy, psané půl roku před smrtí. A jen díky předmluvě Adolfa Branaldy je čtenář ujistěn o tom, že i když od r. 1970 Vinant nepublikoval, psal básně až do posledních chvil života. Ovšem, ani Branald nedokáže v předmluvě odhalit čtenáři roušku tajemství, jaký to časopis a kdy ho Fr. Vinant redigoval: jméno toho literárního časopisu je za Husákova režimu /který literární časopisy - a zvláště pro mladé - spíše připustil na Marsu než v Praze/ nějak pojmen tabuizovaným. Z úcty k Branaldovi nebudu tedy toto "tajemství" odhalovat a přepíši jen formulaci z předmluvy, s. 8:

"MUDr. Fr. Petiška splývá s básníkem Vinantem: poutá je citovost onoho hlubinného stupně, kam se nedostane každý a který se projevuje v básních přesným viděním a v medicíně přesnou diagnózou. Asi proto mu v Praze svěří redigování literárního časopisu..."

Přesné vidění nelze Vinantovi upřít jak v Hercegovině z r. 1964, tak v povídkách z r. 1979. A neohlíží se přitom na cenzuru: tak hned na počátku prózy Mlhou tam a zpět /dopsané v r. 1980/ umístí jméno Adiny Mandlové, ačkoliv by ho klidně mohl zaměnit. ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ Proč by to ale dělal? Vinant své prózy nepsal pro současné literární časopisy /pro jediný existující Literární měsíčník/, ale do šuplíku a neměl zapotřebí vidět místo Adiny Mandlové kohokoliv jiného: přesné vidění probíhá v literatuře tehdy, když autor používá prstů ke psaní a ne k tomu, aby si jejich menším či větším vztyčením vytvářel klapky na oči. A vztyčený prst cenzora je směšný, jakmile literární dílo mívá dveře jeho kanceláře: může sá jím pak dloubat v nose. Čas cenzora

není vzácný, ale vzácným je čas umělce: to Vinant svou tvorbou rok před smrtí pochopil /a prokázal/. Do závěru prózy Mlhou tam a zpět umístil větu - pro sebe - klíčovou: "Matoucí zvyk ho nutil hledat ve veškerém dění nějaký smysl a podobenství". /S.64/ Neboť ten - matoucí zvyk - to je denní chléb umělce.

Třetí próza souboru Menší rekviem za několik mrtvých je uvedena motem z Baudelaira: "Vraťte mě peklu, prosil nešťastník, kterého vzkřísila makedonská čarodějka". - A Vinantovi se zde zdařilo přiblížit poměry dávné Makedonie, tak jak se dnes v ČSSR realizují v Polabí. Je to próza o naší skutečnosti z konce 70. let: je to literatura tak upřímná, že by byla ozdobou každé disidentské edice samizdatové a navíc - není zbavena humoru! Vinant zde v grotesce zobrazuje samé sloupy reálného socialismu v ČSSR: SNB, předsedu JZD, pomocníky VB a dokonce vládního představitele, doprovázeného kohortou policistů při víkendové cestě na chatu, nechává postát před procházejícím cikánským pohřbem. V pravdivém Vinantově pohledu jsou tyto sloupy moci v ČSSR zpuchřelé, stávají se součástí džungle, v jejímž podhoubí bují rasismus, úplatkářství a chuť si nakrást. Vinantův pohled je umělecky i literárně mnohem účinnější, než ^{zdlouhavá} snázivost zobrazit současné maloměste Půlnočními běžci u Zapletala: a je nepochopitelné, že Jiří Hájek, v jehož časopisu byla část knihy kdysi otištěna, vidí v r. 1986 v publikované próze v ČSSR pouze Zapletala a ne toho spisovatele, kterého kdysi uváděl do literatury. /Vinant je ovšem ideologicky pro Hájka nepoužitelný: odmítá lhat i v jakémkoliv detailu - dostalo se mu totiž literární výchovy v 60. letech, kdy socialistická společnost ještě neměla tu časovou délku, aby étos humanismu Čechů zašlapala úplně do ~~zemičky~~ ^{umělé} umrtvené země./

I další čtyři povídky, Nůž, Koroze /otištěná v Mladém světě 1981/, Osvětová přednáška v Suché Vrbici a Mladost, milá mladost /napsaná v r. 1967/ prokazují, jak Vinant pečlivě hledal "ve veškerém ~~matoucí~~ dění nějaký smysl a podobenství". Jeho posmrtně zveřejněná tvorba je důkazem, jaké množství literátů, umlčených za reálného socialismu, v skrytu svých psacích stůlů ~~nepracuje~~ pracuje bez nároků na odměnu - ale s nároky na pravdu. A jen smrt jim ~~nenáročná~~ může v této činnosti zabránit...

PRAŽSKÉ JAZZOVÉ DNY 1987

I.

Skutečné hranice nejsou mezi
státy, ale mezi lidmi

John Fitzgerald Kennedy

Na rohu Spálené ulice a Karlova náměstí v Praze stojí rozlehlá budova, ve výšce nažloutlá a vespod zešedlá. Z reliéfu v rohové části se seshora marně snaží do Spálené ulice nahlédnout starý český lev. Pod lvem je prázdný erb, mezi lvem a erbem letopočet MCMIII. Ve vzdálenosti dvaceti kroků, za rozdvojeným lvím ocasem, pod orientačním číslem 20 na modré tabulce, se na zdi osvětlené předjarním sluníčkem zlatavě třpytí nápis:

V DOMĚ čp. 4-II, KTERÝ STÁVAL NA TOMTO MÍSTĚ, ŽIL A
BÁDAL PŘED UVEŘEJNĚNÍM SVÉHO SVĚTOZNÁMÉHO PRINCIPU
/1842/, NA NĚMŽ BUDUJE NAŠE ASTROFYZIKA, VĚHLASNÝ
UČENEC

K R I S T I A N D O P P L E R ,
PROFESOR MATEMATIKY A PRAKTICKÉ GEOMETRIE NA TECHNICE
V PRAZE. NARODIL SE R. 1803 V SOLNOHRADĚ, ZEMĚL R. 1854
V BENÁTKÁCH.

Popojdeme-li od lvích zad ještě několik kroků dále, rychle a rázně se přeneseme z minulého století do současnosti. Pod plechovým lvem socialistického designu, rámcově připomínajícím kamenného kolegu, varovně svítí červená písmena:

SPRÁVA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
hl.m. Prahy

a
STŘEDOČESKÉHO KRAJE

Městská správa veřejné bezpečnosti

Královský lev se k těmto nápisům lhostejně a neuctivě otáčí zády, tváří obrácen k mase domů. Jeho pohled je upřen do míst, kde se domy rozestupují a utvářejí klikaté ústí Myslíkovy ulice. Naproti přes ulici s tramvajovými kolejemi je vchod do budovy se strany Spálené. U vchodu visí další cedule se čtyřmi laconickými řádky:

MĚSTSKÝ SOUD
KRAJSKÝ SOUD
OBVODNÍ SOUD
/pro Prahu 4/

Vnitřek budovy působí neosobním, strohým a studeným dojmem. Te také namíste. Šantán u Fleků je o pár ulic dále. Do této budovy se nechodí za zábavou ani povyražením. Pro většinu návštěvníků, postávajících a posedávajících v chodbách, je zdejší přítomnost jenom jednou z nepříjemných epizod jejich života. Téměř každý si oddechne, když se vymotá z bludiště chodeb, slepých zákoutí a schodišť, a ocitne se znovu na ulici.

Zcela odlišnou kastu lidí tvoří domácí a polodomáci osazenstvo. K těm druhým patří advokáti, korektně zdravící známé tváře, důležitě a zasvěceně vykračující s koženými aktovkami v podpaždí. Ti první zase připomínají hemžení mravenců v mraveništi. Místní posádka: soudci a soudkyně, přísedící, zapisovatelky, úřednice ze spisoven a archivů.

Zde se žaluje, soudí, obhajuje a rozvádí. Jako na běžícím pásu. Od poňělka do pátku, od rána do odpoledne. V chodbách obvykle nebývá nával. Kromě proplouvajících úředníků s vlajícími lejstry tu postávají nebo nervózně přešlapují a pokušují zainteresované strany, sem tam se přidá soudní praktikant. Trochu živelnosti sem občas vnáší početnější cikánská rodinka, která kromě solidarity se svým rozváděným či souzeným příbuzným přináší též děti, svačinku, nezřídka i demižóny vína nebo něcho tvrdšího - pro zahřátí, na kuráž. Pro zaplašení tísnivého pocitu, uhnížděného ve zdech a chodbách.

V úterý desátého března, čtyřiaosmdesát let od data pod kamenným lvem, se zde děje něco neobvyklého. Budova nespojenosti ještě více zešedla. Kamera, která snímá z chodníku odnaproti od Masny její vchod, ukrytý za šesti kroucenými sloupy, jí tolik nevadí. Koneckonců, každý dnes vidí, že není nejmladší. A okolní domy mívají horší fasády. Tíží ji ale cosi v útrobách. V prvním patře, v chodbičce dlouhé snad deset metrů, se tísní přes dvě stovky lidí. Někteří z nich dokonce cvakají spouštěmi fotoaparátů. Blýskají blesky. Malinké magnetofony nahrávají vzrušené klokotání hlasů. Kdyby budova dovedla mluvit, hlasitě by protestovala: Tohle ne! To jsem tady ještě nezažila. Klid, ticho! Tady se

přeci potí a bojí. Tihle podivní návštěvníci se sem nějak nehodí.

Poněkud menší nepříjemnost podobného ražení zažila budova o osmnáct dní dříve a o poschodí výš. Lidí bylo míň, nefotilo se a nenahrávalo. Ale bylo jich tolik, že se všichni nevešli do soudní síně, i když se k sově namačkali co nejbliž, až krajní seděli jenom na půl zadku. Však se taky pan soudce rozzlobil, krabatil čelo a křičel, že dá všechny ze síně vyvést. Vypadal jako velké zlé dítě, dotčené a uražené tím, že na veřejné soudní zasedání u nás přišlo tolik lidí.

S O U D Í M E

Soudíme, jsme soudce, soudíme
Zločince do kobek vodíme
Na soudě si trochu pospíme
Když se však vzbudíme, tak zase
soudíme...

Fepa Nos: Soudíme

Soudce Petr Stutzig nespí. Je naopak ve střehu, jako když šelma číhá na kořist. Očima metá blesky na obecenstvo i na obžalovaného. Ten však sedí netečně a soudce zcela ignoruje, jako by se ho to vůbec netýkalo. Není na soudu poprvé. Jeho proces se táhne již čtvrtým rokem. Byl už na sedmi stáncích u obvodního soudu na Ovocném trhu, na třech líčeních městského soudu ve Spálené ulici a nyní je už na čtvrtém, celkově tedy jedenáct. Po těchto zkušenostech si člověk na ledacos zvykne. Nejen na agresivitu soudců.

Josef Nos je učitelem angličtiny a francouzštiny. Především je však písničkářem. Veřejně vystupuje od poloviny sedmdesátých let. Zpívá a hraje na kytaru své vlastní písně. Měl koncerty v klubech i na velkých festivalech, samostatně i ve společných blocích s Jaroslavem Hutkou, Vladimírem Mertou, Vlastimilem Třešňákem a Petrem Lutkou, sólově i v triu s houslistou a kontrabasistou. Několik jeho písní nahrál a odvysílal československý rozhlas. Texty Nosových písníček jsou provokativní, útočné, ironické, humorné, přímočaré i lyrické. Zesměšňuje v nich nejen měšťácký přístup k životu, jak se o něm psává, ale daleko víc absurditu byrokratického a zkostnatělého systému, který nás obklopuje a mnohé pohlcuje, ukazuje v ostrém světle vykonstruovanost ideologických překroucení a lží, směšnost velkohubých frází a monstrózních oslav: "Jsme soudce, soudíme," je příkladem typického Nosova jazykově společenského šprýmu, zde ve smyslu: "My, císař František Josef I., promlouváme k národům."

Písničkářské hnutí v našich končinách je dítětem sedesátých let. Jeho protagonistům se zprvu říkalo zpěváci pro-

testsondů, protestních písní, později to byli trubadúři, minnesengři, ale hlavně folkoví muzikanti a písničkáři. Bez ohledu na pojmenování si tento zvláštní hudebně speciální fenomén během let získával stále více příznivců a posluchačů. Písničkáři zpravidla neoplývají příliš velikou hudební erudicí, zato však mají jiný dar. Dovedou zformulovat jakési společné vědomí, trefně vyjádřit obecně pocíťované myšlenky, více nebo méně zašifrovaným způsobem veřejně vytroubit věci, které se mnozí spoluobčané neodvážejí zašeptat ani za staženými roletami doma pod duchnou. Je to očistná lázeň, ozdravující katarze, protipól k oficiálně vyhlašovaným 'pravdám', vyplňování bílých míst, ve sdělovacích médiích tabuizovaných. Šťouralství není jediným tématem písničkářů - zpívají o všem možném. Takovýto jednostranný pohled na folkovou scénu zkresluje její funkci a celkový dopad. Avšak právě pevný a vskutku občansky angažovaný postoj písničkářů způsobuje, že jejich koncerty bývají nabitě k prasknutí. A že se o ně zajímá Bezpečnost.

Každý písničkář, hodný toho jména, má čas od času různé nepříjemnosti. Ne nadarmo se říká, že písničkář nosí svou kůži na trh. Průšvihy menšího i většího kalibru už tradičně patří k tvrdému písničkářskému chlebu. Kvůli tomuto nepříjemnému tlaku jich tak nemálo emigrovalo: Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák, Vladimír Veit a mnozí další.

Nos zažil několik horkých chviliek při a po některých vystoupeních. Avšak hlavní tažení proti němu nastalo až v roce 1983, kdy byl doslova unesen z bytu a strávil víkend ve vyšetřovací vazbě v Ruzyni. Čtrnáctého března toho roku na něho podal obvodní prokurátor pro Prahu 3 žalobu pro nedovolené podnikání, příživnictví a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Obvodní soud pro Prahu 1 uzna v říjnu 1984 Nose vinným "trestným činem nedovoleného podnikání podle § 118 odst. 1, 2 písm. b/ trestního zákona a trestným činem příživnictví podle § 203 trestního zákona, jichž se dopustil tím, že od 4.8. 1978 do 12.8. 1982 vystupoval jako zpěvák a kytarista bez platné umělecké kvalifikace při veřejných vystoupeních za honorář, který neoprávněně účtoval

podle vyhl. č. 90/70 Sb. podle § 18 a 21, svá vystoupení fakturoval fakturami Svazu hudebníků pobočka Praha včetně režijních nákladů a za uvedené období měl z této činnosti čistý zisk ve výši nejméně 26.860,30 Kčs, přičemž po celé období, kdy se dopouštěl uvedeného jednání, nikde nepracoval, o práci se nezajímal a žil z peněz, které získal uvedenou činností." Od rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví bylo upuštěno.

Za tyto zločiny uložil soud Nosovi "úhrnný trest odnětí svobody v trvání 2 let s podmíněným odkladem na 3 roky a peněžité trest 10 000 Kčs s náhradním trestem odnětí svobody v trvání 2 měsíců." Deset tisíc pokuty člověku, který si za čtyři roky vydělal necelých třicet tisíc korun, tedy víc než jeho průměrný roční výdělek.

Prokurátorovi se to zdálo málo, obžalovanému, který měl odvahu se cítit nevinným, naopak moc. Oba se odvolali. Nos pochopil, že tady se svým písničkářstvím a znalostí jazyků nevystačí a najal si právníka. A tak se rozběhl několikaletý soudní kolotoč, při němž ~~se~~ prokurátor střídavě vytahoval z jedné kapsy uvedenou sumu 26.860 Kčs a třicet haléřů a z druhé zase - v prvním rozsudku neuvedený skrytý trumf v rukávě - položku 11.101 káčees za účtování cestovného při jízdách osobním autem. Již ve druhém kole obvodní soud Nose zprostil obvinění v celém rozsahu /včetně oněch třiceti haléřů/. To se pak několikrát opakovalo, stejně jako následné odvolání prokurátora proti zprošťujícímu rozsudku, zrušení rozsudku městským soudem a vrácení případu k projednání obvodním soudem. Ke konci se celý proces začal blížit frašce.

Zpočátku se lidé báli na veřejné přelíčení s písničkářem Nosem chodit. Je to přece jen něco jiného než folkový koncert, kde to písničkář ze všechny shromážděné krásně a vtipně shrne a vyzpívá a může se jít klidně domů s dušičkami spokojenými jako kdysi po zpovědi. Kdoví, jestli v soudní budově člověka u východu nezatkou. Mnozí šrdnatí reptálkové z hospod, anonymních příšeří kin, folkových hledišť a psací plochy záchodových zdí velice rychle hasnou, má-li se jejich odvaha projevit třeba pouhým tichým gestem solidarity s protiprávně souzeným písničkářem. Co lze očekávat od pseudo-

hrdinů, navenek plných halasně nespokojenosti a kritického nesouhlasu s režimem, kteří pokaždé poslušně jako stádo ovcí naklušou do volebních místností a vsunou spěšně hlasovací lístky do volebních uren?

Nestrkejme však všechny do téhož pytle. Několik lidí se přece jen našlo a zvolna začali přibývat další. Dne 20. února 1987 jich už bylo tolik, že se nevešli do soudní síně. Soudce Stutzig s tělem ve tvaru otazníku /nebo paragrafu/ pouštěl hrůzu, bylo to však už jenom plané a bezmocné štěkání. Strídající se prokurátoři došli postupem času až ke směšným argumentům proti obžalovanému. Tonoucí se chytal šebela. Jedním ze stébelek byla faktura, na níž bylo - světe zboř se - vyúčtováno a proplaceno o 150,- Kčs více. Prkotina, s níž není možné v normálním případě jít před soud. V normálním případě. Tady však příliš mnoho normálního nebylo.

Úzkostlivá snaha soudu v nejmenším nevybočit z nepsaných pravidel hry na hospodářskou kriminalitu bila do očí. Sebe- menší zmínka o povaze písničkářovy vvorby byla vždy kvapně shozena ze stolu. Úkolem soudu bylo potrestat flákače, rozkrádače a podvodníka, který čirou shodou okolností a snad i zlomyslnou hříčkou osudu skládal a zpíval volnomyšlenkářské písničky. Přitom všem zúčastněným, včetně prokurátora, muselo být odpočátku jasné, že právě kvůli svým písním a jejich velké oblíbě u posluchačů od Aše až po Humenné spočinul Nos na lavici obžalovaných.

Když se zamyslíme nad citovanou částí prvního rozsudku, dojde nám nesmyslnost logiky celého procesu. Pepa Nos, nejdříve vystupující pod hlavičkou Pražského kulturního střediska, později pod Středočeským krajským kulturním střediskem /v obou jako profesionál/, pak pod Svazem hudebníků /jako lidový hudebník/, najednou, jakoby mávnutím kouzelného proutku, přestal být umělcem. Ztratil hudební sluch, přišel o hlas, zapomněl hrát na kytaru. A to čistě administrativní cestou, bouchnutím razítka, přesněji dopisem bez data a bez razítka.

Na Středočeské kulturní středisko docházely důvěrné hlásky o ideové nevhodnosti Nosových koncertů. Pracovníci střediska mu dávali různými narážkami najevo, že se o něho zajímají bdělí

ochránci strnulého klidu naší domoviny a že začíná být na obtíž. Nos na to nereagoval a hrál dál. Agentura se ho pokoušela zbavit zfalšováním výsledků kvalifikačních zkoušek. Zákulisní manévr proti Nosovi byl proveden diletantsky a neobratně, že sám soud byl nakonec nucen hodnotit jednání kulturního střediska jako protiprávní. Odtud byl pak jenom krůček k definitivnímu písničkářovu osvobození. Takovýchto zarážejících věcí bychom našli mnohem více. Třeba skutečnost, že umělecké agentury, mezi něž patří i zmíněná již kulturní střediska, vyfungují v podstatě jako vykořisťovatelé hudebníků. V ničem jim nepomáhají, pouze si účtují procenta za každé vystoupení. Nejenže nevedou a nepobízejí muzikanty k uměleckému růstu, naopak ze všech sil podkopávají jejich snahu o nové umělecké výboje, o prošlapávání netradičních cest. Komise, která u přehrávek /agenturních zkoušek/ rozhodují o zařazení hudebníků pod hlavičkou agentury a o výši přiděleného kvalifikačního stupně, jsou složeny z odborníků, neznajících světové a domácí trendy v daném žánru, jeho historii, hlavní znaky a představitelé. Z naprosté většiny posuzovanou hudbu nechápou, necítí a nemají ji rádi, velice dobře se však orientují v ideologické terminologii.

Agentury hudebníkům nekupují nástroje, části aparatury nebo alespoň struny, avšak ideově na ně působí, tedy, přeložíme-li si to z češtiny do češtiny, kontrolují je a nutí je k tomu, aby jejich tvorba byla bezproblémová, bezpáteří a zcela bezpohlavní. Nezbytnost profesionálně vystupovat pod takovouto agenturou, to byl jenom jeden z mnoha pokusů zpacifikovat folkovou hudbu a nejen ji, která přežila novověkou dobu temna - konsolidační proces v sedmdesátých letech. Tento artikulovaně zpívaný opoziční hlas nejenže nevymizel ze světa, nýbrž během let ještě více zesílil a zmohutněl. Z tohoto hlediska je nutno pohlédnout na podstatu Nosova Procesu - byl to další nevydařený pokus tento vox populi umlčet. Společná a nepřiliš koordinovaná snaha pracovníků Bezpečnosti, prokuratury a soudu měla za cíl vyrobit exemplární odstrašující případ pro všechny podobné zlobily, reptaly a štouraly, kterých rok od roku přibývá.

Kořínky písničkářského hnutí, zaseté koncem šedesátých let, se ani s použitím maximaálních metod a s nasazením vyspělé techniky nepodařilo vytrhat a vyhubit. Naopak, čím tužší byl boj proti této nové odolné bylině, tím sveřepěji její sílicí kořen prorůstal naší zemí. Její květy a plody dnes už nelze přehlédnout.

NASTAVENÉ ZRCADLO

Pod pláštíkem "milovníků jazzu"

Bezpečnostní orgány zadržely sedm československých občanů, kteří jsou obviněni z trestné činnosti nedovoleného podnikání. Vyšetřování jejich činnosti v těchto dnech skončilo. Přes četná upozornění státními orgány se trestné činnosti dopouštěli od počátku loňského roku, a to pod pláštíkem tzv. Jazzové sekce Svazu hudebníků.

Organizace nazývající se Svaz hudebníků byla v roce 1984 v souladu s našimi zákony zrušena, a tím i její "sekce". Nicméně sedm zmíněných občanů využívalo poté krycí hlavičky "Jazzové sekce" k dalšímu "podnikání". Za necelé dva roky touto nedovolenou činností prokazatelně získali více než půl miliónu korun.

V současnosti se některé buržoasní sdělovací prostředky pokoušejí této trestné činnosti podsunout jiný smysl. Velkou starost o delikventy projevují např. BBC, Hlas Ameriky, Reuter a některé další agentury. Tvrdí, že prý jde o pokus zastrašit milovníky populární hudby v naší zemi, především jazzové.

Je to nesmyslné, lživé tvrzení.

/Část citovaného textu vynechána/

Každý, ať je milovníkem jazzu či nikoliv, ať má toho či onoho koníčka, pracuje na tom či onom úseku, má povinnost dodržovat zákony našeho státu a z toho vyplývající právní předpisy. Tak tomu je i v případě sedmi zadržených občanů. Zákony platí pro každého a v každé roční době, před mezinárodními konferencemi i po nich.

Václav Doležal, Rudé právo, listopad 1986

Když se v našich novinách objeví článek v němž se to hemží necitujícími uvozovkami, pláštíky, nepřátelskou propagandou, ideologickými a diverzními centrály, magickým zaklínadlem takzvaný, prostě vši silou ironizující a zesměšňující municí a výroky typu "všichni víme", "je dobře známo",

"dnes už je to jasné", vzrůstá ve zkušenějším čtenáři pocit, že tady cosi nehraje. Docházejí-li argumenty a podložené důkazy, spustí se křik, nadávky a přechází se k jízlivým šklebům. Dovedeno do důsledku, mohli bychom se dočíst o tzv. Hlasu Ameriky, údajných Spojených státech amerických, o městě nazývaném Ženeva. Jaké to vděčné téma, doslova vybízející k parodizaci:

Jeden pán v modrém stejnokroji
Co čekal v Brně na vlak
Říkal ře prej v tom njújorku stojí
Nejlacinější trandák

A to prej vůbec nepřehání
Ten trandák stojí jako ostríhání
A pak že to tam není drahý
Takový peníze za ostríhání hlavy!

A stejně žádnéj njújork není
A stejně žádnéj njújork není
Vždyť i ti kovbojové a to všechno
To je jenom vymyšlený...

zpívá písničkář Sláva Janoušek. Mohutný aplaus a salvy smíchu v hledišti potvrzují, že námět a jeho humorné zpracování začaly do živého. Hezká nadsázka ukrývá dvě roviny: průhlednost předhazovaných tvrzení, jejichž pisatelé počítají podle Jana Wericha s tím, že "co čtenář to blbec", a zároveň následky takového dlouhodobého působení, kdy už čtenáři /resp. diváci a posluchači sdělovacích prostředků/ přestávají věřit očividným pravdám.

Svaz hudebníků ČSR se nejen nazýval, ale skutečně existoval. Vznikl v šedesátých letech jako pokus o ucpání jedné z mnoha děr zastaralého hudebního zákona z padesátých let, který mimochodem platí dodnes. Svaz hudebníků měl za úkol sdružovat, zastupovat a chránit zájmy a práva lidových hudebníků v Čechách.

Lidový hudebník je tvor, stojící kdesi na půli cesty mezi profesionálem a amatérským muzikantem. Profesionál je

registrován a dálkově řízen uměleckou agenturou a za vystoupení mu přísluší honorář podle oboru a uděleného kvalifikačního stupně /I. až III. v rozpětí od 80,- do 600,- Kčs/. Výše honoráře, propláceného přes agenturu, není závislá na počtu diváků. Je stejná v případě koncertu pro deset návštěvníků v klubu i pro deset tisíc posluchačů na sportovním stadionu. Amatéř nemá nárok na honorář, má maximálně na proplacení cestovného /ne vždy/, vystupuje prakticky z ryzího entuziasmu. V posledních letech musí mít zřizovatele /jakoukoliv společenskou organizaci: ROH, SSSM, ale třeba i Svaz zahrádkářů nebo tělovýchovnou jednotu/, která za něj přebírá ideovou záruku, tj. případný průšvih dopadá i na zřizovatele. Poměrně nově musí být amatérský hudebník současně registrován na odboru kultury příslušného Národního výboru, jenž také určuje, které texty smí nebo nesmí zpívat /o hudbu se prakticky nikdo nezajímá/. Vcelku se ale dá říci, že navzdory vší byrokracii je ideová vazba zřizovatel-amatéř mnohem volnější než agentura-profesionál. Amatéř se hůř živí, ale svobodněji dýchá.

Lidový hudebník má z obého cosi. Pobírá odměnu ve formě hodinové mzdy /za každou započítanou hodinu vystoupení na bloky lidových hudebníků/, která však nevystačí na to, aby uživil sebe, natož příslušníky své rodiny. Proto je z ekonomických důvodů nucen vykonávat jiné zaměstnání. Mení však na něho u přena tak ostrá lupa dohlížecího aparátu. Svaz hudebníků, zejména jeho pražská pobočka, pod kterou přešel - když mu agentura odmítala proplácet faktury - Josef Nos a později i Jazzová sekce, se ke svým svěřencům na rozdíl od agentur choval velice slušně.

Ve svazu hudebníků byly odpočátku propleteny hudební žánry do pestré míchanice. Byli tu dechovkáři, bigbítáci, barovní muzikanti, hudebníci hrající v krematoriích a obřadních sítích, na svatbách, pohřbech a tancovačkách. Patřili sem také jazzoví muzikanti, o něž jeví agentury jenom laxní zájem. Jazz totiž až na nepočetné výjimky zůstal hudbou hrstky zasvěcenců. Pro umělecké agentury, uznávající pouze dva principy - ideologický /aby nebyl průšvih/ a ekonomický /aby se co nejvíc vydělalo/- je jazz naprosto nezajímavý. Umělecká hlediska hrají u agentur pramalou roli.

Mekkou pražského jazzu se v sedmdesátých letech stal klub Parnas na vltavském nábřeží v blízkosti Národního divadla. Hrával zde Luděk Hulan, Karel Velebný, Ivan Dominák, Jeromír Helešic, Rudolf Ticháček, Laco Déczi, Antonín Viktora, Michal Gera a další. Řada z nich se živila současně i komerčnější hudbou, ale nejlépe a od srdce se jim hrávalo v jazzovém Parnasu. Zde jim honoráře proplácel Svaz hudebníků. Nebyly závratné, takže si všichni unisono v duchu prozpěvovali "chléb vezdejší dejž nám jazz", okřídlený slogan strádajících českých jazzmanů.

K rockovým i jazzovým souborům patří mistr zvuku a další technický personál, bez nichž se /zvláště rockový/ koncert neobejde. Hudebníci v pravém slova smyslu to však většinou nejsou. Ale mohli být také členy Svazu hudebníků a mít nárok na honorář, proplácení cestovného a na další sladké odměny, jak je ve stanovách uvedeno, že Svaz hudebníků kromě muzikantů a zpěváků sdružuje též příznivce hudby. Této významné berličky se v roce 1971 chytilo Ministerstvo kultury ČSR a přesvědčilo ústřední výbor SH, aby do Svazu začlenil partu jazzových nadšenců, kteří se pod vedením Karla Srpa dali dohromady na Slánských jazzových dnech. Později totéž ministerstvo nad svým činem hořce zaplakalo.

Takto tedy dvířky ve stanovách Svazu hudebníků vplula do organizace žánrová sekce příznivců hudby, tedy nehuďebníků, a zakotvila v ní vešle výkonných muzikantů. Zpočátku bylo vše v naprostém pořádku. Jazzová sekce s nepřilíš početnou členskou základnou a se skrovnými finančními prostředky vydávala interní občasník se zprávami o jazzovém dění doma i v zahraničí. Zásadní obrat nastal až v polovině sedmdesátých let, kdy sekce rozšířila záběr na celé spektrum soudobé hudební scény a postupně na moderní umění vůbec. Členská základna byla zakrátko několikatísícová. Zkvalitnil se a rozšířil pracovní a redakční tým sekce. Po obsahové i estetické stránce se zvýšila úroveň bulletinů JAZZ. Nová edice Jazz Petit se stala vyhledávaným artiklem po celé republice. Nejednalo se o nenáročné čtivo. Publikace se zabývaly dada a surrealismem, koncentračními tábory z II. světové války, hudbou přírodních národů, vztahem

mezi Friedrichem Nietzschem a Richardem Wagnerem, minimálním a koncepčním uměním. Pod číslem 9 vyšla necenzurovaná próza Bohumila Hrabala Obsluhoval jsem anglického krále.

Jazzová sekce byla mimoto pořadatelem a organizátorem jazzových dnů, setkání rockové, jazzové a Internativní hudební scény, kde vystupovali amatéři i profesionálové, avantgarda vedle usedlejších hudebních forem. Zájemců o členství v Jazzové sekci bylo najednou tolik, že z technických příčin musel být příjem nových členů dočasně zastaven a adepti byli registrováni jako čekatelé. Jazzová sekce totiž pracovala na amatérské bázi a s nedostatkem základního technického vybavení nemohla tento nápor úspěšně zvládnout.

Sekce nebyla rutinným nakladatelstvím, hudební agenturou nebo stálou a placenou hudební redakcí. Byla to parta nadšenců, která vše dělala na koleně, ve svém volném čase a prakticky zdarma. To je důležitý moment, který je v západních zemích často opomíjen a zhusta nechápán. Ve světě tuhého konkurenčního boje a rozmanitých nátlakových skupin, vydávajících a propagujících kdeso, jen velmi těžko může vystoupit význam Jazzové sekce pro československého občana v pravém světle.

V Československu je řada knižních nakladatelství. S množstvím profesionálních pracovníků a externistů, a rozsáhlými budovami a technickým vybavením, které je možná zastaralé, ale proti možnostem Jazzové sekce královské. Činnost oficiálních nakladatelství je zmenšeným modelem celého systému: převládá nepružnost, těžkopádnost, ignorace, často také nekvalifikovanost, neznalost šíře problematiky dané oblasti a jejích vývojových trendů. Nežli se vůbec přistoupí k uvažování o možnosti vydání toho kterého díla, projde několika komisemi a předběžnými řbitry, jejich odborná kompetence je často více než diskutabilní. Také je prověřována politická bezúhonnost autora až do pátého kolena. Když se stane zázrak a dílo se /nezřídka za vydatné pomoci protekce a bakšiše/, profiltrováno a proklepáno, dostane k bodu, kdy vztyčený palec rozhodne o jeho zařazení do edičního plánu, nastává další kolotoč, tentokrát technické povahy. Není papír, nejsou tiskárenské kapacity, nejsou lidi. Když byl nedávno vysoce postavený úředník Ministerstva kultury dotázán, proč ještě není na trhu knížka, která

měla vyjít před půl rokem, rozhodil ruce a bezmocně odpověděl:
"Copak jsem Jazzová sekce?"

Jazzová sekce vydávala nezávislou, nekonformní a necenzurovanou literaturu, píše se v západním tisku. Avšak to je jenom jedna strana mince. Pružnost a operativnost sekce, řízená skupinkou nadšených amatérů, vyrážející dech profíkům, z pohledu ministerských úředníků konajícího uvnitř tohoto nefungujícího systému téměř zázraky, to je rukavice hozená do tváře nejen ministerským úředníkům, ale v konečném důsledku i celému tomuto systému. Už jenom výsledky činnosti Jazzové sekce a její efektivnost jsou těžkou urážkou všem oficiálním institucím. Jak trapně a uboze ve světle práce Jazzové sekce vypadají výmluvy odpovědných pracovníků, že oni by rádi, to ano, moc rádi, ale když on prosím není papír. Jak je vůbec možné, že státní instituce s rozsáhlými pravomocemi, které mají vždy a všude apriorní přednost před soukromým občanem i před spolky typu Svazu hudebníků, nesvedou s vynaložením obrovských prostředků a sil to, co dokázala svépomocí ve volných chvílkách po práci hrstka entuziastů z domečku Ke krčské stráni č. 611?

Takto nazíráno je vlastně úplně jedno, jestli sekce vydávala knížky o rockové hudbě nebo jestli by se bývala věnovala problémům zahrádkářů či filatelistů. Důležité je, že nastavila zrcadlo systému, který se v něm najednou vidí v celé své nahotě, neschopnosti a mizérii. Najednou přestává pomáhat lhaní do kapsy, velkohubé oslavné ódy na vlastní práci a dokonalost, poplácávání po zádech se slovy, jak jsme vlastně dobří. Nejste dobří, říká zrcadlo. Jste podvodníci ohlupující sebe i národ. Jak z toho ven? Změnit systém? Rozbít zrcadlo je mnohem snazší.

/gfm/

485

Z Á Z N A M

Práce Evy Kmentové v tom trochu strašidelném podzemí představují náhodný kousíček jejího celoživotního díla. Ale i náhody mívají své zákonitosti.

Náhodou se k dopravě plastik na tuto výstavu sehnal právě tenhle a ne jiný kamión, uvezl jich, z těch, které byly, zase možná náhodou, k dispozici, jen tolik, kolik stačil. A když se teď péčí instalátorů seřadily a osvětlily, ukázalo se, že kombinací náhod, spěchu a improvizace vznikl soubor malý, ale skoro symbolický příznačný pro období zásadního zlomu v Evině práci.

Torzo ženy s rukama zdviženýma v jakémsi ochranném, ale možná také v blaženém gestu před lůnem, a dvě plastiky s názvy Svatá hlava, vznikly na samém konci šedesátých let. Byla to doba, kdy se u ní už dovršovala éra prací vzniklých sochařskou konstrukcí, a kdy se bouřlivě otevřelo a rozvíjelo období definitivního příklonu k novému způsobu sebevyjádření: k nízkému reliéfu s plastickým záznamem stop a hnutí života přírody a věcí blízkých na dosah a k otiskování a odlévání něčeho člověku ještě bližšího, než je svět jeho nejbližšího okolí: otiskování do sádry a odlévání sebe samé vlastní ruky, tváře, rtů, čela, paží, břicha, chodidel. V plastice nazvané Lidské vejce dokonce celého těla v poloze zárodku schouleného v oválném prostoru.

Stojící socha ženy i obě Svaté hlavy jsou ještě stavebná sochařská práce, ale už kombinovaná s odlitými otisky paží a prstů. Všechny ostatní vystavené plastiky jsou z období otiskování a odlévání života kolem člověka: listů, trávy, plátna, kusů dřeva, stop, konečkové prstů jakoby rostlinně rašících z půdy, prstů v pohybu a běhu, rtů - citlivosti, krásy a mlčení rtů, poskládaných na vystaveném reliéfu do magického znamení kříže.

Třebaže jsou tedy plastiky na té maličké výstavce typické pro dvě odlišné polohy sochařství Evy Kmentové, nemohou divákům víc než sotva naznačit, co se odehrálo v jejím neobyčejném tvůrčím vývoji v době, která jedné z nich předcházela a po druhé následovala. Návštěvníci, kteří výstavou projdou, možná pocítí z toho kousku moderního umění kousek jemné a svr-

chované ženskosti, něhy, a zároveň zavanutí hravého i zkoumavého a odvážně experimentujícího ducha. Nebudou to trénování návštěvníci výtvarnických vernisáží. Někteří se podívají divnému torzu, jiní placatým oválům hlav, možná nad nimi zakrouťí hlavou nebo je pochopí jako zábavnou kuriózní fantazií.

Ale vlastně to nevadí. Každé hnutí myslí, které vyvolají, je dobré. Vytrhuje z lhostejnosti, přiměje mysl diváka k nějaké reakci, dotkne se možná v lidech něčeho, o čem nevědí, že to v sobě mají.

Věděli a chápali by ovšem víc, kdyby znali ty zmíněné vývojové souvislosti.

Eva Kmentová si vlastně už v dětství a v nejranějším dospívání našla svou nejvlastnější estetiku. Psala o tom Chalupckému už skoro na konci krátkého života, který jí byl vyměřen:

"Myslím, že moje "umění" vzniklo asi tak v šestém až dvanáctém roce mého života. /Pak mi trvalo asi 30 let, než jsem se k němu "propracovala" zpátky./ Měla jsem štěstí, žila jsem na venkově. Byla jsem sama na bílých zamrzlých plochách rybníků. Ticho, jen stopy od mých bruslí nebo lyží. Otisky ptačích stop. Ticho, když se sypal sníh ze stromů - jako závoje. Bylo několik chvil, které si ostře pamatuji. Nevím, co jsem si myslela, asi nic, ale bylo to takové velké, plné, všeobjímající až do neskutečna. Snad velká dětská radost nebo spíš tušení něčeho krásného."

Rodinné danosti a probouzející se potřeba zaznamenávat barevnými tužkami takto viděný svět stop, cest, oken, nebe, jí nakonec přivedly ke studiu sochařství. Ve třídě profesora Wagnera se důvěrně poznala s celou mohutnou skupinou vysoce talentovaných spolužáků, budoucích významných sochařů a sochařek, poznala tam i svého pozdějšího muže Olbrama Zoubka.

Generace těchto umělců, dychtivá poznání svých předchůdců v domácím a hlavně ve světovém sochařství, prožila roky prvního objevovatelského nadšení, brzy na to, v padesátých letech období spoutanosti, a konečně, v šedesátých letech krátkou, ale intenzivní éru tvůrčí volnosti.

Měla tehdy, jako členka Trasy nejdřív šťastné období příklonu k légérevské estetice, později období volné abstrakce, kdy udivovala svébytností i silou invence, až konečně velkým,

jakoby zákonitým a skoro osudovým obloukem došla k onomu období zlomu a návratu k sobě samé.

Kritikové a historici umění i řada sochařů a jiných umělců hodnotí to konečné sebenakzení Evy Kmentové jako jedinečný fenomén a dílo tohoto jejího rozhodujícího období až do osmdesátého roku řadí po bok nejpůvodnějšímu, co přineslo světové moderní umění těch let.

Jindřich Chaloupecký píše:

"Co dodává dílu Evy Kmentové zvláštní charakter, je, že skutečnost pro ni byla více dotýkáním než věděním. Její otisky a odlitky, později její mačkané papíry i její kresby, to jsou události, uskutečňující se na hranici mezi tělem a světem, události těla, jež se dotýká světa a události světa, jenž se dotýká těla... Jsou to stopy, dotyky něčeho nepřítomného, ale v této nepřítomnosti se jimi hlásí skutečnost, která je zvláštním způsobem přítomná nyní více než kdy jindy, přítomná něčím podstatným v sobě. Ty malé prázdnoty jejich objemů jsou znamením velké prázdnoty, která nás objímá. Není to prázdnota nicoty: naopak, je to plnost jsoucnosti..."

V tichu, bělosti, neviditelnosti je dotyk věčné přítomnosti - radost tušení něčeho krásného... cokoli tu ještě může být čímkoli. Odlitek těla je loukou a nebem; otisk dlaní motýlem; odlitek polštáře možná oblaky, pahorkatou krajinou, čímkoli jiným. Svět je svou vlastní metaforou..."

Ještě jinak by se dalo říci, že je neustálé objevování nedotčené neposkvřené původnosti světa jako důvodu k životu, k radosti a k odvaze nedat ten svět, ať je jakkoli ohrožován.

Proto se mi zdá chvíle, kdy se Evá Kmentová rozhodovala pro výsledný způsob své práce, pro tu poetiku, které pak zůstala věrná až do konce, mnohem víc než návrat k čistému světu dětství. Jeví se mi spíš jako konečné odhodlání k onomu druhu umělecké mravnosti, která zavazuje umělce, aby vším, co dělá a jak to dělá, dával neustále v sázku nejvíc, co má: sám sebe. Je zvláštní, jak se tato maxima, ten vnitřní příkaz dělat v umění pouze to, co mohu a chci dělat sám za sebe a sám sebou za to ručit, stává devízou čím dál většího počtu umělců hodných toho jména - všude ve světě i u nás. Tvůrce tohoto typu už najednou nemůže mluvit jménem světa, který zobrazuje, jménem postav, které líčí, jménem společenských pohybů, které

popisuje. Může mluvit jen za sebe. I v literatuře přibývá prací, v nichž první osoba není už jen zvolená tradiční forma, ale skutečné vypravěčovo já. Umělec přestává být obrněn vševědčností: smysl i poslání své práce vidí jen a jen v pravdivosti k sobě a v pravdě o sobě samém, přesvědčen, že když to bude dělat dobře, bude to znamenat i mnoho jiného. Vlastně se tím zvláště odzbrojuje, když došel k rozhodnutí nevědět každým tvarem svého umění víc než sám sebe, nebýt ničím jiným než sám sebou, nedat se ničím k ničemu přinutit, není-li to ve shodě s ním, nesloužit ničemu jinému než tomu, čemu chce sám a nevyovědět víc než může jen sám sebou, svým životem, svým duchem a tělem.

Vydává se tím všanc přesile světa, násilí civilizačních doktrín, obecně zavedeným normám a obecně přijímaným pravdám. Nedělá proti tomu nic víc, než že je za všech okolností sám sebou.

Eva Kmentová je z těchto tvůrců. Onu náhle tak znovu aktuálně novou nezcizitelnou mravnost umění dělá doslova a hájí doslova svým tělem. Jedna její plastika nazvaná Ruce, představuje odlitek jejích rukou, obrácených dlaněmi k divákovi. Plocha, na níž jsou ruce připevněny, je poseta sledem drobných otvorů, jako by po ní prošla dávka ze samopalu. Čtyři zásahy prorazily i jednu ruku. Jak může umělec stát víc za étosem svého umění?

Vlasta Chramostová:

REVIZOR A NAŠI FURIANTI

"Jede k nám revizor!" Tímto oznámením začíná i končí klasická ruská komedie.

Mezitím jsme svědky tvrdé obžaloby společenských poměrů v gubernii, kde se zastavil čas, zatuhl vzduch i mezilidské vztahy, rozmohla se korupce a nepořádek, všichni kradou, nikdo pořádně nepracuje a obecní radní se špatným svědomím drží v šachu občany i sami sebe.

Nechci vyprávět obsah známé hry. Chci se jen přiznat, že jsem na ni i na naši národní činohru Ladislava Stroupežnického musela myslet, když začátkem letošního dubna přijel do Prahy významný host. Hlavní město, jindy špinavé a oprýskané, bylo najednou čisté, až se občan nestačil divit, jak rychle se dalo odstranit, co mu ztrpčuje život, a pro jednou zařídit - ovšem - že jen někde - co by mělo být stálou samozřejmostí.

Revizor nebyl jako u Gogola nečekaný, nepravý a neznámý. Naopak. Ve světové politice je hvězdou první velikosti s bystrými očima, se zjevem vyzařujícím energii - a na rozdíl od svých jakoby už zaživa mumifikovaných předchůdců přichází k mezinárodním jednáním z našeho století. Svým programem vyvolává ve světě naději a v Československu - jako v Gogolovi - si lid spojil s jeho příjezdem víru v nápravu místních záležitostí. V obou případech kádry, co to mají všecko na svědomí, zůstávají na konci inscenace na místech, občané jsou zklamáni - a hra začíná od začátku. Nejistota z ne dost jasných okolností příjezdu dává do pohybu problematickou aktivitu a policejní direktor přikazuje:

"Poslyšte, uděláte to takhle: čtvrtní Pugovicyn je granát-ník, ať se postaví pro ozdobu na most a dělá pořádek tam. A rozbouřejte honem ten starý plot, co stojí vedle ševce, a postavte tam slaměný vích - aby to vypadalo jako nějaká regulace, já zapomněl, že u plotu leží čtyřicet for všelijakého smetí... A jestli se pan úředník bude ptát na službu, zda jsou spokojeni? - tak ať řeknou: "Docela spokojeni, excellence!" a kdo nebude spokojen, tomu pak tu nespokojenost z hlavy vyženu..!"

Ale šarmantní revizor umí jednat s lidmi, hovoří přátelsky, televizní obrazovka hýří barvami, kyticemi, mávátky, dětskými úsměvy. Vojenská hudba provází přehlídky, lidová hudba, vítání chlebem a solí, naše všim vlají vyprané prapory a obloha je, alespoň první den, ještě modrá a bez mráčků. Představenstvo překypuje vstřícností, tuhne v permanentním pozoru, provází hosta městem i podniky. Vybraní zaměstnanci si chválí sociální vymoženosti, rekreace, platy, dokonce i přidělování bytů, k čemuž je u nás potřeba už hodně pokrytectví, když čekací lhůta je bez protekce a úplatků někde až patnáct let.

Večer dojde i na divadlo, národní sbory zazpívají "Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá." Tím je ovšem současná nálada místních obyvatel tlumočena poněkud mylně a zamlčen hlavní problém. Ale mentalita zdejšího lidu je v opeře, činohře i v životě přece jen podobná, i když se tu dnes naši furianti v hospodách přou o politiku, prodávají spíš tuzexové bony než nevěsty, všichni společně nadávají na poměry a vymyšlejí hesla jako "Se Sovětským svazem proti KSČ!" Host to nepochybně tuší, ale spokojuje se tím, že se pracující projevují poslušně a slibují na starých strojích realizovat novou strategii urychlení. Všecko vypadá zkrátka dobře.

Naše národní básnířka Božena Němcová někdy před sto čtyřiceti lety vyslovila v rozpravě o zamýšlených překladech z N.V. Gogola obavu, jestli by mu čtenáři v Čechách ve zcela odlišných poměrech, psujících v Rakousko-Uhersku a carském Rusku, dobře rozuměli. Asi by se divila, jaká jakému pokroku od té doby v tomto směru došlo, jak se ten báječný vypravěč a humorista u nás zabydlel. Revizor má úspěch a obecenstvo si s ním rozumí. Podobnost místních poměrů se situací v předváděné gubernii není náhodná. Dávno jsme se stali herci v téhle hře a Gogol nám vlezl prostřednictvím svých omezených hejtmanů, pokrytců a ustrašených patolízalů do každodenního života škol, nemocnic, úřadů, k soudům - i do postele. Mnohým i pod kůži. Jen výprava je moderní.

Divadelní představení netrvá dlouho a vyvolává osvobozující salvy smíchu. Když jste ale přinuceni přes čtyři desítky let hrát roli manipulovaného lidu, on vás ten smích, houloučkové, brzo přejde.

Naši furianti Ladislava Stroupežnického zobrazují stej-

ně jako Revizor sociální vztahy, problematické a směšné lidské vlastnosti, tu i tam se to hemží postavami vykreslenými s dokonalou drobnokresbou a psychologicky hluboce motivovaným konáním. Ruský mistr společenské satiry je ale krutější. Nemilosrdně odhaluje tmářské a zaostalé samoděržaví, co postava to šejdíř, a prostřednictvím nejhoršího z nich zaútočí na diváky: "Čemu se smějete? Sami sobě se smějete!" A nechá je v tom.

Náš klasik je mnohem laskavější. Ve hře je řada dobrotivých postav a autor dá svým furiantům šanci. Česká národní komedie je celým svým duchem jiná: krejčík /! /napíše paličskou listinu, aby zkompromitoval kvalifikovaného konkurenta vysloužilce Bláhu a získal ponocenství. Před zasedáním obecní rady, kde chtěli rozumné řešení a volbu zpečetit hlasováním, přišel je licoměrný krejčík vysloužilci pomluvu, že chce na obec seslat červeného kohouta. Vyřadí tak Bláhu ze hry, pokazí vztahy v obci a všichni dojdou újmy. A místo chytrého, spolehlivého a světa znalého poctivce dostane funkci a s ní obecní buvolí roh na troubení času, teplý kožíšek a dvě housky záludná, malá a hloupá duše - náš krejčík. Ale na rozdíl od ruské hry nechá náš autor své hříšníky ještě prohlédnout svou omezenou prostoduchost, odhalit podvod, kterým se nechali splést, vypořádat se s omyly a vlastními silami dát věci obce do pořádku.

I dnes po létech si dokážu vybavit dva jedinečné okamžiky znamenité inscenace Našich furiantů činohry Národního divadla, která se udržela na repertoáru víc jak šest sezón. V konci sedmdesátých let se režisérovi Miroslavu Macháčkovi podařilo cosi zcela mimořádného. Všechno představení tolik současností, líbezná poezie i hluboké národní vroucnosti, dopřál divákům zasát se od plic, jak se sluší v komedii. Když však spravedlivá starostka donutí svého muže a všechny radní, aby napravili křivdu, kterou spáchali zvolením udavačského krejčíka - tehdy hlediště ztichlo, že byste špendlíček slyšeli padnout. Však jsem také zaslechla, jak se zapíchl do špatného svědomí náhle zamýšleného a zvažného publika, které se namo sobotní představení sjelo ze všech koutů země. Setmělé hlediště plné furiantů po všem blaženém smíchu teď upřímně a hluboce prožívalo věčné české drama. Vždyť každý z nich dal někdy na schůzi a při volbách hlas někomu, komu nechtěl, v komisi nebo výboru zbaběle mlčel, když měl promluvit, a na shromážděních poslušně zvedal ruku, třebaže cítil, že to není v pořádku.

A pak obecní smíření. Středem jeviště zvolna procházeli shromážděnou obcí krásná Markýtka a vysloužilec a před zraky všech tu hanebnou listinu spálili. Nesli ji dopředu proti hledišti v hlubokém tichu a já mohu odpřisáhnout, že v té chvíli všichni - inscenátor, herci i diváci - sálali společným teplem, dotrou vůlí a touhou, aby se i jejich tíseň a nespokojenost vyřešila právě tak... Ale bez spálené listiny, se kterou by uhořely všechny špatnosti a lži, bez vrácené cti není možné překročit minulost, nalézt ztracené sebevědomí, radost z práce a vykročit do lepších dnů.

Chtělo by se zažertovat, že by to nemuselo být tak obtížné, vždyť na našem malém plácku šlo častěji o pomocenství než o světovládu. Ale všechno mne to přitahuje k myšlenkám vážným až pochmurným. V podtextu události ze začátku dubna jsem necítila úsilí o "glasnost" a "sjednocení činů a faktů", zato velmocenskou potřebu inteligentních otroků. Za sebe i za jiné jsem byla uražená a ponížena a po česku cítila, že tento způsob pražského jara s příjezdem revizora není pro naši zemi ten nejlepší. Zcela chybí pochopení nemilitantního národa, který chce, co lidé všude na světě - ale žije ve střední Evropě.

Ještě na jedno místo v Evropě přijel začátkem letošního dubna vedoucí představitel státu demonstrovat vůli k překročení minulosti a novému uspořádání vztahů. Poprvé od konce druhé světové války navštívil Západní Německo izraelský prezident H. Herzog. Po široké a kontroverzní diskusi před plánovanou návštěvou zvítězil většinový názor, že po víc jak 40 letech by mělo být možné obnovit na novém historickém základu kontakty mezi oběma zeměmi, dívat se dopředu a spolupracovat k oboustrannému užitku.

Prezident navštívil koncentrační tábor v Bergen-Belsenu, kde zahynuly statisíce židů. Položil věnce a na slavnostní ceremonii zdůraznil, že "prominout mohou jen mrtví, zatímco živí nemají právo zapomenout".

Tomu říkám nadějná otevřenost, jejíž plnohodnotný smysl nesmí zatěžovat zamlčované násilí, nespravedlnosti a pocit, že malé země nemají právo na pardon, musí si nechat všechno líbit - i zbavit se paměti, hrdosti i historie.

P.S.

Ldy bych se mohla zúčastnit sjezdu dramatických umělců, který v Praze zrovna probíhá, řekla bych zhruba to, co jsem právě napsala, jenže formou diskusního příspěvku.

Možná bych se i já zaštitila Sovětským svazem, jak je v našem kraji zvykem. V kinech tam hrají Tarkovského, viděla jsem gruzínský film Lokání. V oblasti filmu a divadla se projevuje skutečný pokus o "glasnost" ve slovech i činech, včetně pozvání významných umělců z emigrace domů.

Nesmlčela bych o našich zakázaných dramaticích, spisovatelích, básnících, historících, kterých je na malou zemi za padesát nemocných roků novodobých československých dějin neslušná řada. A nesmlčela bych hlavní. kulturu mohou těžko vést lidé bez úrovně, kteří jí nerozumějí, nemají ji rádi, zato setrvávají urputně na svých místech i mocensky jsou na nich udržováni, aby kulturu oklešťovali, zbavili kontinuity i tradic. Ředitelovat přední pražské divadlo by, pravda, neměl ten, komu se léta oprávněně říká hrobař českého divadla. A desetiletí vychovávat mladé talenty by jistě neměl profesor sám celoživotně a prokazatelně bez talentu. Nelze mlčky přecházet, že oni a četní jim podobní budou vší silou brzdit jakékoli ozdravení, protože k jejich postavení jim nedopomohl výsostný talent, profesionalismus, vzdělání a inteligence, ale schopnost udělat na rozkaz cokoli. Na jejich místa je v osmašedesátém dotlačila síla vojsk pěti cizích armád.

V Praze 5. 5. 1987

Literární zločiny Jaroslava Švestky

Ještě pořád, i v této chvíli, si odpykává jednorozční trest vězení Jaroslav Švestka, lesní dělník z Protivína. Jak víme, byl odsouzen za ryze literární zločin, zapsal si myšlenky a seznámil s nimi více než tři osoby. Podlehl lákadlu papíru a psacího náčiní. "Už jen málo mě těší psát, ale jsou případy, kdy prostě musím, protože mně to pomůže lépe přemýšlet - věci si utřídit a sformulovat."

Dostala se mi do ruky část inkriminovaných "písemností" a zdá se mi, že bude užitečné, když seznámím obec nezávislých spisovatelů a čtenářů s ukázkami textů, kvůli kterým tráví Jaroslav Švestka své dni na Borech. Třeba ani všichni neuvěří, ani mně se nechtělo věřit.

Jaký zločin, proboha? Převážná většina mně dostupných textů je naplněna ekologickým zděšením. Přirozeným u člověka, který si v lese vydělává na živobytí a v lese přemýšlí. Nenacházím tu jiný zločin, Švestka prostě jen otevřeněji a zoufaleji nazývá pravým jménem tu devastaci, o které beztak čteme v učesaných člancích v novinách a o které všichni víme. Švestka je filozofující "zelený", přičítá se mu celé konzumní zbytnělost průmyslové civilizace, je mu zle při pomýšlení, jak draze platí příroda za naše pohodlí, dost se přitom vzteká, jak je ostatně obvyklé v těchto kruzích v celé Evropě. Naše soudní orgány odsoudily ve Švestkovi radikální ekologické hnutí a kdyby to nebylo tak trapné, vajádřily by jim své sympatie možná i západní chemické koncerny a akcionáři atomového průmyslu.

Švestka je ve svých textech naježen na všechny strany a svůj díl dostává přirozeně naše stagnující a připitomělá současnost. Jak by ne, je snad někdo, kdo to nevidí? Švestkovo neštěstí spočívá jen v tom, že své pobouření nedává najevo jen v hospodách, jak to činí jiní, ale že je myšlenkově i stylově čistě formuluje a ~~klade~~ klade na papír. Zapsaná myšlenka pak nevyžaduje udání, vyšetřovatelům a žalobcům se ve svém černém na bílém přímo nabízí. Ať to bylo, jak to bylo, ve Švestkově případě byla odsouzena do vězení hlava, která si prostě nedávala pozor, myslela, trápila se a bouřila se.

Švestka svěřoval své myšlenky dopisům, napsal dopisy Ježíši Nazaretskému a Albertu Einsteinovi, ty zůstaly neodeslány, napsal však i dopisy přátelům, ty byly odeslány a to byla ta chyba. Kromě toho píše Švestka i epigramy, "těžítka" a krátké prózy.

M. Šimečka

Z dopisu č. 4

.... Problémů latentně přibývá a to přese všechnen zdánlivý dostatek, takový, jako nikdy v předešlé historii. Celá populace upadla do sebeklamu, který může být osudným. Obrazně: asi jako když v sedmém patře vstoupíš do výtahu, ve kterém náhodně zrovna není kabina. Padáješ šachtou, můžeš si libovat, že budeš dole dříve než minule, když jsi byl spouštěn v bedně na lanech. V této intenci mohu ještě pokračovat, protože mě popuzují všechny optimismy z toho, že např. nafta, cín a měď nám vydrží o sto let déle, než jsme počítali předloni. To se rovná zjištění, že šachta výtahu nekončí

v přízemí, ale až ve sklepech...

...Jsem přesvědčen, že v jakékoliv historické době bylo daleko snadnější ve zdejších biotopu uživit sebe i své blízké, než nám zde připadá dnes. Bylo to snadnější, než se domnívají historikové, akademikové a hlavně politikové.

Meritem věci je fakt, že nikdy v historii si výrobci - rolník, dělník, řemeslník - nesměli ponechat to, co vyrobili. Výrobce byl a je vždy o plody své práce okrádán, často natolik, že na něho samého nezbyvá... Tak nakonec vždy ten, kdo nejvíce vyrobil si nejméně mohl ponechat. I dnes zde mají důstojníci vyšší životní standart, lépe jedí než soustružníci či družstevníci...

...Onen historický hlad pracujících lidí považují za nejobornější fenomen lidských dějin. Rád bych znal, je-li v tomto vesmíru alespoň ještě jedna planeta rozumných /údajně/ bytostí s tak ubohou historií.

Možná bych nyní mohl být napaden jako téměř marxista-teoretik, domněle právem. Ale budu tvrdit, že učení je věcí jednou a realita druhou. Realizace marxismu, možná jen domnělá, žádnou novou kvalitu nepřinesla. Věci byly pouze přejmenovány. Nevidím rozdíl mezi knězem a tajemníkem pro ideologii. A pořád jsem přesvědčen, že vnitřní pád každého učení jakkoliv pozitivního humanisticky, začíná v onom momentu, kdy se jím začne živit první profesionální vykladač.

Zde je i vysvětlení, proč tak hodně nemám rád vojáky z povolání, okresní tajemníky všech organizací i stran a ještě dlouhou řadu jiných osob. Vážím si popelářů a ševců, protože je potřebuji. Pohrdám vojenskými letci, protože na mě parazitují. Vcelku mi může být lhostejným, jestli mě okrádá tuzemec či cizozemec. Proto také, tvrdím, že právem oponuji reálnému socialismu...

...Kam jen myšlenky zalétnou, narážejí na podivnosti. Afrika je zemědělským kontinentem. A 80% všech potravin vyrobených v Africe je z práce žen. Čím se tedy zabývají afričtí muži si představit neumím, domyslet také ne.

Kdysi se z carského Ruska vyvážela pšenice do Francie.

Nicaraguiská vesničanka vysvětluje novináři, proč nyní má ještě méně jídla než za Somozy: "Muži jsou v armádě, nebo u partyzánů nebo mrtví." /National Geographic Magazin 12.85/

Komupak asi berou jídlo Arafatovi palestinští hrdinové?

Kdo živí ony kurví výplodky, které střílely ve Vídni a v Ří-

mě na lidi, kteří letěli na vánoce domů?

S tímhle bych nikdy nemohl skončit...

...Tato posedlost - ne vzděláním, protože to může každý sám po práci získat jakékoliv se mu jen zlíbí v jakékoliv disciplině - tato posedlost papírem - glejtem - mě fascinuje. Vidím, že pro drtivou většinu rodin je dnes zde nutnost, už po všech snahách zcela nevyhnutelná, dát dceru či syna učit se řemeslo stejně obtížná jako plíseň na nohách, ba snad jako pohlavní nákaza. Je to rodinnou hanbou... Také si neumím představit, co nadělá s psychikou občanů nedávné zdejší povýšení učebních poměrů na středoškolské vzdělání. Jaký z domnělého vzdělání asi vypukne ~~upr~~ úprk od svěráků a šicích strojů... Jistě, část zachytí vojenské školy, ale co ten do konce života deprivovaný zbytek?

Věřím, že člověk má především pracovat - dělat práci v původním slova smyslu, práci užitečnou. Věřím, že člověk má být skromným. Věřím, že člověk má žít především duchovně, protože na rozdíl od paviána, o žízale nemluvě, má na to jistý prostředek vhodný. A to věřím nejen proto, že přemýšlení stojí nejméně kilowat - to i proto, že nejhezčí jsou ti lidé, kteří nejsou duchovně líní.

Na pohonné hmoty spotřebované v jediném závodě Formule - 1 by jedna sanitka dokázala jezdit dlouhá léta. Však člověk se zá-
nětem slepého střeva ztrácí náladu i na ty nejdramatičtější televizní přenosy.

My dnes s bezohlednou surovostí rabujeme svět našich dětí.

.... Netuším, nakolik mně bude rozuměno. Jsem ochoten o těchto věcech diskutovat s kýmkoliv, protože tvrdím, že konfrontace názorů je úplně nejlepším tříbením myslí. Opak mohu doložit docela tragickými příklady ze současna země, ve které žiji. Také na tohle mám metaforu: Člověk někdy je blbej, jindy ne. Většinou jedin-
ců to nedá, protože nechtějí být blby - a tak o své blbosti přemýšlejí. Přemýšlením se pak mnohého nemoudrého mohou vyvarovat. Člověk, který si sám vymůže, aby mu nikdy nikdo nemohl říci, že je blbým, je na nejlepší cestě k intelektuálnímu suicidiu. Případně, v lepší verzi, k notnému tomu - zhloupnutí....

8. a 9. dubna 1986 v Protivíně

Návrh stanov Moskevského družstevního nakladatelství

Všesvazová dobrovolná společnost přátel knihy, Moskevská organizace spisovatelů (Moskevské oddělení Litfondu SSSR) a Sovětský fond kultury zakládají v zájmu dalšího formování komunistického vědomí sovětských lidí, zvýšení jejich duchovní a estetické úrovně, v zájmu zvyšování úlohy literatury a k podpoře co nejaktivnějšího uskutečňování přestavby podle dokumentů přijatých 27. sjezdem KSSS i dalšími plény ÚV KSSS, v zájmu rozšíření demokratických principů v nakladatelské činnosti a poskytnutí skutečné podpory mladým spisovatelům Moskevské družstevní nakladatelství s účastí individuálních podílníků z řad moskevských spisovatelů.

Družstevní nakladatelství je společenská organizace, která pracuje na základě čl. 7, 47, 50 a 51 Ústavy SSSR a klade si za cíl napomáhat uspokojování neustále stoupající poptávky po nakladatelské produkci a všestranně podporovat linii otevřené politiky, demokracie a tvůrčí iniciativy v naší společnosti.

Nakladatelství se ve své činnosti řídí existujícími Směrnicemi o socialistickém podniku a dalšími zákonnými ustanoveními o tisku a zákonnými normami o družstevnictví a Zákonem o individuální pracovní činnosti s přihlédnutím k specifičnosti družstevní nakladatelské činnosti.

Charakteristické rysy tohoto nakladatelství:

1/ Princip družstevnictví. Družstvo je vytvořeno z vkladů tří společenských organizací, a to Všesvazové dobrovolné společnosti přátel knihy, Moskevského oddělení Litfondu SSSR a Sovětského fondu kultury a dále z individuálních vkladů členů družstva (moskevských spisovatelů). Společenské organizace, jež tvoří podílníky družstva, vkládají nejméně 50% základního kapitálu (každá do výše 17%), vklad individuálních podílníků se může pohybovat od 1000 do 3000 rublů. Příjmy nakladatelství rozděluje po odečtení nezbytných výdajů členská schůze podle velikosti vkladu. Svou finanční činnost podporuje nakladatelství též bezúročnými bankovními půjčkami podle výnosu ministerstva financí SSSR.

Individuální členové se do družstevního nakladatelství přijímají na doporučení tvůrčích organizací Moskevské organizace Svazu spisovatelů RSFSR.

2/ Samospráva. Hlavní orgán nakladatelství - výroční členská schůze - volí správní radu, která je jí odpovědná a funguje po dobu čtyř let. Správní rada řídí během tohoto období ideověumělecky a organizačně veškerou činnost nakladatelství, každoročně podává členské výroční schůzi zprávu o své činnosti výrobní i finanční. V čele správní rady je předseda, do jehož povinností spadá řízení veškeré činnosti nakladatelství. Provozní stránku má na starosti organizační ředitel. Stav zaměstnanců se řídí množstvím vydávané produkce v souladu s normami Státní vydavatelské správy (Goskomizdat) SSSR. Za práci dostávají zaměstnanci plat plus prémie podle výše zisku nakladatelství. Výši prémie stanoví výroční členská schůze.

3/ Operativnost. Rukopis nebo nový náklad knihy musí být vydán nejpozději šest měsíců po odevzdání do výroby (vyrábí-li se v polygrafické základně družstva).

4/ Právní samostatnost. Nakladatelství je právní osoba, disponuje základním i obrátovým kapitálem, může svým jménem uzavírat pracovní smlouvy, které vyplývají z jeho funkcí, může být žalobcem i obžalovaným v soudní při nebo při arbitráži. Nakladatelství si zřizuje konto ve Státní bance BSSR, dostává nezbytné úvěry a půjčky a řídí také svou provozní činnost. Používá razítka se svým názvem a znakem a též hranatého razítka se svým názvem.

5/ Autorský honorář. Nakladatelství má právo honorovat autorům jejich nová i znovu vydávaná díla podle normy, schválené výroční členskou schůzí, a to jak za autorský arch novinek, tak za nové vydání díla. Honorář podle nákladu i honorář za dotisk nákladu stanoví rovněž výroční členská schůze. Nakladatelství také publikuje knihy přeložené z cizích jazyků a z jazyků národů SSSR. Nakladatelství uzavírá s autorem smlouvu, kterou schvaluje výroční schůze členů.

6/ Výrobní základna. Nakladatelství si buduje vlastní výrobní polygrafickou a distribuční základnu, přičemž využívá volné polygrafické kapacity podniků Státní nakladatelské správy (Goskomizdat) SSSR a jiných institucí a ministerstev, přičemž k plnění svých objednávek využívá (při práci na několika pracovištích) pracovníků těchto podniků v druhých a třetích směnách a také důchodců, jejichž práce je odměňována podle sazebníku, schváleného výroční členskou schůzí. Nakladatelství využívá limitovaných fondů papíru a dalších nezbytných polygrafických materiálů, které získává z prodeje ve velkém za existující plánované ceny. Limity určuje Sovmin SSSR. Dopravu, elektrickou energii, používání služebních místností, telefonů a prostředků

masové informace k reklamním účelům hradí nakladatelství podle zásad, platných pro ostatní nakladatelství.

7/ Realizace výroby. Nakladatelství má k dispozici vlastní knižní obchod, navazuje smluvní vztahy s jinými organizacemi, zabývajícími se distribucí knih, a podřízenými Goskomizdatu SSSR, Centrosojuzu a Sojuzpečati. Nakladatelství má právo stanovit zkušební náklad s možností případného dotisku a může také určovat obchodní ceny knih, po nichž je zvýšená poptávka. Nakladatelství vydává své vlastní reklamní a informační materiály.

8/ Odpovědnost. Za ideověuměleckou kvalitu vydávané knižní produkce odpovídají členové správní rady osobně a její předseda. Právo kontroly činnosti nakladatelství má revizní komise, zvolená na výroční členské schůzi; tvoří ji zástupci Moskevské organizace Svazu spisovatelů RSFSR, Moskevského oddělení Litfondu SSSR, Všesvazové dobrovolné společnosti přátel knihy, Sovětského fondu kultury a individuálních členů - podílníků.

9/ Stanovy družstevního nakladatelství jsou formulovány v souladu s nynější situací a schvaluje je výroční členská schůze. Změny stanov mohou být provedeny na každoročních členských schůzích.

(Moskovskij litěrat, 13.3. 1987)

Dnes pokračujeme v diskuzi o družstevních nakladatelstvích, která byla zahájena v Litgazetě článkem N. Voronova "Zatím ještě projekt" (č. 10).

S velkou radostí jsem si přečetl články N. Voronova a V. Kaverina o plánech na vytvoření družstevních spisovatelských nakladatelství. Profil nakladatelství "Věšt" není ještě zcela přesný, ale v zásadě správný. Varianta navržená N. Voronovem má mnoho kladných rysů (pohotové vydávání, samospráva, organizační demokraticismus atd.), podle mne je však nutno najít pružnější model, který by víc vyhovoval zájmům čtenářů. Družstevní nakladatelství by mělo být svou pružností příkladem operativní nakladatelské práce a mělo by přimět Státní vydavatelskou správu SSSR (Goskomizdat) k zamyšlení nad nenormální situací, která se u nás v této oblasti vytvořila. V 19. století se kniha tiskla měsíc, koncem 20. století to trvá léta, průměrně tři roky. Je třeba se vrátit k nakladatelské praxi nebrzděné plánováním: za tři čtyři měsíce po odevzdání rukopisu by měla být kniha vytištěna.

Nakladatelství musí být především vysoce rentabilní a výdaje musí být minimální. Proto by mělo mít omezený počet zaměstnanců, takže pokládám za zcela oprávněné odbourání funkce redaktora. Avšak nahradit redaktory třicetičlennou placenou správní radou znamená přinejmenším přijít o úspory na platech redaktorů. Členové správní rady by neměli dostávat plat, ale část zisku z knihy, kterou každý z nich vybral z knih vydaných v malém nákladu pro další vydání a zpracoval ji redakčně. Kromě toho spisovatel, jehož knihu přijala správní rada k vydání, by měl mít (přeje-li si to) právo vydat své dílo zcela bez účasti redaktora. Čím menší bude aparát nakladatelství, tím lépe.

Základní fond nakladatelství by se měl skládat ze stejných vkladů spisovatelů, členů družstva (1000 rublů) a také z vkladů společenských organizací, zakládajících členů družstva (Moskevského oddělení Litfondu SSSR, Sovětského fondu kultury a Všesvazové dobrovolné společnosti přátel knihy). To je rozumný návrh. Ale vzhledem k tomu, že se v nakladatelství budou vydávat knihy mladých autorů, je třeba prozkoumat možnosti dotací nebo podílnické účasti ÚV Kom-somolu a odborů. Autorský honorář by neměl být stanoven na princí-

42 —
pech řádkového či archového honoráře, jak to navrhuje N. Voronov. Zde nelze napodobovat státní nakladatelství. Autorský (i redaktorský) honorář musí být určen procentem ze zisku nakladatelství. Přijetí rukopisu k vydání předpokládá úhradu nakladatelských výdajů samým spisovatelem. Aby na to autor stačil, je třeba postupovat takto: vydání musí být krajně úsporné a náklady minimální, pokud autor nehradí nějaké zvláštní výdaje, vyplývající z úpravy knihy. Autor hradí (v podobě peněžité zálohy) jen ten minimální náklad, při němž kniha není ztrátová.

U členů družstva tvoří zálohu jejich vklad, ale mladí autoři a autoři, kteří nejsou s to uhradit příspěvek, mohou dostat pro uhrazení zálohy podporu ÚV Komsomolu, Moskevského oddělení Litfondu, ÚV odborů nebo přímo nakladatelství. Je-li kniha finančně úspěšná, záloha se vrací. Základní náklad se má zpravidla určit v takové výši, aby kniha nebyla ztrátová, sazba se nechá stát pro eventuální druhý, třetí atd. tisk (tzv. dotisk). Právě zde se má projevit iniciativa a zkušenost člena správní rady. Právě on má určit konečný náklad knihy. První náklad knihy, o níž má nakladatelství pochybnosti, může být velmi nízký. Nicméně taková kniha musí být vydána, a to výhradně autorovým nákladem nebo s podporou Litfondu, jehož povinností je vydělit finanční prostředky na konkrétní vydavatelskou práci s mládeží. Náklad 1000 kusů zcela postačuje pro zjištění čtenářského ohlasu. V takovém nákladu vycházejí např. sborníky "Semiotika" Tartuské univerzity, které se těší zájmu v SSSR i v ostatním světě. Připomínám, že "Isbornik stichov" V. Chlebnikova (1914) vyšel v nákladu 50 výtisků, zatímco v roce 1922 vyšla kniha téhož autora v nákladu 500 kusů.

N. Voronovem navrhovaný počet titulů (150) družstevního nakladatelství ročně je nedostatečný. To by nevyřešilo nápor, vzniklý nahromaděním rukopisů dvou tisíc moskevských spisovatelů. Navrhují využít zkušenosti práce na základě chozrasčotu nakladatelství GITIS. Mimochodem, mladý nakladatelský pracovník Turčin, který s tím má dobré zkušenosti, by mohl být pověřen, aby spisovatelské družstevní nakladatelství zorganizoval. V GITISu zaplatila kniha náklady na ni vynaložené při rozsahu 10 archů, nákladu 1000 výtisků a ceně 1 rubl 50 kop. Rychlotiskařský stroj stojí 3000 až 5000 rublů (na což by družstevní nakladatelství stačilo) a tento stroj může připravit rukopis k fototisku. V tomto případě budou náklady na tisk nejméně poloviční a autorská záloha by představovala výši

750 rublů, při nákladu 500 výtisků ještě nižší. Pokud by se zvýšila cena nebo náklad na 5000 výtisků, byla by už kniha zisková. Pokládám za účelné vydat 1000 knižních titulů v nákladu 1000 výtisků a potom náklady zvyšovat (za pomoci matric) v souladu s poptávkou a prodejem knihy, ohlasem u kritiky a čtenářů natolik, nakolik si to kniha zaslouží a nakolik je o ni zájem. V některých případech může být náklad zvýšen na 100 000 výtisků i více. Takové knihy přinesou nakladatelství zisk a uhradí všechny další provozní výdaje.

Tímto způsobem každý spisovatel, který složil příspěvek 1500 - 2000 rublů při obyčejném tisku nebo polovinu při fototisku, může jednou za dva roky vydat svou knihu v malém nákladu. Vše další je v rukou čtenářů a kritiky. Dobrá kniha, která se bude dotiskovat, vrátí autorovi jeho výdaje a ještě mu vynese další příjem, čímž mu poskytne honorář, a tak nakladatelství bude mít zisk.

V době otevřené politiky nemohou spisovatelé celá léta být bez možnosti se projevit jen proto, že je velmi obtížné se prosadit do nakladatelských plánů a že někdo suverénně (nebo úzké kolegium) dojde k závěru, že určité dílo není vhodné vydávat. Snad by rozhodující slovo měl mít čtenář, ale není snadné k němu proniknout. Má-li moskevská organizace 2000 členů, měl by mít každý profesionální spisovatel možnost aspoň jednou za dva až tři roky vydat knihu, tím spíš, činí-li tak na svůj účet a na své riziko.

Zisky z editování, vezmeme-li v úvahu honorář z dalších vydání, pokud se uskuteční, se po úhradě daní státu rozdělují na tři části. Část jde na úhradu rozšíření základního fondu nakladatelství, z něhož jsou čerpány všechny operativní výdaje; část jde na účet honoráře autora a redaktora (v jednotné výši, kterou pro všechny stanoví správní rada pro dané období podle výše zisku); část jde na úrokové odpisy členů, přičemž členové správní rady mohou dostávat dvojnásobný až trojnásobný úrokový podíl. Jinými slovy, příjmy členů správní rady nejsou stanoveny jako pevná mzda, která se snadno změní v příjem nezávislý na kvalitě práce nakladatelství, nýbrž jsou to platy skládající se - na rozdíl od členů - z dvojnásobku až trojnásobku procenta z rozdělení veškerých příjmů nakladatelství a z redaktorského "honoráře" (pokud člen správní rady knihu redigoval), závislého stejně jako autorský honorář na finančním výnosu knihy. Stejně by mělo být na úspěchu knihy závislé hodnocení právníka, který musí být členem správní rady.

Předpokládám, že výrobní činnost členů správní rady bude zalo-

žena na demokratických zásadách; řešení jsou přijímána kolegiálně, avšak každý člen správní rady musí mít stejnou možnost nakladatelského podnikání. A po schválení kolegy ve správní radě musí každý využívat svých možností nakladatelského podnikání, přičemž vybírá díla pro masová vydání, stanoví počet vydaných autorů, náklady knih a jejich ceny tak, aby to bylo co nejprospěšnější pro rozvoj sovětské duchovní kultury a současně aby to bylo v souladu s materiálními zájmy nakladatelství. Právě v tomto případě bude práce člena správní rady mít tvůrčí charakter. Bude morálně nebo materiálně zainteresován, takže bude-li si počínat nevhodně, "shoří".

Skupinkaření a nekompetentnost vylučuje přímá materiální závislost člena správní rady na úspěchu a příjmech nakladatelství. Na všechny omyly správní rady budou doplácet členové družstva, jinak by se družstvo změnilo v sinekuru pro skupinu spisovatelů, kteří mají široké lokty.

N. Voronov navrhuje správně tříletou funkční lhůtu, volitelnost a vyměnitelnost členů správní rady. Předpokládám, že by bylo užitečné ve volbách pro každé příští tříletí vyměnit 2/3 členů správní rady. V modelu nakladatelství, který navrhuji, budou pevnou mzdou odměňováni jen vysoce kvalifikovaný organizační ředitel, odpovědný tajemník, písařky, korektoři a techničtí redaktoři, jejichž počet by měl odpovídat rozsahu produkce a dosavadním nakladatelským normám. Všichni tito pracovníci mají na základě rozhodnutí správní rady nebo výroční členské schůze právo na prémie.

Tvůrčí potenciál moskevských spisovatelů musí mít možnost se realizovat. Proto podporuji N. Voronova v názoru, že je nedemokratické přijímat spisovatele za členy družstva jen na základě doporučení tvůrčích organizací. Vzhledem k širokému rozsahu publikací nebude každá kniha družstva úspěšná, ale z mléka se nedá sbírat jen smetana.

(Litěraturnaja gazeta 8.4. 1987, str. 7.)

/Z diskuse na III. sjezdu Svazu československých spisovatelů/

Milan Elahynka: Není žádné tajemství, že literatura v životě naší společnosti nemá takové místo jako v životě společnosti například sovětské anebo jaké zaujímal v minulosti našich národů. Nezaujímá dokonce ani takové postavení, netěší se takovému zájmu a úctě, jak by bylo úměrné jejím hodnotám a jak je nutné, aby tyto hodnoty mohly být vyšší.

Když vyjde nová kniha, nejeví se to většinou pro sdělovací prostředky, pro veřejnost jako událost hodná zaznamenání, okamžitého zaznamenání v Televizních novinách /.../ Vedle autorů branek si autoři básní, románů a kritických knih musejí v naší zemi připadat méněcenní...

Tu je třeba především poznamenat, že i o našich dvou národních literaturách platí, že v jednotě je síla, že tyto dvě literatury nejsou součet, ale součin. Čeho nedosáhne literatura česká nebo slovenská sama o sobě, to může prosadit společné úsilí obou. V tom vidím smysl toho, že existuje Svaz československých spisovatelů. /.../

Form spolupráce je bezpočet, od součinnosti tvůrčích svazů přes společná shromáždění diskuse, přes vzájemná překládání až po osobní přátelství, o kterém tady právě byla řeč. Rýsuje se možnost udělování společné ceny. To všechno je převážně však obráceno dovnitř, do literatury.

Jak dělnické revoluční hnutí, tak dějiny našich literatur podávají nezvratné důkazy o nenahraditelnosti aktivizujícího prostředku, jakým je pro každou literaturu časopis. /.../ Časopis umožňuje to, co je mimo dosah knih vydávaných ročním, dvouletým i víceletým zpožděním od vzniku. Časopis umožňuje pohotovost, pravidelnost, soustavnost. Oba národní svazy si význam časopisu uvědomují a usilují o to, aby vedle měsíčníku měly týdně víc než pouhou přílohu, víc než pouhé podnájemnictví, které je opravdu jenom provizorium.

/Rudé právo, 16. května 1987/

Poslední dubnový víkend bylo v Paříži skutečné jaro. Odkvétal zlatý déšť, rozkvétal šeřík a mezi tím všechno ostatní. Plavé Švédky, pokud jim francouzský konsulat udělil visum, odhalovaly tajemství svých tělesných vnad, francouzsky se chránily před prudkým sluncem módními černými brýlemi. V rybí restauraci u Les Halles pořádali párek Němců Schweinbein a hlučně se předháněl v počítání kůstek. Pak šel Němci nejsou perverzní.

Švédská hlasatelka oznámila na konec zpráv, že v úterý bylo v jižním Švédsku skutečné jaro: Teplota ve stínu prý byla 20 stupňů. Hladina adrenalinu mi začala stoupat. Již padesát let vysvětluji všem ženským, že teplota na slunci je nedefinovatelný pojem, že záleží na barvě teploměru, povrchu, materiálu. Nevím, zda mi zbývající léta vystačí na to, abych tohle jednoduché poselství předal lidstvu a připravil ho ještě o jednu iluzi a vyvedl ho z bludu. Budu muset požádat pana ministra školství, aby otázku měření teplot zařadil mezi maturitní otázky. Sakra, vždyť ale ve Švédsku zrušili maturity. Začal jsem mít vztek na sociální demokraty a začal si hrát s myšlenkou, že budu v příštích volbách volit konzervativce. Pokud ovšem budou sdílet mé teplotové rozhořčení. Volby s mým hlasem jistě nevyhrajou, alespoň posílím opozici, aby si vláda nemohla dělat se školemi, co chce.

Auto se pomalu suno zácpou na mostě přes mořský záliv Stocksund, který je dosud pokryt ledem. Hladina adrenalinu nadále stoupá. Tenhle uzoučkový most je to jediné, co spojuje severní stockholmská předměstí s městem samým. Před ním i za ním je dálnice. Rozčiluji se již přes třináct let. Před pěti lety, když stavěli vedle mostu pro metro, jsem doufal, že nám, motoristům vyhradí jedno patro. Přepočítal jsem se. Krásný most využívá pouze desetkrát za hodinu jednopatrové vlaky

stockholmské tunelbány.

Před nedávnem jsem měl znovu naději. Vedle mostu, hned u vody, začali něco velkého stavět. Teď ho rozšíří, radoval jsem se. Na co potom budu nadávat? Za měsíc tam postavili velký poutač. Firma Ericsson či Svensson staví nějaké kanceláře a byty. Na rozšíření mostu nezbyde místo. Jsem nadoživotí odsouzen desetkrát týdně nadávat, nebo se přestěhovat do města a nadávat jenom, když jedu na chalupu.

Zhnusen jsem přepnul radio. Ozvalo se třaskavé ticho. Třaskalo 37 vteřin. Potom pathetický hlas oznámil: Pogoda. Segodnja v Moskvě bylo 9 gradusov tepla... Samaja nizkaja temperatura nabljudalas v Verchojanske - 18 gradusov. Snažil jsem se rychle přepočítat údaje do Reamdyra, Fahrenheita a hlavně Kelvina. Za chvíli se mi to podařilo. Ani ve Verchojansku nebudou tedy moct používat supravodiče v dubnu na čerstvém vzduchu. Japonci se budou muset polepšit a ještě jít o několik desítek Kelvinů nahoru. 9 stupňů Celsia a 37 vteřin pausy mezi zprávami a POGODOJ mě utvrdily v tom, že to tam v Moskvě s tím jarem také ještě nemaj tak prudké. Jak to ale ten Gorbačov má všechno stačit?

Doma mě čekal Vaculíkův fejeton. Hladina adrenalinu zase stoup-la. Copak neví, že neutron má magnetický moment? Všechno to poplet a ještě to s mým jménem šíří do světa. Šlo sice o elektron v pasti, vytvořené ne elektrickým, ale kombinací elektrického a magnetického pole. Ale neutron tam taky mohou polepit. Copak neví, že tohle je nejslavnější disidentský objev, za který Andreje Dmitrijeviče ověsili řády a zvolili do akademie. /Ty řády proměnil Leonid v ne-řády zvláštním výnosem presidia. Byla již uskutečněna zpětná metamorfóza? Musím se přeptat./ "Je to nedostatečné, Vaculíku. Proberou si to ještě jednou a zkusej přijít za měsíc." Copak neumí počítat do 32?

Či to mám přičíst na vrub mužské ješitnosti? Kolik zubů mu ještě zbylo? Do 18 snad počítat umí, ne? Ale musím být spravedlivý. Jedna věta se mu tam náramně povedla. Úplná klasika:

"Když nevíte něco pořádně, jste hloupější, než když nevíte vůbec nic: vaše hloupost jde do detailů."

Proč raději nepíše o supernově? Nebo o supravodivosti? Vždyť jsem mu poslal služební poštou plnou informaci o tom výbuchu. Pošlu mu ještě článek, co mi přišel elektronickou poštou přes Rehovoth a Stoškolmskou universitu od Johna Bahcalla přes Hectora Rubinsteina, který právě složitě emigruje z Ruska do Švédska. Když jsem ho /přítele, ne ten článek/ uváděl na semináři, podotkl jsem, že znám kratší cestu z Ruska do Švédska než přes Argentinu a Israel. Na displayi to vypadalo strašně, Švédové americký vědecký editor TEX zpotvořili do nepoznání, a já byl strašně hrdý, že se mi podařilo donutit laserový printer vytisknout jej ve slušném tvaru. Pošlu ho zase Vaculíkovi služební poštou. Ať má o čem psát v příštím fejetonu.

Když jsem článek dával Karlu-Erikovi Bergkvistovi, držiteli světového rekordu v měření neutrinové klidové hmoty /tuším že před 15 lety dokázal, že nemůže být větší, než 35 eV. Nyní se už deset let snaží tuto hodnotu o několik eV snížit/, tvářil se dost nevrle. Já se mu ani nedivím: Tolik let práce, a najednou všechno v čudu. Před dvě stě tisíci lety někde ve velké Magellanově mlhovině vybuchne supernova, a vteřinový záblesk světla a neutrinový puls dorazí do našeho slunečního systému zrovna v té dekádě, kdy se Karl-Erik snaží horní hranici snížit. Jistě že musí mít na tu supernovu vztek. Nemohla počkat ještě patnáct let, než on půjde do penze? Těch 19 neutrin, co bylo zaregistrováno během několika málo vteřin v Japonsku a v Americe, snížilo horní hranici pro neutrinovou klidovou hmotu zhruba na 10 eV. Kosmologové budou zase mít co dělat. Kdyby ta hmota byla větší než 15 eV, mohli by na to svést chybějící hmotu

ve Vesmíru. Teď zase budou muset vymýšlet nějaké nové hypotézy, dokud jim je nějaká nová supernova nepřekeží.

Taková událost století, a Vaculík píše o vytrženém zubu. Největší problém byl v tom, že byl nevelký a nevysvětlitelný časový rozdíl mezi americkými a japonskými údaji. Někaké vteřiny, ale pro neutrina, cestující rychlostí skoro c /poučení pro Ludvíka: $c = 2.99^{10}$ cm/vt/, je to dost. Vysvětlení bylo prosté. Japonci používali místo hodinek SEIKO k měření absolutního času nějaký švýcarský šmejď, který se zpozdil či zrychlil.

Snažím se od Wordstaru dozvědět, zda jsem již popsal předepsané tři stránky, či ne. Zase ta Ludvíkova trestuhodná nepřesnost: kolik jsou tři stránky slov? Nikde to neříká? Mám to po něm počítat? Dva tisíce to jistě nejsou, ty vypadaly delší a on mladší. A kolik je to písmen? Mačkám různé knoflíky, ale bez výsledku. Budu to muset zpočítat ručně. Shit. Teď jsem omylem zmačknul word-finder a dozvěděl se, jaká synonyma připouští angličtina pro toto slovo. Tedy je Ludvíkovi posílám, a na počítání slov se vykašlu: droppings, excrement, feces, stool, waste. Ať tedy alespoň anglicky mluví slušně, ten Vaculík!

/Připsáno Ludvíkovi Vaculíkovi k jeho 16. narozeninám 23.7.1987 s žádostí, aby můj jarní fejeton umístil v Rudém Právu nebo jiném slušnějším periodiku podle vlastního uvážení. Honorář nechť promění ve slivovici a pohostí kamarády./

Ve Stockholmu 29. dubna 1987

Dostávám chválu za poslední politické fejetony, a to mě pobízí na cestu úspěchu v snadném oboru: nadávání na poměry. Já však jsem naopak byl posledně už nervózní a nespokojený, že si nechávám od vlády vnucovat námět. Umínil jsem si tedy vzít si tentokrát nějaké jiné, a snad i fejetonovější téma. A jak jsem šel ulicí a nebe bylo šedé a ze zahrad sálala vlhkost hlíny a trávy, a vtom odkudsi přiletěl vítr, prohnal se kolem a nechal mě tam o desítky let mladším, rozhodl jsem se: Jarní vítr!

Jarní vítr - to je šikovné a klasické téma do fejetonu. Předně je to jeden z rudimentárních přírodních úkazů, které si literatura vypěstovala ve výrazové pomůcky s kalibrační funkcí: měříme jimi pak jevy druhotné - déšť polibků, víchř vášní například, i jevy třetího a nižšího řádu - oheň revoluce, bahno normalizace a jiné, například. Neruda uměl výborně včleňovat takové přírodní míry do nepřirodního dění. Často si vzpomenu na jednu jeho větu, kterou jsem četl ještě v internátě, za války. O jakémsi rádoby populárním skutku rakouské vlády řekl, že nás Čechy "hřeje jak slunečko skrz mraky a blaží jak hubička skrz papundekl". Nevím, o co šlo, ale nesedí to výborně až podnes? - Ale tedy jarní vítr.

Bývá to vítr, jarní a podzimní, který ~~mi~~ mi - zadrhé - pořád ještě umí připomenout základní pocit bytí na zemi, nezávislý na cíli mé chůze, na mém oblečení, mém věku a zkušenosti ze života, pocit bytí odpojeného od umělých lidských zařízení, z nichž nejlepší je pohodlný domov a nejhorší vláda. Jsme tak obehnáni svým osudem, že ho každým krokem uvnitř toho obhonu jenom naplňujeme a s lítostí či už i bez ní potvrzujeme a přijímáme. Tak jsme vetkáni do společnosti a zákonů, do výrob a evidencí, zkrátka do režimu, že snad i pozbýváme sólového vědomí své osobní mohutnosti, a své úmysly a plány rovnou tvoříme s ohledem na všechny okolní nemožnosti a záповědi. Zkrátka plánu-

jeme svou budoucnost rovnou jako podřizení... protože to jinak nejde. Podívejme se do novin a tam to čteme: vyjet z kolejí, urvat se z vazby, udělat čin podle sebe odvažují se jenom zločinci. Proč ne my?

Když u nás v Bílých Karpatech slezl sníh a odkryly se zas holé pasínky, prázdná pole a pusté loňské chodníky, vyšel jsem vždycky z domu: a bylo mi divně divoko, ale divoko a uctivě. Jako by se po dlouhé době otevřel znovu sál světa a já se první dostavil na práh: průvan zve mě dál. Já a svět! Smím v něm, co dokážu. Dokážu, nač v tomto těle mám! Je to jedna ku jedné: já a svět. A hrozně spravedlivé. Jenom se správně ocenit a připravit. - Ale sejdete z hor dolů do poměrů, a do všeho se vám hned vsere vláda. Ne, nemluvme o ní!

Od té doby vždycky: Neklidná jarní obloha, popsaná proměnlivými věštbami, hukot kalné vody v potoku, a v haluzí stromů zní cizí vítr, odkud? Tam, odkud přichází, je celý svět, a tam, kam jde, je druhý. Přelévající se masy vzduchu jsou pro člověka přilepeného blátem k jednomu místu důkazem velikosti a oblosti světa. Větrem máme dotek s horami za horami. On obnovuje dálky zničené letadly a raketami. Je zpravodajem a poslem: donáší nám, co čekáme, a nese dál, co posíláme. Vyjděte na kopec a zavolejte do větru: můžete se spolehnout, že vaše věc bude vyřízena přesně tak, jak jste si ji zařídili.

Starobylý jarní vítr domáhá se ke starobylým vrstvám mého vědomí: vnímám se původně, divně, bezvěce, svobodně, a ohlížím se po výrazu toho citu. Ale kupodivu v našich písních není jarní neklid chlapců nijak zapsán! Objevuju to až teď, a je mi to divné. Jednou mě rozechvěla slovem i notou slovácká píseň začínající takto: "Hora hučí, větr věje..." Ale v dalším verši píseň začatá kosmicky spadla do osobního stesku: "...kde sa moja krása děje, moja krása u císařa, kde se sloužil za husara." A zas je tu vláda!

Nemám potřebnou znalost světa, národů ani písní. Ale u Němců jsem našel ohromující sbor pojevů toho základního lidského vědomí

bytí jedna ku jedné - já a svět. Dávejte chvíli pozor: Přišel máj, stromy raší, a jak nebem táhnou mraky, přichází na mě úmysl táhnout taky. Vyjdi, duše v máji svobodná a čistá, z domu a jdi na nová místa, kde se všecko raduje ze stvoření. Pevně jsem se rozhodl opustit Frankfurt, protože už mi tu nechutná špek se zelím, a zkusit jinde štěstí! Hoj vzhůru, venku je čerstvý vítr, kdo pořád sedí, rezaví. Chcem poznat za horami, odkud ten vichr hučí a jak veliký je svět. Vzhůru do božího světa, kde vzduch je modrý a pole zelené. Na jasném břehu Saaly stojí tam pyšný hrad, jeho rozpadlými síněmi táhnou mračna, však poutník na to zdola hledí se srdcem zdravým a veselým. Komu chce Bůh projevit svou přízeň, toho pošle do světa. Odhoďte všechny starosti, fallera, a vypadněte z tohoto údolí s námi, fallera! - Upozorňuju, že každá věta je z jiné písně. /Knaurs grosses Buch der Volkslieder/ To je vítr! A my tu zatím co, a který hajzl za to může? Ale nebudu o ní mluvit.

Ucítil jsem ho na tváři, uviděl na nebi a zastavil jsem se, mladší o desetiletí. Jak malý je ten lokální smrad proti němu, jak těžký ale, když nás tlačí k zemi tak, že ani globální tah nás nezvedne! Dneska je světová móda: lidská práva. Hnutí na jejich obranu se dovolávají ústavy, zákonů, chart a smluv. Jenže to jsou právě ty zhoubně pěkné provazy, jimiž jsme se nechali vetkat do vazeb, které nám ale okamžitě kdokoli ukazují svou hrubou povahu: násilí. Hlavou, jíž právě protáhl vítr, začínám cosi trošku vědět, kousek, a rychle s tím na papír, než mi to zas uletí. Za každý člověk je svá mocnost. Má svůj pohyb, energii a vůli, k tomu své nohy a ruce. Vítr letí nad krajem, rozvívá pápěří pampelišky jak starou přírodní lidskou myšlenku: s volností zločince dělat svou dobrou věc!

Obejde zemi a na podzim je zpátky, poznávám ho vždycky. Hučí táhle v haluzí zas holých stromů, lhostejný, neviditelný, základní jak já. Kdo zjara vyšel do světa, je z něho teď očekáván zpátky. Kdo se nevrací, je možná ztracen.

